

ALTARUL BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

C U P R I N S U L

ANUL IV (XLIII), nr. 1—3 (serie nouă),

ianuarie—martie 1993

Redacția : Ortodoxie sau fundamentalism ortodox ? — — — — 3

STUDII

Episcop-vicar EMILIAN BIRDAȘ : Biserica episcopală din Geoagiul de Sus, jud. Alba — — — — — 7

ANCA MANOLACHE : Cartea lui Iov — povestirea unei realități — — — — — 12

Pr. prof. NICOLAE MORAR : Sentimentul culpei — paralelă între Oedip și dreptul Iov — — — — — 20

Episcop IGNATIE BRIANCEANINOV : Pelerinul (traducere monahul Nicolae Steinhardt Delarohia) — — — — — 24

Pr. DOREL UNGURAȘ : Duhul omului și perspectiva îndreptării noastre — — — — — 31

Prot. vicar MOISE IANES : Biserica Ortodoxă Română din Banatul iugoslav păstrătoare a identității românilor de sub ocupația ei — — — — — 38

Asistent IRIMIE MARGA : Duh și spirit — — — — — 42

OLIVIER CLEMENT : Pedagogia credinței : a însemna germenii vieții adevărate (trad. Marius Lazurcă) — — — — — 46

Diac. IOAN BOCIU : Linia și culoarea în icoane — — — — — 49

TEXTE PATRISTICE

Sf. GRIGORIE AL NISEI : Despre viața Sfintei Macrina (trad. prof. Ion Pătrulescu) — — — — — 51

URME DIN TREȚUT

Pictori bisericești din Banat

Prof. VICTOR JURCA : Octavian Smigelschi. — — — — — 58

Prot. dr. GHEORGHE LIȚIU : Profesorul Iulian Toader — — — — — 61

EUGEN GLUCK : Efrem Clain — — — — — 67

ALTARUL BANATULUI

1-3

Serie nouă, anul IV (XLIII)
ianuarie—martie 1993

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte : I. P. S. N. COLAE, Mitropolitul Banatului.
- Vicepreședinți : P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopdei și Hălmagiului.
Prea Sfințitul Episcop EMILIAN BIRDAȘ
- Membri : Preot ILIE MAIER, vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot dr. IOAN TULCAN, preot la parohia Arad—Centru.
Preot VASILE POP, secretar la Episcopia Aradului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
- Corectori : Preot IOAN D. ȚIRNEA
CONSTANTIN GURAU
- Redactor : Preot EUGEN JURCA, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
- Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. C. D. Loga nr. 7. Cont curent
Banca de comerț, filiala Timișoara, nr. 45.0.8192.
Abonamentul anual — lei 800

ORTODOXIE SAU FUNDAMENTALISM ORTODOX ?

În ultima vreme, din ce în ce mai multe voci patriotarde se transformă în apologeți ai dreptei credințe. Mai întotdeauna, într-o retorică demagogică, ortodoxia este asociată cu românismul, mai exact înțeles, naționalismul extremist șovin cu confesionalismul rigorist, arogant și agresiv.

Dacă nu cu mult în urmă se exclama cu înfocare : „Nu ne vindem țara“, nu departe de ridicolul slogan se înregistrează, în multe cazuri, o aceeași înverșunare pe plan religios, în manifestări de tipul : „Nu ne vindem credința !“. Oameni — mai mult sau mai puțin cunoscători sau practicanți ai celor sfinte — s-au pomenit „peste noapte“ apărători și stâlpi ai Ortodoxiei, „mai catolici decât papa“, adică „**mai ortodocși decât Ortodoxia**“.

Asemenea atitudini au atras asupra Bisericii Ortodoxe acuza sau bănuiala de „**fundamentalism**“. Acest fapt impune o analiză lucidă asupra concepțiilor și manifestărilor religioase actuale, cu scopul de a cunoaște duhul autentic al Ortodoxiei, locul și rostul real al Bisericii noastre în viața societății contemporane.

Ce este de fapt Ortodoxia ? Prea bine cunoscut, termenul provine din limba greacă și înseamnă **dreaptă mărire**, — **ortodoxia** — **dreaptă credință**. În accepțiune largă, noțiunea se identifică într-o mare măsură cu aceea de **tradiționalism**. E o noțiune întâlnită în mai multe domenii : cultură, artă, religie, filosofie. A avea o gândire sau atitudine „ortodoxă“ primește sensul de a fi fidel unei concepții deja împămîntenite, cu tradiție. Așa întâlnim, de exemplu, calificativul de evreu „ortodox“, referitor la „habotnicii“ sau „perciunații“ din Israel, acea grupare de credincioși rigoriști și tradiționaliști din Țara Sfântă.

În sens restrîns, ne referim la creștinul care face parte din această confesiune, ortodox este cel care păstrează și se integrează

într-o tradiție dogmatică, canonică și cultică specifică, cel care păstrează neschimbat fondul doctrinar, rînduiriile de cult și normele canonice ale Bisericii creștine, de la începuturile ei pînă în prezent.

Pînă la un punct se poate vorbi de un oarecare **conservatorism**. Acesta însă nu poate fi confundat cu fundamentalismul. A-ți păstra identitatea sau specificul confesional nu înseamnă nicidecum rigorism sau conformism, după cum nici concesionalismul dogmatic sau o amalgamare sincretistă nu sînt proprii ecumenismului autentic. Ca să fim expliciti : după cum niciodată un latin nu se va putea simți germanic, chiar într-un spațiu și climat germanic, și invers, tot așa nici un ortodox nu se poate simți — să zicem — neoprotestant sau catolic, după cum nici un neoprotestant sau catolic nu se poate simți ortodox, în ciuda tuturor dovezilor de înțelegere și apropiere sinceră.

Dar de aici pînă la **exclusivism** e o cale lungă. E normal să ai un crez, o concepție de viață, un mod propriu de a fi și de a te manifesta în plan religios, dar de la a-ți păstra crezul propriu pînă la a nu acorda nici o șansă de mîntuire celui de lîngă tine, devine o chestiune de principiu. Nimeni nu te poate condamna dacă ești ortodox, dacă crezi în valorile Ortodoxiei și dacă împlinești rînduiriile sfintei Biserici în mod firesc, așa cum o și cere, de altfel, Biserica. Nimeni nu te poate acuza dacă crezi cu adevărat și mărturisești cu adevărat ceea ce crezi, în duhul Sfintei Scripturi și al Sfintei Tradiții. Dacă însă cineva ar încerca să „facă pe ortodoxul“, fiind străin de cele ale Ortodoxiei, normal că nu poate fi aprobat și încurajat.

Sînt condamnabile atît manifestările de fanatism sau bigotism religios care, trebuie s-o recunoaștem, totuși există printre destui credincioși, cît și deghizările confesionale ale unor interese politice, ca un fel de „confiscare“ a credinței în scopuri obscure. Pînă nu demult am asistat la o adevărată „campanie ortodoxistă și naționalistă“. Am ascultat declarații sforăitoare de fidelitate și „sensibilitate“ față de „dreapta credință și neamul românesc“. Impresionați „pînă la lacrimi“ asistăm neputincioși la acele ridicole confesiuni ale atîtor ortodocși „făcuți, iar nu născuți“.

Normal că asemenea manifestări aveau să stîrnească reacții **antiecleziale**, îndeosebi cînd, bine regizat, Biserica era mereu „scoasă în față“ la toate, intoxicant de des, cu nelipsitul ei „sobor

de preoți“, sau **anticlericale**, mai ales în cazurile în care și unii slujitori ai Bisericii s-au lăsat antrenați, mulți fără să-și dea seama, în hățișurile atîtor jocuri de interese.

În aceste împrejurări, ortodoxia și românismul au ajuns și ele teme compromise de propaganda mistificatoare și demagogia moștenită de la fostul regim, alături de : pace, democrație, dezarmare, libertate ș. a.

Dar pe lângă cele semnalate anterior, mai există și alte explicații ale acestor reacții de natură „fundamentalistă“ din Ortodoxia românească de azi. Invazia de „evangelisti“, „apostoli“, „grupuri de slăvire“, misionari din diferite religii, o puzderie de curențe și opinii noi, de la Revoluție încoace, cum era de așteptat și cum poate se și intenționa în anumite cercuri interesate, pentru a se abate atenția de la alte „cestiuni arzătoare la ordinea zilei“ — vorba dramaturgului — acest misionarism ofensiv și cu o tentă apocaliptică avea să declanșeze automat o reacție autarhică, autohtonistă, pe tărîm religios.

Omul simplu, în virtutea unui anumit „instinct de apărare și conservare“, văzîndu-se dintr-o dată asaltat de asemenea fenomene total necunoscute de el, a căutat să se pună la adăpost, pe măsura înțelegerii lui. Neavînd nici măcar un elementar suport teologic, s-a apucat să protesteze prin mijlocul cel mai la îndemînă — **refuzul**.

De altfel, nici nu i se putea cere mai mult. Cum să ceri unui om care n-are habar mai deloc despre propria credință să țină piept atîtor ofensive bine instruite și direcționate ? Sau cum să știe un biet om de rînd ce-i ecumenismul, zen-ul, yoga ș. a., cînd el nu știe nici măcar ce-i Ortodoxia ?

Înainte vreme, cînd concepția socială era sănătoasă și cultura solidă, cînd relațiile dintre culte erau cît se poate de firești iar omul de rînd „ecumenist“ fără s-o știe, era cu totul altceva. Atunci, de pildă, preotul ortodox și cel greco-catolic se suplineau la multe servicii religioase și nimeni nu-i acuza că-și „vînd credința“. Occidentul, lumea de astăzi, sînt pline de lăcașuri mixte de cult, unde, la ore diferite, se săvîrșesc servicii divine ale mai multor culte și nimeni nu se cramponează de așa ceva, dimpotrivă.

Credinciosul român va trebui să învețe din nou ce-i dragostea creștinească și toleranța. Nimeni nu-ți cere să-ți părăsești

credința din străbuni, dar în relație cu ceilalți să cauți ceea ce unește, nu ceea ce dezbină.

Fundamentalismul și disputa confesională virulentă sînt tot atîtea racile ale învățămîntului ideologic, care a conceput și dirijat metodic o dezbinare religioasă pe vechiul principiu „divide et impera”. Cum s-ar zice, am primit o „temă de casă”: „— Certăți-vă voi pentru credință, că dincoace știm noi ce facem!”.

În „subteranele” acestui învățămînt s-a lucrat foarte subtil pe plan psihologic și sociologic. Dacă ne aducem aminte, pînă mai ieri toată istoria noastră națională aproape că era redusă la o singură temă: traco-dacismul poporului român și continuitatea noastră în „spațiul carpato-danubiano-pontic”. Tot așa în istoria bisericească, disputei din Ardeal pe tema uniatismlui i s-a acordat o amploare enormă, ca de altfel și disputelor dogmatice interconfesionale. S-a acordat un loc și un rol imens unor probleme de natură să ne învrăjbească și să ne sărăcească spiritual, în loc să fim pregătiți pentru bine, dragoste, prietenie.

Purtăm în noi această „tară autohtonistă” pentru că am fost educați în acest spirit obscur naționalist și rigorist. De-abia de aci înainte învățăm să ne acomodăm unei concepții noi de viață, normale, universaliste și ecumeniste, în spirit cu adevărat creștin ortodox, de dragoste către Dumnezeu și om, de deschidere către fratele nostru de oriunde, care poartă, „ca tot omul”, chipul lui Dumnezeu, fie că-i român, spaniol sau german, fie că-i creștin, budist sau musulman.

Chiar dacă pe moment această concepție ne contrariază, va trebui să învățăm cu timpul comportamentul civilizat, dragostea, frăția, universalismul. Bisericii îi revine un rol imens în societatea contemporană, de a ne reînvăța adevăratele valori morale și religioase: dragostea, sinceritatea, încrederea, bucuria, adevărul, simplitatea. Într-o lume atît de încordată și îmbolnăvită de ateism și secularism, de necredință și dub lumesc, doar ea a rămas singura oază de pace și adevăr, de pacea și adevărul lui Hristos. Singurul în stare să ne adune laolaltă pe toți prin dragostea Sa. Așa să ne ajute Dumnezeu!

Redacția

BISERICA EPISCOPALĂ DIN GEOAGIU DE SUS, JUD. ALBA

de : episcop EMILIAN BIRDAȘ

În trecut s-a discutat destul de mult despre locul unde a fost biserica episcopală de la Geoagiu, menționată în secolul al XVI-lea. Pe baza documentelor publicate de A. Veress încă din anul 1914¹, istoricul Ștefan Meteș a susținut că episcopia din Geoagiul de Sus nu a fost întemeiată de un domn român și că „rămîne ca cercetările istorice ulterioare să descopere ctitorul acestei episcopii, care n-a fost Radu cel Mare, nici Neagoe Basarab și ceilalți boieri amintiți în documentele editate de numitul istoric ungar“, aceasta deoarece documentele respective se referă la localitatea Geoagiu din comitatul Hunedoara².

Cu toate acestea, în aceeași lucrare, Meteș susține că „de episcopia Geoagiului se ținea și mănăstirea Rimeț din apropiere“, cu alte cuvinte că episcopia se afla la Geoagiu-Alba³, ceea ce este perfect adevărat.

Apropierea dintre cele două lăcașuri rezultă și din scrisoarea din 30 iunie 1762 a episcopului unit Petru Pavel Aron către generalul austriac Buccow — cel care a distrus mănăstirile —, unde se spune „in vicinis duobus, altero in territorio Fel Gyogy, altero in territorio Remete hujus cottus sitis“⁴.

¹ A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, I, Budapesta, 1914, p. 85—87, 112—113, 126—128, 133—135.

² Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, I, *Pină la 1700*, Arad, 1918, p. 66.

Despre domeniul Geoagiului, încredințat lui Radu cel Mare, vezi amănunte la Alexandru Lapedatu, *Politica lui Radul cel Mare, 1495—1508*, în vol. *Lui Ion Bănu amintire...*, București, 1916, p. 216—221. În actul de donație apare „oppidum nostrum Alayod“, deci un tîrg, despre care se spune că era „destul de mare și vestit“ (oppidum satis frequens et celebre); de el țineau 19 sate. Este evident că nu poate fi vorba de Geoagiu-Alba.

³ Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 69.

Despre Episcopie vezi : Augustin Bunea, *Vechile Episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Belgradului*, Blaj, 1902, p. 28—35; Ioan Dăncilă, *Episcopia Geoagiului de Sus și Mănăstirea din Ripa Rimeșului* (T.R., 1916, nr. 57—62); Ștefan Meteș, *Episcopia Geoagiului de Sus (1557—1957), Comemorarea de 400 de ani* (M.A., II, 1957, nr. 9—10, p. 654—661).

⁴ A. Bunea, *Episcopii Aron și Novacovici*, p. 317.

După cum au stabilit specialiștii, episcopia de Geoagiu este mai veche decât data de 1557, când apare în documente; în documentul respectiv se vorbește despre „pertinențele, veniturile și foloasele pe care le-a avut din vechime“ (*ab antiquo*) episcopia respectivă. De aici concluzia lui Ștefan Meteș că biserica „se va fi înființat probabil la sfârșitul veacului al XV-lea sau la începutul celui următor“³.

Cercetări mai noi atribuie ctitorirea mănăstirii lui Radu de la Afumați, domnul Țării Românești, care s-a refugiat de câteva ori în Transilvania în anii 1522—1524, când se afla în luptă cu otomanii, fiind silit să ceară sprijin lui Ioan Zapolya⁴. De această opinie sînt îndeosebi specialiștii care au studiat arhitectura bisericii⁵.

Cel dintîi episcop cunoscut cu numele este Cristofor, numit de Isabella Zapolya la 1557, foarte probabil la cererea lui Pătrașcu cel Bun, domnul Țării Românești, cel care — împreună cu Alexandru Lăpușeanu, domnul Moldovei — a ajutat-o pe regină să ocupe tronul de unde fusese izgonită de trupele imperiale.

În documentul respectiv, Isabella arată că l-a numit episcop pe Cristofor „după rugăciunea unor credincioși ai noștri și pentru meritele, virtuțile și cunoștințele speciale de limbă și literatură grecească cu care am înțeles că este înzestrat“. Episcopul urma să se bucure de toate veniturile pe care episcopia le avea „din vechime“, avînd obligația „să mărturisească credința tuturor celor ce se cuvine, să-i învețe și să certe și să pedepsească pe cei răi și cu purtări rele“. Preoții, călugării și ceilalți lo-

³ Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii*, p. 66—67.

⁴ Vezi: N. Stoicescu, *Radu de la Afumați*, București, 1983, p. 40—80.

⁵ Vezi: Îndeosebi Ioana Cristache-Panait, în BOR, 1968, nr. 7—8, p. 956 și Eugenia Greceanu, *Pătrunderea influențelor de tradiție bizantină în arhitectura bisericilor românești de zid din Transilvania* (SCIA, 1972, nr. 2, p. 204—205).

Ultima autoare susține cu fermitate că Radu de la Afumați a fost „stăpînitor al Geoagiului și Vinului între 1521 și 1525“, citînd articolul scris în colaborare cu Ioana Cristache-Panait, *Alte biserici ortodoxe române din raionul Alba Iulia* (MA, XI, 1966, nr. 11—12, p. 723—725).

Vezi și Ludovic Bagyu, *Restaurarea bisericii fostei mănăstiri și episcopiei ortodoxe din Geoagiul de Sus* („Îndrumător pastoral“, Alba Iulia, I, 1977, p. 219), care arată că „actul de la 1557 reprezintă termenul ante quem pentru datarea așezămintului, cu precizarea că ridicarea lui trebuie să fie pusă pe seama unui ctitor din Țara Românească“.

Cu toate acestea, trebuie să arătăm că Radu de la Afumați nu este dovedit ca stăpîn la Geoagiu, ci la Vinul de Jos, unde exista un castel. În schimb, la 1564, aflăm ca stăpîn al satului Cetea, situat în vecinătatea Teiușului și a Geoagiului de Sus, pe logofătul muntean Ioan sau Ivan Noroce. Vezi: Ștefan Meteș, *Moșile domnilor și boierilor din țările române în Ardeal și Ungaria*, Arad, 1925, p. 51—56.

Lipsa unei inscripții care să amintească pe primul ctitor a îngăduit cercetătorilor să dateze în mod diferit biserica din Geoagiul de Sus. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, București, 1965, p. 247, o datează în primul sfert al veacului al XVIII-lea (ținînd seama de inscripția din 1724, la care ne vom referi mai jos); în *Istoria artelor plastice în România*, II, p. 158, se susține însă că „biserica ar putea data de pe la sfârșitul secolului al XVII-lea“. (După cum a precizat Eugenia Greceanu, *op. cit.*, p. 205, nota 30, autorii fac confuzie cu biserica din Geoagiu — Hunedoara).

cuitori „de orice stare și condiție“ erau datori „să asculte, să se supună și să-i dea toate veniturile“ care i se cuvin lui sau omului său care va arăta această carte, „fără nici o împotrivire“⁸.

Ca numeroase alte lăcașuri ortodoxe, mănăstirea de la Geoagiu a fost avariată din ordinul generalului austriac Buccow la 1762. La 12 iulie 1762, generalul răspunde unei scrisori a episcopului unit Petru Pavel Aron că este de acord cu cererea acestuia ca averea mănăstirii să fie cedată mănăstirii și seminarului din Alba Iulia; totodată, îl anunță că a dat ordin comitelui și vicecomitelui de Alba Inferioară să „nimicească“ mănăstirea din Geoagiu și să încredințeze bunurile acesteia episcopului unit.

Stricarea clădirilor mănăstirești a fost înregistrată de un martor contemporan, monahul Silvestru de la Rîmeț, care nota pentru aducere aminte: „Scris-am eu, Silvestru monah, cînd au stricat necredincioșii mănăstirea de la Rîmeți și cea de la Geoagiu, la ani 1762, în august 23 (stil vechi — E.B.), într-o zi simbătă, spre perirea lor“⁹.

După cum spune Augustin Bunea, „cea mai mare parte din averea imobilă a mănăstirii din Geoagiu de Jos (de fapt, Sus) a fost ocupată cu puterea, parte de iobagii de acolo, parte de domnii de pămînt. Aceștia din urmă ajunseră și la ceartă și chiar și la amenințări cu omor pentru averea mănăstirii și puțin a lipsit ca fiul lui Ladislau Toldi să nu fie împușcat de Halmagyi“¹⁰.

Dintre clădirile mănăstirii a rezistat — ca și la Rîmeț și la Simbăta-Făgăraș — numai biserica, ce a fost doar avariată; chiliile și clădirile mănăstirești au fost demolate pentru a nu mai adăposti călugări ortodocși, „schismatici“.

Faptul că biserica nu a fost demolată este dovedit de o însemnare aflată pe peretele de sud din tinda bisericii, care are următorul conținut: „...itiu protopo ot Karilova, titoru bisericii. Rukopiseț (=a scris mîna) popa Ivan zugrav i Nistor, 1724, meseț (= luna) mai, 5 zile“¹¹.

⁸ Hurmuzaki, II/5, p. 445—446; Andrei Șaguna, *Istoria Bisericii ortodoxe*, II, Sibiu, 1860, p. 97—98.

⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, XIII, p. 158—159.

Mai greu de înțeles este conținutul unei alte însemnări, făcută de același călugăr, care afirmă: „Aceasta aici am însemnat acest lucru cu jale adevărat cînd au stricat mănăstirile cea de la Geoagiu și cea de la Rîmeți, la înțlia stricare a fost numărul anilor 1762, iar la a doua stricare văleatul 1785, luna decembrie în 23 zile, într-o zi marți“ (Meteș, *Mănăstirile*, p. 59, 60). Aici nu se mai arată cine anume a stricat mănăstirea.

¹⁰ A. Bunea, *op. cit.*, p. 340.

¹¹ Teodor Ciuruș, *Biserica mănăstirii din Geoagiu de Sus. Contribuție la istoricul ei* („Apulum“, 1943—1945, p. 410).

Este greu de spus cine este protopopul figurat ca ctitor; Ștefan Meteș se întreabă dacă acesta nu este Petru popa din Craiva, sat situat în apropiere (MA, 1957, nr. 9—10, p. 658).

Recitind inscripția mai trîziu, Ioana Cristache-Panait a arătat însă că „nu se poate identifica cu Petru Popa din Craiva“ (cum susținea Meteș) și a dat o nouă lectură textului care este „(Constan) tin protopop ot Carlova“ (MA, 1966, nr. 11—12, p. 723).

Însemnarea se află în preajma portretului unui preot care poartă un costum bogat și care este foarte probabil considerat „ctitor“ deoarece a ajutat la pictarea din nou a bisericii; dovadă faptul că însemnarea este scrisă de mâna unui zugrav care pare a fi același cu cel care va picta mai târziu biserica din Zlatna (vezi mai jos).

La începutul secolului nostru, Ștefan Meteș observa încă, în apropierea bisericii, „ruinele vechilor chilii călugărești, în cuprinsul cărora umilii călugări învățau slujbă și carte sfântă“¹².

Cercetările arheologice întreprinse de Radu Heittel și D. Căpățînă, înainte de restaurarea bisericii, au scos la iveală numeroase urme de construcții, care sînt, foarte probabil, clădirile mănăstirii existente în secolele XVI-XVIII.

Biserica mănăstirii a fost reparată în 1793, an însemnat în naos, pe zidul despărțitor dintre naos și pronaos. Este probabil că la această reparație se va fi referit Șofronie Pavlovici, fost egumen al mănăstirii, care scria vicarului Ignatie „mănăstirea Geoagiului o întemeiau, clopotofăcuju“¹²bis.

Descrierea arhitecturii a fost făcută de arhitecta Eugenia Greceanu, specialistă recunoscută în istoria arhitecturii medievale din Transilvania, care consideră că lăcașul „ar reprezenta una din primele sinteze ale influențelor postbizantine din Țara Românească, grefate pe tipul tradițional local, al bisericii sală. Distribuția planului, compartimentat în pronaos, naos și altar; tipul absidei, poligonală în exterior și semicirculară în interior; acoperirea naosului cu o calotă pe pandantivi; boltirea absidei cu o semicalotă racordată cu un semicilindru; în sfîrșit, cornișele cu zimți și decorul fațadelor..., toate aceste elemente aparțin cu certitudine școlii de arhitectură din Țara Românească“, fapt deosebit de important pentru intensitatea relațiilor artistice dintre această provincie și Transilvania. Decorația fațadelor, cu un briu median, este specifică arhitecturii de la sud de Carpați.

Turnul clopotniță, de plan patrat, se află pe pronaos, zidurile de nord și de sud descărcîndu-se pe bolta semicilindrică a acestuia¹³.

Pictura bisericii a fost considerată de unii specialiști din trecut mai puțin interesantă; după aprecierile lui V. Brătulescu, făcute cu 5 decenii în urmă, ar data de la începutul secolului trecut. El remarcă o scenă ce reprezintă pe Sfîntul Ilie într-un car tras de două perechi de cai¹⁴.

În schimb, Vasile Drăguț aprecia că biserica are un „valoros ansamblu de pictură murală, cu caracteristici artistice postbrîncovenesti“, rea-

¹² Șt. Meteș, *Istoria Bisericii*, p. 67.

¹² bis Eugenia Greceanu, Ioana Cristache-Panaît, *Alte biserici ortodoxe române din raionul Alba Iulia* (MA, 1966, nr. 11—12, p. 723—724).

¹³ Eugenia Greceanu op. cit., p. 205. Vezi și descrierea făcută de aceeași autoare în M.A., 1966 nr. 11—12, p. 724—725.

¹⁴ Victor Brătulescu, *Biserici din Transilvania* (BCMI, 1937, p. 22—25).

lizat în 1724 (potrivit inscripției amintite mai sus), ansamblu adus parțial la lumină în timpul ultimei restaurări¹⁵.

Biserica a fost restaurată în anii 1973—1975 de o echipă compusă din : Olga Bîzu, arhitect, T. Barbu, specialist în probleme de rezistență, Ludovic Băgyuj, restaurator, Liana Jugureanu, istoric de artă, Tatiana Pogonat, tehnician chimist și Marius Rădulescu, pictor restaurator ; ei au întocmit proiectul și au condus lucrările de restaurare a monumentului.

Iată în ce au constat aceste lucrări, după informațiile date de restauratorul Ludovic Băgyuj :

Din cauza condițiilor precare de conservare datorită umidității excesive din zona monumentului, o alunecare de teren pe latura sudică a pronaosului, la care se mai adaugă greutatea turnului, au adus așezământul într-o stare avansată de degradare, provocând o seamă de fisuri ce amenințau cu prăbușirea, fiind necesară o revizuire de ansamblu a întregului edificiu și impunându-se luarea unor măsuri urgente de salvare. Ca urmare a acestei situații, s-au executat lucrări de drenare a apei din zona bisericii, fapt care a îngăduit executarea unor operații de consolidare prin subzidiri ale fundațiilor, țeserea fisurilor și realizarea unor centuri de betoane pe trei nivele. În interior, a fost readus la forma inițială zidul ce despărțea naosul de absidă, fiind rezidită o mare parte a cupolei naosului.

Lucrări importante s-au efectuat și la corpul turnului, unde s-au aplicat grinzi de beton armat la nivelul podului, refăcându-se șarpanta și acoperindu-se întreaga biserică cu șindrilă.

Descoperirea unor ancadramente de piatră ce aparțineau vechilor ferestre a permis refacerea acestor elemente arhitectonice, care au fost înlocuite, în cursul timpului, cu rame de lemn.

Un capitol care a ridicat probleme speciale a fost cel al tencuielilor și al picturii murale, a căror consolidare a fost executată de către specialiști. În ce privește tencuielile, s-a procedat, mai întâi, la consolidarea celor păstrate prin injecții cu mortar de var și refacerea în zonele căzute a acestora prin folosirea unor materiale — mortar de var gros, fără ciment — și a unor metode de lucru asemănătoare cu cele folosite de către constructorii bisericii.

Întreaga muncă de restaurare, desfășurată cu migală și răspundere pentru respectarea adevărului istoric, a avut ca rezultat salvarea și asigurarea trăinicieii unui valoros monument de artă românească¹⁶.

¹⁵ Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 151.

La 1966, Eugenia Greceanu nota : „pictura se păstrează integral. În pronaos, în afară de tabloul votiv, se disting doar urme de picturi decorative. În naos apar în unele porțiuni două straturi de tencuieli, dintre care primul prezintă un decor imitând paramentul de cărămidă aparentă. Compozițiile care acoperă al doilea strat de tencuială au un puternic caracter de artă populară, remarcându-se prin naivitatea și spontaneitatea reprezentărilor. Din punct de vedere iconografic, este interesantă pictura bolții naosului, la care Pantocratorul este încadrat de 8 medalioane cuprinzând reprezentarea celor 7 taine și Răstignirea” (MA, 1966, nr. 11—12, p. 725).

¹⁶ Vezi „Indrumător pastoral”, Alba Iulia, I, 1977, p. 219—220.

CARTEA LUI IOV

— Povestirea unei realități —

de : ANCA MANOLACHE

Mulțimea de scrieri ale Vechiului Testament cuprinde foarte variate cărți, atît sub aspectul adresării lor, cit și al conținutului și mesajului lor. Există cărți în Vechiul Testament care au valoare doctrinară de primă mînă, cum ar fi cele cinci cărți ale lui Moise, Pentateuhul, cărțile sapiențiale, cărțile profetice ș.a. Printre acestea se numără și cartea lui Iov, de care ne vom ocupa acum.

Indiferent de faptul că ea este plasată în unele ediții înaintea profetilor, iar în altele după sau că unii o consideră o operă literară și alții o carte a înțelepciunii, „Iov” este una din cele mai evocatoare scrieri în ceea ce privește evlavia pe care o degajă în permanență, precum și pentru conținutul ei moral dar și în ceea ce ne privește, pentru aceea că ea poate fi primită integral și urmată în învățăturile ei, de către fiecare bun creștin al tuturor epocilor.

Dar cine este acest personaj, devenit legendar prin *dreptatea, responsabilitatea și răbdarea lui* ?

Iov nu este eroul unei povestiri imaginare sau un personaj alegoric, ci un trăitor al neamului israelitean, din ținutul numit Uz. Istoricitatea lui nu poate fi pusă la îndoială. În capitolul 1 al acestei cărți sînt pomenite neamuri cunoscute în istoria locului, ca sabeebii, sau caldeii (1, 15, 17). Sînt de asemenea pomenite locurile din care vin prietenii săi, care sînt desemnați ca atare și anume : Elifaz din Teman ; Bildad din Suah ; Tofar din Naamah și, în cele din urmă, Elihu, „fiul lui Baracheel din Buz, din familia lui Ram” (32, 2).

Cercetătorii în materie indică perioada scrierii Cărții lui Iov ca fiind sec. 5 înainte de Hristos, iar autorul, cineva care cunoștea istoria acestui om minunat. Iov este pomenit în profetia lui Ezechiel (14, 14), deci atît scrierea cărții, cit și existența personajilor ei trebuie plasate înainte de Ezechiel. Iar ținutul în care se desfășoară drama lui Iov este cunoscut ca pămîntul care a dat naștere unor înțelepți celebri.

Vechiul Testament ne redă destul de vag începutul istoriei acestui om : „Era odată în ținutul Uz un om pe care-l chema Iov. Și acest om era fără de prihană și drept și se temea de Dumnezeu și se ferea de ce este rău. Și i s-au născut șapte feciori și trei fete. El avea șapte mii de oi, trei mii de cămile...” și astfel urmează descrierea averii lui Iov, care pare să fi fost unul dintre cei mai bogați oameni ai regiunii. Familia ducea o viață de bucurii, dar și de muncă. Iov însă nu uita să-și

sfințească fiii, după fiecare petrecere făcută între ei. Aducea jertfe și rugăciuni, căci, spunea el : „Se poate ca feciorii mei să fi păcătuit împotriva lui Dumnezeu. Și așa făcea Iov mereu“. Aceasta este introducerea, scurta prezentare a locului și a eroului principal.

Dar chiar din acest prim capitol, din al 6-lea verset, începe pregătirea dramei care ne introduce în adâncul semnificației, cum și a scopului acestei istorisiri. Căci „într-o zi, îngerii lui Dumnezeu s-au înfățișat înaintea Domnului și Satan a venit el printre ei“. Factorul principal al dramei care urmează este, desigur, același care a început răutatea în lumea creată. El este cel pe care liniștea patriarhală a lui Iov și a familiei lui îl deranjează la culme. Când Dumnezeu îl întreabă de unde vine, Satan îi răspunde : „Am dat tircoale pe pământ și m-am plimbat în sus și în jos“. Acolo îl văzuse pe Iov, iar iritarea Satanei izbucnește atunci când Dumnezeu laudă pe robul Său. Satana răspunde că Iov trăiește în pace și sfințenie doar pentru că Dumnezeu îl apără. „Dar ia întinde-Ți mâna Ta și atinge-Te de tot ce este al lui, să vedem dacă nu Te va blestema în față“ (1, 4). Domnul îi dă „mină liberă“ ca să-l încerce pe Iov în ceea ce are el, dar pune condiția : „numai asupra lui să nu întinzi mâna“.

Și urmează toate pierderile posibile în viața unui om, începând cu bunurile materiale, apoi cu slugile și în urmă, cu toți copiii. Toate aceste vești rele vin succesiv, pe „nerăsuflate“. La sfârșitul relatărilor dezastrului, Iov s-a ridicat, și-a sfîșiat vestimentul, s-a ras în cap și căzînd la pământ, s-a închinat rostind : „Gol am ieșit din pîntecele mamei mele, și gol mă voi întoarce în pământ. Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvîntat“. Nici un cuvînt de hulă nu pronunță contra lui Dumnezeu (1, 21).

Și acestea ar fi fost de-ajuns pentru o minte omenească. Dar nu pentru diavol. În îndrăzneala lui, Satan vine la Dumnezeu din nou unde, față de laudele pe care Domnul continuă să le aducă lui Iov, repetă cu îndîrjire batjocura : „Dar ia întinde-Ți mâna Ta și atinge-Te de osul și de carnea lui ! Să vedem dacă nu Te va blestema în față“. Domnul cade la învoială și de data asta, păstrînd doar o rezervă : „Îl dau în puterea ta ! Numai să nu te atingi de viața lui“ (2, 6). Urmează revenirea lui Satan pe pământ, unde-l lovește pe Iov cu lepră „din tălpile picioarelor pînă în creștetul capului“. Scrierea continuă foarte plastic : „Și a luat Iov un ciob ca să se scarpine și ședea pe gunoi, afară din oraș.“¹

Răbdarea lui Iov e supusă tensiunii nu numai prin atacul diavolesc și cumplita suferință, ci și prin depărtarea sufletească a soției lui, care se lasă influențată de puterile răului și se poartă dușmănos cu Iov : „Te ții mereu în statornicia ta ? Blestemă pe Dumnezeu și mori !“ Dar

¹ Este știut că lepra era o boală blestemată la iudei. Cei bolnavi erau scoși din cetate și nu mai aveau voie să intre în societatea din care erau scoși. Era boala care stîrnea groaza și scriba.

Iov are puterea să o certe și să-și arate din nou credința: „Ce, dacă am primit de la Dumnezeu cele bune, nu vom primi și pe cele rele?”

Până aici am putea spune că datele problemei sînt suficiente pentru a cunoaște ce dorește cartea să ne spună. Ar fi o învățătură plină de evlavie, de adevărată supunere și acceptare a voii lui Dumnezeu. Dar cartea nu se sfîrșește cu capitolul 2. Acum apar în scenă trei prieteni ai lui Iov, care încearcă o consolare nu tocmai caldă față de bolnav. Știindu-se nevinovat, Iov blestemă ziua în care s-a născut și se întreabă „pentru ce dă Dumnezeu lumina vieții celui nenorocit și zile celui cu sufletul amărît?” (3, 20). Reacția lui Elifaz, primul din cei sosiți, este dură. Tocmai un om ca Iov trebuie să înțeleagă că nimic și nimeni nu este cu adevărat curat înaintea lui Dumnezeu. Ci mai degrabă cel musturat de Domnul trebuie să se simtă fericit. „Să nu disprețuiești musturarea lui Dumnezeu, căci El rănește și tot El leagă rana” (4, 17—18). Dar Iov nu cedează, căci se întreabă: la ce bun toate eforturile, toată generozitatea pe care a avut-o față de cei lipsiți? „Pentru aceea, spune el, sufletul meu ar vedea mai bine ștreangul, mai bine moartea, decît aceste chinuri” (7, 15).

Față de aceste cuvinte, intervine Bildad, care îi atrage atenția că viața nu i s-a sfîrșit încă: „Dacă ești nevinovat și fără pată, atunci de bună seamă (Dumnezeu) va veghea asupra ta și va clădi la loc casa dreptății tale... Gura ta va fi plină încă o dată de risete și buzele tale, de veselie” (8, 6, 21). Chiar dacă Iov concede că Bildad are dreptate, lamentările lui continuă cu noi accente de disperare. Căci Dumnezeu pare nepăsător față de dreptatea oamenilor și nu acționează potrivit faptelor lor. Pentru El, „totuna este, El nimicește pe cel desăvîrșit și pe cel viclean” (9, 22). Căci, „Dumnezeu nu este un om ca mine, ca să stau cu El de vorbă... Între noi nu este un al treilea, care să-și pună mîna peste noi amîndoi... și eu sînt singur cu mine însumi...” (9, 32—35).

Acuzînd pe Dumnezeu că se arată cu dușmănie față de el, i se atrage atenția de către al treilea prieten, Țofar din Naamah, că judecata omului nu este capabilă să înțeleagă voia și acțiunile Celui atotputernic: „Nu putem noi măsura pe Dumnezeu cu măsurile noastre” și nici cunoaște intenția pe care o are cu viitorul nostru. Dar Iov se revoltă, răspunzînd sarcastic: „Cu adevărat, numai voi sînteți înțelepți și înțelepciunea va muri odată cu voi...” (12, 1—2). În răspunsul lui, Iov subliniază că e ușor să dai sfaturi bune atunci cînd nu ești tu însuși mușcat de suferință. „Ceea ce știți voi știu și eu și nu sînt deloc mai prejos ca voi... dar eu vreau să vorbesc cu Cel atotputernic. Vreau să-mi apăr pricina înaintea lui Dumnezeu... căci voi sînteți niște doctori neputincioși” (13, 2—3).

Dirzenia lui Iov este în același timp plină de convingerea unei prezențe a „urechii” divine. Acum el se adresează direct acestei „urechi”, căutînd să înduplece pe cel care este Stăpînul și Creatorul său: „De ce ascunzi fața Ta și mă ieși drept un dușman al Tău?... Vrei să te îndirjești împotriva unui pai uscat?... De ce să-mi scoți ochii cu păcatele tinereții?” (13, 24—25).

Întrebările lui au acum un alt ton, sînt mai degrabă un scîncet de copil. El are acum conștiința că este ascultat și că i se va răspunde. Cu toate acestea, Elifaz nu-l cruță și-l acuză de îngîmfare, în pretenția de a cere socoteală lui Dumnezeu. Totuși poziția lui Iov este alta și pare necesizată de Elifaz și ceilalți prieteni. Căci Iov adaugă : „Chipul mi s-a înroșit de plinset și umbra morții s-a sălăsluit în pleoapele mele, și cu toate acestea, în minile mele nu este nici o urmă de silnicie și rugăciunea mea este curată. Prietenii mei își bat joc de mine, dar ochii mei varsă lacrimi înaintea lui Dumnezeu“ (16, 16—17).

După alte acuzări și disculpări, Iov are o replică neașteptată : „Fi-vă milă de mine, o, prietenii mei, căci mîna lui Dumnezeu m-a lovit... Dar eu știu că Răscumpărătorul meu este viu și că El, în ziua cea de pe urmă, va ridica iar din pulbere această piele a mea care se destramă... Și afară din trupul meu voi vedea pe Dumnezeu“ (19, 21 ; 25—26).

Această credință nu încheie însă șirul de discuții, căci acuzațiile prietenilor lui continuă, socotindu-l lipsit de evlavie pentru că vrea să înțelegă intențiile lui Dumnezeu (cap. 21—22). Este îndemnat să renunțe și să facă pace cu Dumnezeu. Însă problema lui Iov nu mai pare a fi acum aceea a suferinței fizice proprii. El vrea să cunoască motivația și raporturile între evlavie și nelegiuire, dacă efectele acestor poziții nu sînt vizibile în viața omenească. Firește, toată puterea este în minile lui Dumnezeu, Care a dat pămîntului capacitatea de a-și susține și hrăni pămîntenii. El meditează : „Dar înțelepciunea, de unde izvorăște ea și care este locul de obîrșie al priceperii ? Pămînteanul nu cunoaște calea către ea, căci ea nu se găsește pe meleagurile celor vii“ (28, 12—13). Găsește o singură explicație, cea care este oferită de înțelepții Vechiului Testament, care însă nu arată obîrșia înțelepciunii, ci doar cum să se apropie omul de ea. „Iată, frica de Dumnezeu, aceasta este înțelepciunea, iar în depărtarea de rău stă priceperea“ (26, 28).

Cu toate acestea, Iov nu-și găsește pacea căci, ca și tînărul bogat din Evanghelie, toate acestea le făcuse, fără să găsească explicație pentru durerea cu care-l încerca Dumnezeu. După alte capitole, în care el își povestește actele de evlavie și de ascultare, în capitolul 32 se petrece o schimbare. Aici apare un al patrulea oaspete, care nu fusese anunțat inițial, și anume Elihu, fiul lui Baracheel din Uz. „Și minia lui Elihu se aprinse împotriva lui Iov, fiindcă el pretindea că este drept înaintea lui Dumnezeu și iarăși se aprisese minia lui împotriva celor trei prieteni ai lui Iov, fiindcă ei nu găseau nici un răspuns și totuși osîndeau“ (32, 1—2). El se prezintă ca un tînăr care nu a luat cuvîntul din respect pentru bătrînii aflați dinaintea lui Iov, dar pe nici unul nu-l aprobă total.

Elihu restabilește un echilibru în discuția purtată fără argumente absolut noi. Dar rezumă cu competență și replicile lui Iov și acuzațiile celorlalți. „De ce grăiești împotriva lui Dumnezeu, fiindcă El nu dă nimănui socoteală de toate cîte face?“ (33, 13). „Căci Dumnezeu vorbește cînd într-un fel, cînd în altul, dar omul nu ia aminte. El dă înștiințări

oamenilor și-i cutremură cu arătările Sale, ca să ferească pe om de la cele rele și să-l ferească de mândrie, ca să-i ferească sufletul de prăpastie și viața lui de calea mormintului. De aceea, prin durere omul este muștrat în patul lui și oasele lui sînt zguduite de un cutremur neîntrerupt“.

Iată acuzația clară a lui Elihu : „Iov a zis : eu sînt drept, dar Dumnezeu nu-mi dă dreptate. Și a mai zis : omul nu are nici un folos dacă se ostenește să fie plăcut lui Dumnezeu... Dar, voi, oameni de inimă, ascultați-mă... Oare unul care prigonește dreptatea ar putea să domnească (cum domnește Dumnezeu)? Fiindcă ai fost disprețuitor, fiindcă tu te faci judecător, spune-mi atunci ce știi tu?... Iov nu vorbește după dreapta învățătură și cuvintele lui nu sînt după sfînta dreptate... El a sporit păcatul său ; aici, între noi, el pune la îndoială greșeala lui și îngrămădește vorbele sale împotriva lui Dumnezeu“ (34, 10, 17, 33, 37).

Judecata cea dreaptă este următoarea, adaugă Elihu : „Dacă păcătuiești tu, ce rău îi faci lui Dumnezeu și dacă păcatele tale sînt numeroase, ce-i strică Lui? Dacă ești drept, ce dar îi faci sau primește El din mîna ta?“ (35, 6—7). Dar Dumnezeu „nu lasă pe cel nelegiuit să propășească și celor nenorociți le face dreptate... Iar pe împărați îi pune în jeșuri împărătești și-i așează să domnească de-a pururi. Dar ei se umflă de trufie și atunci iată-i ferecați cu lanțuri și iată-i prinși cu funiile mîhnirii. După aceea Dumnezeu le dezvăluie fapta pe care au făcut-o și nelegiuirea în care au căzut, anume că s-au trufit... Dar dacă vor asculta și vin la supunere, ei își isprăvesc zilele în fericire și anii lor în desfătare... Tot așa și pe tine te va scoate din strînsoarea durerii... Dacă tu ai fost pedepsit cu străsnicie ca un nelegiuit, tu scoate din pedeapsă puterea dreptății... Ia seama, nu te duce la nedreptate, căci ea este adevărata cauză a suferinței“ (36, 4—17, 21).

În capitolul următor, Elihu slăvește dreptatea și măreția lui Dumnezeu, Căruia oamenii I se închină cu evlavie. Dar „El nu-și pogoară privirile asupra nici unuia dintre cei ce se cred pe sine înțelepți“ (37, 24). Aici se încheie discursul oaspeților. Dar în acest moment, fără nici o avertizare, o cortină se ridică de pe scena pămîntească, pentru a face loc intervenției personale a Creatorului — putem spune — o reală revelare a lui Dumnezeu, Care i-a răspuns lui Iov „din sinul vijeliei“, cum zice cartea.

Acum Dumnezeu se adresează direct lui Iov, pe care îl face partenerul discursului Său. Deși ceilalți erau de față, aproape că-i ignoră, adresîndu-se direct robului Său : „Cine este cel ce pune pronia sub obroc, prin cuvinte fără înțelepciune?... Unde erai tu cînd am întemeiat pămîntul?... Știi tu cine a hotărît măsurile pămîntului?... În ce au fost întărite temeliiile lui, sau cine a pus piatra cea din capul unghiului?... Cine a închis marea cu porți?... Ai poruncit tu dimineții... și ai arătat tu aurorii care este locul ei?... Ți s-au arătat oare porțile morții și porțile umbrei le-ai văzut?... Ai ajuns tu la cămările zăpezii?... Cine are grijă de mîncarea corbului?... Știi tu cînd nasc caprele sălbătice?... Oare prin deșteptăciunea ta s-a îmbrăcat în pene

șoimul?... Și nu cumva vulturul se ridică în înălțime la porunca ta?" (38, 41; 39, 1, 26, 27).

După această certare — exprimată de scriitor cu o pană deosebită în lungul șir de versete pline de poezie — Domnul interpelează inclusiv pe Iov, dar puțin pieziș, pentru a nu-i da satisfacție imediat: „Cel ce s-a apucat la ceartă cu Cel Atotputernic se va da oare bătut? Cel ce judecă pe Dumnezeu va răspunde ceva? (40, 2). Și, într-adevăr, lecția pare să dea primele roade, căci Iov zice: „Dacă am fost ușuratic, ce răspuns să-Ți mai dau? Voi pune mîna pe gura mea. Am vorbit o dată, dar încă o dată nu voi mai vorbi“.

La acest prim act de reținere a lui Iov, Domnul continuă mai direct decît înainte, dar stilul este tot așa de poetic: „Poți tu, cu adevărat, să găsești cusur judecății Mele? Și Mă vei osîndi pe Mine ca să-Ți faci ție dreptate? Este brațul tău ca brațul lui Dumnezeu? Și este glasul tău, oare, tunet precum este glasul Lui?“ (40, 8—9). Și Atotputernicul continuă cu un ton, cînd blînd, cînd ironic, trecînd prin fața ochilor lui Iov și ai noștri oferind înțelegerea pe care trebuie s-o desprindem privind creaturile minilor Lui. „Ia privește acum înaintea ta hipopotamul; el, ca și tine este făptura Mea. El paște iarbă ca boul. Vezi ce putere are în coapsele lui și ce tărie are în mușchii de pe pîntec!... El este fruntea făpturilor lui Dumnezeu... El se culcă sub florile de lotus, în ocolul trestiilor și al bălților. Frunzele de lotus îi fac umbră și sălciiile bălții îl împrejmuiesc“ (40, 15—23).

Dar ca și cum sentimentele de forță ce degajă această operă a lui Dumnezeu nu ar fi fost de-ajuns, Domnul adaugă: „Poți tu să prinzi leviatanul cu undița, ori să-i legi limba cu o sfoară?... Îți va face el rugăminți și-Ți va spune el lucruri dragălașe?... Ridică-Ți numai mîna împotriva lui și vei pomeni o asemenea luptă și nu o vei mai începe niciodată!“... (41, 1—8). Și ca și cum nu ar fi fost suficientă nici spaima pe care o produce chipul Leviatanului, pe care interpreții îl asimilează crocodilului, Domnul trece aproape subit la schimbarea Eroului masiv al luptei, dezvăluind izvorul forței, al puterii tuturor, care este El însuși și urmează astfel: „Iată, este o deșertăciune să mai nădăjduiești în izbîndă. Numai înfățișarea lui și te dă la pămînt. Cine este atît de nehibzuit încît să-l întărite? Dar cine va îndrăzni să dea piept cu Mine?... Cine M-a îndatorat, ca să-i fiu acum dator să-i dau înapoi? Tot ce se află sub ceruri este al Meu“ (41, 10—11).

Domnul explică în continuare cum să ne apropiem de El cu aceea teamă care trebuie să depășească cu mult uimirea provocată de puterea unor făpturi. El folosește același argument — concluzie, enunțat și de înțeleptul Elihu: „Nu avem a cere socoteală Cerului, căci tot ce avem datorăm deja de la naștere Creatorului“.

În următorul capitol (42) și cel de pe urmă, Iov acceptă cu umilință explicația care, iată, i s-a adresat direct, după dorința inimii lui. El recunoaște: „Cu adevărat, am vorbit fără să înțeleg despre lucruri prea minunate pentru mine și nu știam. Din spusele unuia și ale altuia auzisem despre Tine. Dar acum, ochiul meu Te-a văzut. Pentru aceea, mă

urgisesc eu pe mine însumi și mă pocăiesc în praf și în cenușă" (42, 3, 5—6). Aceasta este atitudinea pe care o aștepta Domnul, Care acum își arată bucuria și dragostea pentru Iov. El îl detașează pe Iov de cei trei prieteni, dar fără a-l acuza pe Elihu, și se adresează lui Elifaz din Teman: „Minia Mea arde împotriva ta și a celor doi prieteni ai tăi, pentru că nu ați vorbit de Mine așa drept cum a vorbit robul Meu Iov. Acum deci, luați șapte viței și șapte berbeci și duceți-vă la robul Meu Iov și aduceți-le pentru voi ardere de tot, iar robul Meu Iov să se roage pentru voi. Din dragoste pentru el voi fi îngăduitor, ca să nu Mă port cu voi după nebunia voastră... Și Domnul-Dumnezeu l-a pus pe Iov iarăși în starea lui de la început... și i-a întors îndoit tot ce avusese înainte... și toți frații și surorile au venit să-l cerceteze... și a avut alți fii și fiice și a mai trăit încă o sută patruzeci de ani.“

Așa se încheie povestea unuia din dreptii Vechiului Testament. Dar, cum spuneam, acest bătrîn episod al Revelației precreeștine nu este o legendă. Eroul relatării este un personaj real căruia Dumnezeu îi dezvăluie prezența iubitoare, oricât de greu este plătită această revelare. Pentru că Iov o plătește cu tot ce poate fi mai dureros pentru o ființă omenească, drama lui angrenînd toate sectoarele de viață posibile: suferința groaznică a trupului, durerea sufletească, depresiunea morală prin sentimentul nedreptății și, pe deasupra, acea neliniște spirituală, care-l îndreaptă în cele din urmă spre abisul disperării.

Din cele citeva spicuiuri citate, care nu reprezintă decît o foarte mică parte din profunzimea relatării Cărții lui Iov, se desprind ideile principale ale intervenției celor cinci interlocutori cărora, spre sfîrșitul lor, se adaugă, de dincolo de veacuri, grăirea Domnului însuși. Schițînd doar paginile acestei istorii nu se poate transfera acestui moment unda de căldură și de putere divină care învăluie orizontul amplu descris de povestitor. Este un text care se cere cu toată insistența citit, căci nuanțele, accentele, deschiderea de scene atît de evocatoare, uneori de nerezumat, sînt inimitabile.

Pasaje asemănătoare găsim doar în Cartea Facerii lumii din nimic unde, perindarea elementelor cosmice și a vietăților în chip de actori neîntrecuți este baza înțelegerii raportului între creatură și Creator. Și în Geneză, cum și în Cartea lui Iov, cel care provoacă fantastica dramă, acolo, ca și aici, este tot diavolul, cel pe care liniștea și fericirea paradisiacă îl plictiseau. Dar cursul istoriei pare să nu fie același: omul biruiește istoria prin predarea lui totală în mîna lui Dumnezeu, atunci cînd finitudinea lui apare evidentă. Iar în final, diavolul este învins, căci între timp a venit Răscumpărătorul.

Să mai remarcăm că nimic din afirmațiile, din momentele acțiunii, din concluziile rezultate, nu este infirmat de Revelația ulterioară. Cîteva momente din Cartea lui Iov sînt prevestitoare ale accentelor întîlnite în perioada de după „plinirea vremii“. Spre exemplu, fără conștiința prezenței lui Dumnezeu, omul se simte singur și părăsit: „Eu sînt singur, cu mine însumi“, exclamă Iov (9, 35). Este ceea ce mărturisește groaza omului Iisus, în clipa deznădejdiei de pe Cruce: „Dumnezeule, Dumne-

zeule, pentru ce M-ai părăsit ?". Apoi Iov mărturisește nădejdea învierii și a agentului dăruitor al fericirii finale : „Dar eu știu că Răscumpărătorul meu este viu și că El, în ziua cea de pe urmă, va ridica din pulbere această piele a mea ce se destramă". Sînt momente legate printr-o țesătură fină dar indestructibilă, de învățătura Noului Legământ, țesătură care sprijină toată acțiunea revelațională a vechiului și apoi a noului popor ales, a vechiului și a noului Israel.

Și mai este de semnalat un citat care ne conduce la un text identic din Noul Testament, la Epistola către Efeseni a Apostolului Pavel. Cînd Domnul se adresează din nou lui Iov, îl interoghează : „Știi tu cine a hotărît măsurile deasupra pămîntului sau a întărit lanțul de măsurat ? În ce au fost întărite temeliele lui sau cine a pus piatra lui cea din capul unghiului ... ?".

Iată cum orice creștin se află într-o atmosferă proprie cînd citește Cartea lui Iov. Revelația ambelor Testamente prezidează scrierea lor. Dar nu putem spune că noi creștinii ne regăsim în toate paginile Vechiului Testament. Cartea lui Iov reprezintă astfel nu numai un îndemn moral pentru toți credincioșii, ci este și o învățătură pe care Iisus Hristos ne-o confirmă și la care ne invită să o urmăm.

SENTIMENTUL CULPEI — PARALELĂ ÎNTRE OEDIP ȘI DREPTUL IOV

de : pr. prof. NICOLAE MORAR

Conceptul de „culpă“ este elementul în jurul căruia gravitează întreaga rațiune de a fi a eticii și a moralei. Istoric, reprezentarea teoretică a acestei idei îmbracă forme felurite. Astfel, culpa a fost înțeleasă fie ca rezultat al nesocotirii unui comandament valoric al propriei conștiințe, încălcarea cu bunăștiință a lui „nu se cuvine“, dictat de judecata minții și a inimii, fie ca abatere de la prescripțiile unei legi, a cărei proveniență poate avea o dublă promulgare : transcendentă, divină, sau imanentă, omenească, în ambele modulind însă asprimea rostirii imperative : „Să nu minți !“ ; „Să nu furi !“ ; „Să nu înșeli !“ etc.

Ca neliniști profunde ale gândului, aceste idei au dobândit calități maeutice excepționale, veghiind exprimarea aventurii omului în timp. Dotă umanizări ale teoriei despre filosofia culpei sînt de regăsit în imaginea-simbol a personajelor literaturii antice : dreptul Iov, reprezentînd spațiul de cultură și spiritualitate orientală și autocratorul Oedip, exponent al paideii meridionale.

Viața „alesului“ Iov se desfășoară după logica oricărei existențe omenești. La început, eroul are privilegiile bucuriei de partea sa : este puternic, bogat și iubit de oameni și, se subînțelege, de Cer ; mai târziu începe confruntarea sa cu vicisitudinile existenței, identificate în boală, deprimare socială, sărăcie, ca, în cele din urmă, să fie din nou răsfățat de către divinitate pentru înțelepciunea sa, cu satisfacțiile unei vieți liniștite și îndestulate.

De cealaltă parte se profilează figura suveranului grec Oedip. Prunc fiind, Oedip este abandonat de către familie și sortit pieirii, de teamă ca prevestirile referitoare la uciderea tatălui său, regele Laios, de către propriul său fiu, să nu se împlinească. Pînă la maturitate eroul trăiește în Corint. Rege al Tebei, cetatea sa de baștină, ajunge în urma morții misterioase a lui Laios, ucis la o răscruce de drumuri de un necunoscut și ca răsplată a faptului că a rezolvat enigma Sfinxului, monstrul ce lua viața tuturor tebanilor care nu-i puteau răspunde la ghicitoare. Fericit de isprava sa, Oedip se căsătorește cu soția regelui dispărut, Iocasta. Deși satisfacția sa este deplină, tînăr, iubit, erou, el este îngrijorat de flagelul la care este supusă cetatea, în urma ciumei trimisă de zei ca urmare a nepedepsirii de către tebani a ucigașului regelui lor. Bătrînul prooroc orb, Tiresias, dezleagă taina care învăluie moartea misterioasă a regelui Laios. Astfel Oedip se regăsește în postura ucigașului părin-

telui său și, ca preț de răscumpărare „pentru fapta sa, își scoate ochii, transformînd fericirea în nefericire.

În planul culpei, vina celor doi protagoniști se exprimă diferit.

Dreptul Iov trăiește în plină condiție umană. Cele două forțe antagonice care se înfruntă în viața sa, binele și răul, își dispută posibilitățile de manifestare cu o intensitate maximă, dar cîmpul lor de acțiune rămîne unul exterior. Inclusiv deposedarea afectivă a eroului și izolarea lui socială nu se fac din lăuntru spre afară, ci invers. Iov este părăsit de fapt de cei care nu l-au iubit niciodată, ci i-au îndrăgit bunurile și avantajele, care stăteau sub lumina numelui său. Răul care s-a abătut asupra sa nu este cauzat de vreo încălcare a prescripțiilor de ordin moral. Sorgintea acestei forțe malefice se ascunde în însăși natura sa. Ca duh al dezordinii, răul nu poate accepta ordinea, reprezentată de „starea neprihănită“ a eroului. Așa se explică de ce toate încercările tantalice la care este supus Iov nu se proiectează în universul ființei sale decît ca niște agresțiuni sălbatice, iraționale, lipsite de capacitatea derutării dreptei sale judecăți. De aceea, măreția discernămintului său rămîne impenetrabilă și proclamă, în consecință, nevina sa: eroul nu mai este preocupat să dezlege logica și mecanismul cauzalității procesului nefericirii sale, ci să exprime, constant, starea sa de spirit, care nu dezarmonizează cu nimic pledoaria noetică pentru demnitatea umană, pentru afirmarea conștiinței de sine. Desigur că în această ecuație este amestecat și Păzitorul omului: „Dacă am greșit, ce Ți-am făcut? De ce m-ai luat țintă pentru săgețile Tale?“, pentru că Iov simte că în judecățile sale se frămîntă un gînd ce este mai adînc decît orice raționament omenesc: „Spaimile lui Dumnezeu vin cete, cete împotriva mea“. Cu alte cuvinte, mintea sa este o arenă a confruntărilor între firesc și nefiresc, într-o dialectică a relativității, căutătoare de sublim. Închizînd gîndul într-o sinteză aproximativă, putem arăta că destinul iovian se mișcă între fericire, ca simplu concept, și fericire, ca sens plinar pentru existența umană, trecute prin filiera sentimentului culpei.

Regele Oedip, la rîndul său, este încercat de o viață tumultoasă, supusă impreviziunilor de tot felul. Fire temperamentală, suveranul teban se arată intransigent cu nefirescul, acționînd energic în slujirea adevărului și a dreptății. Felul său de a fi se suprapune însă forțelor iraționale ale destinului, puteri întunecate, izvorîte din ilogismul unei lumi care nu-și clarificase, în suficientă măsură, propria-i concepție despre destinul său istoric. De aci izvorăște culpabilitatea sa. Ales de zei pentru a fi rege — aceasta era convingerea sa — eroul trăiește sentimentul omului privilegiat. Încetul cu încetul, renunță la discernămintul rațiunii, lăsîndu-se pradă curgerii oarbe înspre necunoscut. În acest delir al rațiunii, socotința dreaptă și chibzuința își pierd calitatea valorică, iar implicațiile înstrăinării de propria-i condiție le cunoaștem: crima comisă

împotriva propriului său părinte și incestul. Oedip amuțește, cu vanitate și orgoliu, glasul rațiunii analitice, făcând inoportună judecata simplă și spontană a minții, care arată deslușit ce este bine și ce este rău în plan teoretic și apoi practic în oricare înfăptuire omenească. Astfel, el sancționează contradicția pe tărîm ideologic cu bătrînul întîlnit în vecinătatea Tebei, fără a apela la rafinamentul argumentației, dînd friu liber forței oarbe, violente, care atrage după sine fapta înfiorătoare, pricinuitoare de moarte — crima. Cu acest moment începe declinul său moral. Singele victimei sale i-a „stropit“ conștiința, iar „pata“ vinovăției se transformă în sursă de neliniște, în universul ființei sale. Rostirile premonitorii ale bătrînului Tiresias : „Îl cauți tu pe ucigaș ? Ești însuși tu !“ nu sînt altceva decît ecourile create de hefaisticele lovituri care se produc în atelierul său spiritual, unde se încearcă modelarea și transformarea destinului în altceva, adică deculpabilizarea conștiinței. Dar cum acestea sînt niște lovituri-ciocniri de forțe dezlănțuite, în stridența acestui zgomot nu se mai poate organiza limpezimea discursului interior și, astfel, viața eroului devine plină de imprevizibilitate și patronată de hazard, iar discernămintul este ocultizat. Logica valorilor e trivializată, urmînd căderea satanică din ordinea morală, materializată în căsătoria convențională cu o femeie, care abia dacă mai era o umbră a feminității și autoflagelarea, care întoarce definitiv atenția eroului de la lumea exterioară, în care i-a fost dat să se realizeze, spre cîmpul tenebrelor lăuntrice, un univers dominat de prezența eriniilor, care-i cîntă rostuirea lipsită de sens, prin glasul corului : „Nu-i om mai urgent decît ești tu ! / Mai grele amaruri și urgii / Niciînd schimbat-au viața vreunui om“, și a plâsmuirilor fantasmagorice de tot felul. Cu acest moment, Oedip intră în împărăția vinei irevocabile. El se desparte definitiv de lumea a cărei ordine a călcat-o, renunțînd să lupte pentru dezinstrumentarea răului pricinuit prin fapte care să-i consfințească pozitiv trecerea și să-i dea garanția minimă a compensării vinei cu actul virtuos. Astfel eroul face trecerea irevocabilă de la starea de fericire la cea de nefericire și culpabilizează pentru totdeauna demnitatea conștiinței sale.

Concluzionînd, putem reține următoarele idei :

1. Dreptul Iov este exponentul unei conștiințe care raportează cu consecvență teoria despre valoare la dinamica vieții, ceea ce îi asigură o existență conformă cu ordinea morală a lumii, pe cînd regele Oedip reprezintă conștiința umană aflată în degringoladă — demersul lui suprimă teoria, iar acțiunea are un caracter accidental, în contradicție cu ordinea morală.

2. Dreptul Iov nu are sentimentul culpabilității, atitudinea sa constantă fiind a omului care militează pentru exprimarea invariabilă a demnității de sine, pe cînd Oedip trăiește conștient vinovăția terorizantă a faptelor sale.*

3. Dreptul Iov nu acceptă nici o forță a fi capabilă să-l clinească din judecata sa clarvăzătoare, pe cînd regele Oedip este victima concepției despre lume și viață în care la tot pasul se amestecă imaginarul atavic al subconștientului uman.

Așadar problema sentimentului culpei se mișcă între două forme de exprimare ale spiritului : una organizată în jurul omului care a luat conștiință de sine, reprezentată prin dreptul Iov și cealaltă adîncită în străfundurile întunecate ale spiritului uman, aflat în căutarea unei ordini, care să-i dea bietului muritor măsura tuturor lucrurilor, reprezentată prin nefericitul rege Oedip.

PELERINUL *

de : episcop IGNATIE BRIANCEANINOV

De unde vii ? Unde-ți este obișnuitul sălaș ? Unde erai pînă în ziua de astăzi ? De ce oare, pînă astăzi, mă lăsaseși orfan, în singurătate, în nenorocire, într-o înfiorătoare moarte ? Doar cunoscîndu-te aflat-am că aceasta chiar era starea în care mă găseam. Cît de nefericită stare ! Mă găseam în pragul funestului infern, eram prăvălit într-o genune adîncă și fără ieșire. Nu mă părăsi ! Fără tine nu pot ființa. Dacă mă părăsești voi fi din nou la porțile infernului, din nou în genune, din nou într-o suferință cumplită, de nedescris.

Te apropii ! Nu văd calea pe care te apropii, te văd gata sosit. Te văd nu cu ochii trupului meu — încerc, însă, simțămîntul prezenței Tale. Nu îngădui nici răgazul, nici puțința chibzuinței. Cine oare ești ? Neașteptat, apari în suflet, invizibil, intangibil ! Apari cu o blîndețe și o delicatețe de nespus, unite cu forța și cu puterea Creatorului, deoarece tu prefaci omul pe de-a-ntregul ; îl schimbi, îl făurești din nou, preschimbi și duhul și trupul și inima. Tu, puternic, pătrunzi în casă, îl stăpînești pe cel tare, jefuiești lucrurile din casă. Le jefuiești, nu spre pieirea lor, ci spre scăparea lor ! Și casa și lucrurile care se aflau într-însa îți aparțineau, de fapt, Tu le făuriseși, Tu le rinduiseși pentru Tine — iar ele, de bunăvoia lor, se predaseră amarnicei temnițe a celui viclean. Ele — duhul meu, sufletul meu, inima mea, trupul meu — erau sub stăpînirea perversului despot : *lucrau sub imboldul său. Sosești Tu, și de îndată se supun poruncilor Tale. De îndată încep să lucreze sub sfînta și preafericita-Ți autoritate.*

Cum Te voi numi oare ? Cum voi vorbi fraților mei despre Tine ? Cum oare le voi împărtăși numele Pelerinului care vine să se adăpostească sub acoperișul sufletului meu ? Acoperișul acesta șubrezit, năruit pentru totdeauna, în voia năprasnicilor furtuni, în voia ploii și a zăpezii, acoperișul acesta. Acoperișul Tău acesta, care ajunsese bun doar ca adăpost pentru animale. Ce oare ai găsit în inima mea în care-și urmau unul altuia gînduri păcătoase ? Pătrundeau nestingherite în inima mea și aflau acolo, ca într-o adăpătoare, ca într-o troacă de porci, o hrană din care se desfătau patimile feluritelor mele simțuri. Îmi pare că știu numele Oaspetului meu ! Îmi arunc însă privirea la necurăția mea

* Versiunea franceză după care s-a făcut traducerea de față poartă titlul „*Approche de la prière de Jésus*” și a apărut la Paris în anul 1983. Originalul rus s-a tipărit la St. Petersburg în 1865.

și îmi este teamă să rostesc Numele Acesta ! A rosti, odată, în chip ne-cuviincios, Numele Acesta atît de mare și de sfînt ne poate duce la osîndă ! Și cu cît mai cutremurătoare însăși prezența Aceluia pe care-L numim !

Ești însă prezent ! Harul Tău nemărginit Te-a călăuzit pînă la ne-trebnicul păcătos, pentru ca păcătosul acesta, după ce a cunoscut dem-nitatea și menirea omului, după ce a priceput, după ce a simțit, în mod concret, „cît de mare este Domnul“, să se lepede de căile erorii, să le-pede amăgitoarea comoară a patimilor celor imputite pe care le îndrăgise mai presus de orice, pentru a se strădui să dobindească, prin cîință, cu-răția ; pentru a deveni templul și locuința Ta.

Ce nume voi da Pelerinului care locuiește în mine ? Ce nume voi da minunatului Oaspete venit să mă mîngie în surghiunul meu ? Venit să mă tămăduiască de o boală fără leac, să mă scoată din sinistra genune, spre a mă călăuzi la îmbelșugatele pășuni ale Domnului, spre a mă așeza pe drumul cel drept și sfînt ? Venit să ridice opaca perdea care, pînă astăzi, se lătea în fața ochilor mei, acoperindu-mi priveliștea mă-reței veșnicii, priveliștea Dumnezeuului meu ? Ce nume voi da Învăță-torului venit să mă inițieze în învățătura cea nouă — și veche tot-odată — învățatură ce nu vine de la om, ci de la Dumnezeu Însuși ? Îl voi numi oare pe Învățătorul Acesta „lumină“ ? Nu vād vreo lumină, dar El îmi luminează inima și mintea mai presus de orice cuvînt, mai presus de orice știință pămîntească, fără a rosti vorbe — cu o iuteală de nespus (astfel exprimînd ceea ce este de neexprimat) atingîndu-mi blind cugetul lucrînd și făptuind în însuși lăuntru cugetului meu. Îl voi numi foc, oare ? Dar nu arde ci, dimpotrivă, răcorește în chip mîngietor. E un anume murmur ușor, un susur lin, însă din fața Căruia fuge, ca din fața unui foc, orice gînd păcătos, orice patimă. El nu ros-tește nici o vorbă, nici una dar, în același timp, vorbește, ne învață un cînt într-un chip minunat și tainic, cu o nespusă blîndețe, cu o dulceață care schimbă, care înnoiesc mintea și inima ce-i dau toată atenția în însăși domolita liniștire a celulelor ființei lor. Nu are nici o formă, nici o înfățișare, într-Însul nu este nimic din ce poate fi prins de simțuri. Este cu desăvîrșire imaterial, nevăzut, cu totul subtil. Dintr-odată, neașteptat, cu inefabilă blîndețe apare în minte, în inimă, și se răspîndește treptat în tot corpul, luîndu-l în stăpînire, îndepărtînd de la el tot ce este păcat, întrerupînd mișcările cărnii, ale singelui, întregind elementele împrăș-tiate ale omului, redînd integritatea ființei noastre pe care îngrozitoarea cădere a sfărîmat-o, așa cum se sfărîmă căzînd un vas de lut. Există oare cineva care, vîzînd această reinnoire, să nu recunoască brațul Crea-torului ce singur are puterea de a crea și re-crea ?

Nu vorbesc, deocamdată, decît de lucrare, fără a-L numi pe Cel care făptuiește. A-I da un nume mă umple de spaimă. Priviți-mă bine, fraților ! Luați aminte la ce se desăvîrșește în sinea mea ! Spuneți-mi voi cine este oare Cel care desăvîrșește ? Simt în mine prezența Pele-

rinului. De unde oare a venit? Cum de a apărut în mine? Nu știu. Odată venit, El rămîne prezent. Nevăzut. Cu totul de neînțeles. Și totuși este aici, prezent, deoarece m-a luat în stăpînire și făptuiește în mine, nedesființîndu-mi libera voință, atingînd-o, în Voința Lui, cu nespusa sfîntenie a Voinței Sale. Cu brațu-I nevăzut a înstăpînit mintea mea, sufletul meu, trupul meu. Abia am simțit mîna aceea și am și revenit la viață. Au apărut în minte, în suflet și în trup o senzație nouă și o mișcare nouă — senzație și mișcare spirituală. Nu cunoșteam pînă acum senzația aceasta, mișcarea aceasta; nu le știam deloc, ignoiam existența lor. Și-au făcut apariția și apariția lor a dus la dispariția și la coordonarea mișcărilor trupului și sufletului meu; au apărut ca viața și ca moartea, iar din mine a dispărut ceea ce eram înainte. La atingerea mîinii aceleia de întreaga mea ființă, mintea, inima și trupul meu s-au unit între ele, alcătuiind un fel de tot, o unitate; apoi au fost laolaltă răpite întru Dumnezeu, rămînînd Acolo atîta vreme cît le-a reținut brațul acela atotputernic, invizibil, intangibil. Care-i, însă, sentimentul de care voi fi acum pătruns? Întreaga mea ființă va fi învăluită într-o tăcere adîncă, tainică, dincolo de orice gîndire, de orice raționament, de orice mișcare a sufletului, de orice ar fi o urmare a singelui, a cărnii. Sub călăuzirea Duhului Sfînt întreaga mea ființă se află în stare de repaus și de lucrare totodată, situație pe care cuvintele nu o pot exprima. Sînt ca și îmbătat. Uit totul, mă hrănesc cu o hrană ce nu poate fi cunoscută sau descrisă, o hrană nestricăcioasă, mă aflu dincolo de tot ce-i simțire, pe un tărîm care nu numai că transcende orice materialitate, ci și orice gîndire, orice concept — pînă cînd nici trupul nu mi-l mai simt! Ochii mei privesc și nu privesc, văd și nu văd; urechile mele aud și nu aud; toate mădulele mele sînt îmbătate și mă clatin pe picioare; cu mîinile mă agăț de ce se nimerește ca să nu cad, ori zac prăbușit pe pat, ca și cum aș fi bolnav de o boală care nu este boală, ca și cum aș fi lovit de o dambla pricinuită de un preaplin de forțe. „Cupa“ Domnului, cupa Duhului „îmbată cu putere“. Petrec astfel zile, săptămîni întregi!... Și timpul se scurtează!... Divină liniște care năpădește mintea, sufletul și inima, tinzînd din răspuțeri spre Dumnezeu și pierzîndu-se — de putem spune astfel — într-o mișcare fără sfîrșit spre infinit! Tăcerea aceasta este totodată o convorbire, însă fără cuvinte, fără nici o diversitate, fără gînduri, mai presus de orice gîndire. Pelerinul, care săvîrșește acestea toate, are un glas neobișnuit și o grăire neobișnuită, care se exprimă fără voce și fără limbaj și care se fac auzite în chip tainic. Caut în Sfintele Scripturi unde ar putea fi vorba de astfel de manifestări; fără să-mi dau seama, mă opresc la cuvintele Mintuitorului: „Vîntul suflă unde voiește și tu auzi glasul lui, dar nu știi de unde vine, nici încotro se duce. Astfel este cu oricine e născut din Duhul“ (Ioan 3,8).

Cum voi denumi însă manifestarea aceasta care îl împacă pe om, îl unește cu el însuși și apoi cu Dumnezeu? Nu putem să nu recunoaștem în lucrarea aceasta suflul preafericitei păci divine „care covîrșește

orice minte", care „va păzi inimile" noastre „și cugetele" noastre, „întru Hristos Iisus" (Filipeni 4, 7); care se oferă omului venind la el și care-l înnoiește prin Duhul Sfânt. Așa și este cu adevărat! Sub lucrarea aceasta, spiritul și inima devin evanghelice, se predau lui Hristos, iar omul vede Evanghelia săpată în el însuși, pe tablele sufletului său, de către mîna Duhului.

Divinul Pelerin se îndepărtează și dispare tot atît de imperceptibil pe cît de imperceptibil apare și se apropie, dar lasă în toată ființa mea o mireasmă de nematerialnică nemurire, într-un fel nematerialnic precum El Însuși este. Lasă în ființa mea o mireasmă duhovnicească, izvorînd în mine o nouă viață pe care o simt, o percep cu ajutorul unui simț nou pe care El l-a reșezat sau reinviat în mine.

Cuvintele pe care le scriu acum, pe care le împărtășesc fraților mei, sînt înviorate și îmbibate în mireasma aceasta. Cînd mireasma aceasta se va fi evaporat, cînd sufletul meu fi-va năpădit de miasma ucigătoare a patimilor, atunci și cuvintele mele vor fi fără viață, năpădite de putoare și putreziciune!

Dacă însă cineva, auzind vorbele acestea minunate despre lucrarea Duhului Sfânt ieșind din gura unui păcătos, rămîne sceptic, tulburat în cugetul lui, dacă presupune că lucrarea aceasta înflăcărată este lucrarea unei iluzii demonice, ar face bine să alunge gîndul acesta hulitor. Nu, nu! Nu aceasta este lucrarea, nu aceasta este natura iluziei demonice! Ia spune-mi: ține oare de diavol, de vrăjmașul ucigător al oamenilor, să devină tîmăduitorul lor? Ține oare de diavol să adune într-o unitate fracțiunile și puterile omului, disociindu-le de păcat, conducîndu-le de la supunerea în fața păcatului la libertate, de la starea de contradicție și luptă lăuntrică la starea de pace sfîntită de Domnul? Ține oare de diavol de a trage folos de pe urma adîncului prăpastiei necunoașterii lui Dumnezeu de către om spre a dărui omului o cunoaștere vie a lui Dumnezeu? O cunoaștere ce nu mai pretinde nici o dovadă venită din afară? Ține oare de diavol de a-L mărturisi și a-L explica în amănunțime pe Izbăvitor, de a predica și explica cum să te apropii de Izbăvitor prin cîntă? Ține oare de diavol de a reclădi în om chipul căzut și de a restabili distrusa asemănare? Ține oare de diavol de a pleda pentru smerenie și, în același timp, pentru înviere, înnoire, unire cu Dumnezeu? Ține oare de diavol de a-l ridica pe om pînă pe culmile teologiei, unde să stea, lepădîndu-se de sine, fără gînduri, fără dorințe, în întregime cufundat într-o minunată tăcere? Tăcerea aceasta nu este decît redarea tuturor puterilor, tuturor forțelor ființei omenești tinzînd către Dumnezeu și dispărînd — de putem spune astfel — în fața nesfîrșitei măreții a lui Dumnezeu. Una este lucrarea iluziei, alta aceea a lui Dumnezeu, Domn Infinit al oamenilor, Care a fost și este Creatorul lor. Cel Care a creat și Care nu încetează de a crea nu rămîne oare numai Creatorul?

Astfel încît ia aminte, frate multiubite, la ce deosebeşte lucrarea amăgirii de lucrarea divină! Amăgirea, cînd se apropie de om, fie printr-un gînd, fie printr-o imagine, fie printr-un simţămînt subtil, fie poate printr-o vedenie vizibilă ochilor trupeşti, fie şi venită de sus şi auzită cu urechile trupeşti, se apropie întotdeauna de om nu ca o suverană absolută, ci ca o seducătoare care umblă după învoirea omului şi, prin învoirea lui, îşi exercită asupra-i puterea. Fie că se exercită în el ori în afara lui, amăgirea este mereu exterioară omului; omul i se poate împotrivi. Întîlnirea cu amăgirea are întotdeauna loc, la început, cu o oarecare îndoială izvorînd din inimă; nu se îndoiesc de ea decît cei pe care i-a luat definitiv în stăpînire. Niciînd nu întregeste amăgirea pe omul dezbinat de păcat, niciînd nu poate pune capăt pornirilor singelui, niciînd nu-l pune pe ascet pe calea căinţei, niciînd nu-l smereşte. Cu totul dimpotrivă. Ea stîrneşte într-însul închipuirea, îi pune singele în mişcare, îi iscă o oarecare searbădă încîntare otrăvită, îl seduce pe căi ocolite, îi provoacă trufia — statornicind într-însul idolul „eului“.

Lucrarea lui Dumnezeu este nematerialnică, nu se vede, nici nu se aude, e bruscă, de neînchipuit, nici o asemuire luată din lumea noastră nu o poate explica. Ea se iveşte şi lucrează în chip tainic. Mai întîi îi arată omului păcatul său, îl determină să vadă din ce în ce mai bine acest păcat, îi ţine neîncetat acest groaznic păcat în faţa ochilor, duce sufletul să se judece pe sine, îi vădeşte căderea noastră, genunea aceasta înspăimîntătoare, întunecată şi adîncă, genune a pierzaniei în care a căzut neamul nostru omenesc datorită păcatului strămoşesc. Apoi, încetul cu încetul, ea dăruieşte totodată inimii atenţie şi evlavie asupra rugăciunii. După ce, astfel, a pregătit vasul, dintr-odată în chip neaşteptat, atinge nematerialnic bucăţile sparte şi acestea se string la un loc şi se reîntregesc. Cum oare s-a produs atingerea? Nu pot explica. N-am văzut nimic, dar mă văd schimbat. Dintr-odată m-am simţit astfel sub lucrarea aceasta atotputernică. Creatorul a lucrat în această de-a doua creaţie cum a lucrat în vremea creaţiei dintîi. Ia spune-mi: trupul lui Adam, făurit din ţărînă, cînd încă zăcea neînsufletit în faţa Creatorului, putea concepe el viaţa? Putea el simţi? Avea el oare puterea de a raţiona înainte ca sufletul să-i dea viaţă, înainte de a primi sufletul? Sau avea el puterea de a-l refuza? Adam creat s-a simţit dintr-odată viu, gîndind! Într-un chip tot atît de brusc şi neaşteptat se va produce şi această de-a doua creaţie. Creatorul a fost şi este Stăpînul Infinit. Lucrarea Lui este absolută, infinit de înălţată, deasupra oricărei cugetări, oricărui concept, infinit de subtilă, duhovnicească, întru totul nematerialnică.

Dar îndoiala te ţine încă şovăitor! Mă priveşti şi, văzînd înainte-ţi un asemenea păcătos, îţi pui fără voie întrebarea: este oare cu putinţă ca în păcătosul acesta în care lucrarea patimilor este atît de evidentă şi de vizibilă, este oare cu putinţă ca în el să lucreze Sfîntul Duh?

Întrebare legitimă ! Întrebare care mă buimăcește... Ce înfiorător ! Mă las ispitit, săvîrșesc păcatul, săvîrșesc adulterul cu păcatul, îl trădez pe Dumnezeu, îl vînd pe ticălosul preț al păcatului.

În pofida neîncetatei mele trădări, a purtării mele cu două fețe, a violenței mele, El rămîne prezent, neschimbat. Plin de milostenie, El așteaptă răbdător cînta mea. Pe toate căile mă atrage către cîntă, către îndreptare. Auzit-ai ce a spus Fiul lui Dumnezeu în Evanghelie : „Nu cei sănătoși au nevoie de doctor, ci cei bolnavi... că n-am venit să chem pe drepti, ci pe păcătoși la pocăință“ (Matei 9, 12—13). Astfel vorbea Mîntuitorului și tot astfel lucra. Stătea alături de farisei și de păcătoși, cîna cu ei și-i convertea la credință și la virtuți. Îi călăuzea întru înrudirea duhovnicească cu Avraam și ceilalți...

Nesfîrșita bunătate a Fiului lui Dumnezeu te miră, te năucește ! Află că Duhul Preasfînt are aceeași bunătate. Îi este de asemenea sete de mîntuirea oamenilor, este tot atît de blînd, tot atît de preaplin de milostenie, tot atît de îndelung-răbdător. Duhul — Duhul Sfînt — Una din Cele Trei Persoane deopotrivă venerate ale Preasfîntei Treimi, care alcătuiesc nedespărțit și fără amestec o singură Ființă Divină, o singură Fire.

Da, păcatul este acela care atrage Duhul Sfînt către om ! Dar nu păcatul împlinit prin săvîrșirea lui, ci păcatul pe care-l poți vedea în sinea ta, pe care-l recunoști, pentru care plîngi. Cu cît omul își cercează păcatul, cu cît plînge mai adînc asupra-și, cu atît e mai plăcut Duhului Sfînt și mai la îndemîna Duhului Sfînt — Care, asemenea medicului, nu vine decît la cei ce se recunosc bolnavi și se îndepărtează de cei care sînt „bogați“ în deșartă trufie. Privește-ți intens păcatul, nu-ți lua privirea de la el ! Leapădă-te de tine și nu pune nici un preț pe viața ta (Fapte 20, 24). Pe de-a-ntregul dedă-te priveliștei păcatului tău și deplînge-l. Atunci, la vremea potrivită, te vei vedea din nou creat prin lucrarea de neînțeles și cu totul inexplicabilă a Duhului Sfînt. Va veni la tine atunci cînd nu-l aștepți. Va începe să lucreze înlăuntrul tău în clipa chiar cînd te vei recunoaște cu desăvîrșire nevrednic de El.

Dar dacă așteptarea harului se ascunde în sinea ta, ia aminte, ești într-o situație primejdioasă ! O astfel de așteptare dovedește o tăinuită automulțumire, iar mulțumirea aceasta dovedește o încredere în sine în care sălășluiește trufia. Trufiei cu ușurință îi va urma amăgirea, iar amăgirea lesne se va împreuna cu trufia. Amăgirea înseamnă devierea din calea Adevărului și a Duhului Sfînt Care conlucrează cu Adevărul, înseamnă devierea înspre minciună și înspre duhurile rele care conlucrează cu ea. Amăgirea se află chiar și în vanitatea de a aștepta harul ; ea sălășluiește, deci, în mulțumirea de sine. Acestea sînt înfățișările ei inițiale, precum și mugurele, floarea, bobocul sînt primele înfățișări ale fructului dat în pîrg. Din concepte mincinoase izvorăsc sentimente mincinoase ; din concepte și sentimente mincinoase se făurește vanitatea.

Lucrării vanității i se adaugă lucrarea amăgitoare a demonilor, care stăpinesc și domnesc pe tărîmul minciunii. Cel care, de bunăvoie, se supune demonilor devine robul violentei lor dominații și orbit, sedus de această minciună pe care o ia drept adevăr, își pierde, fără a-și da măcar seama, libertatea. Aceasta este starea amăgirii. Intrăm într-însa, suntem azvîrliți într-însa de propria noastră trufie, de amorul nostru propriu . . . „Cel ce își iubește viața o va pierde ; iar cel ce își urăște viața în lumea aceasta o va păstra pentru viața veșnică“ (Ioan 12, 25). Amin.

Traducere din limba franceză de

monahul NICOLAE STEINHARDT DELAROHIA

DUHUL OMULUI ȘI PERSPECTIVA ÎNDREPTĂRII NOASTRE

de : preot DOREL UNGURAȘ

Perspectivă interdisciplinară

Duhul omului este acea componentă a existenței umane care în interiorul acțiunii sesizării sale asigură subiectului determinarea actului ființării¹; indiferent de cum se poate defini ființa.

În planul cunoașterii duhul omului nu vrea nimic², doar subiectul dorește să-și explice ființa pornind de la dovezile aspectelor sale atitudinale³.

Duhul omului este circumscris problemelor existențiale și chiar dacă nu poate fi definit în cadrul lor, el găzduiește veritabilitatea ființării⁴.

De asemenea ajută subiectului în cristalizarea căilor de ajungere la marile adevăruri, ce pretind a explica însăși existența⁵.

Ca oglindire, în cadrul reflectării datului, duhul omului depășește granița fixităților categoriale; în acțiunea sa de receptare a acestuia susținând permanent în cadrul actului cunoașterii mobilitatea conceptuală pe care i-o propune subiectul.

În acest cadru se pot sesiza, de altfel, două aspecte ale datului în general, și anume: datul în accepțiune (*Dna I*) când datul covârșește

¹ Mai ales pentru că însuși „subiectul cunoscător subzistă sau reînvițează în cadrul demersului gnoseologic, împlinind la nivelul lui de creatură porunca Tatălui, răspunzând în felul și după puterea lui pentru neîmplinirile sale în legătură cu datul...” (pr. Dorel Unguraș, *Aspecte vectoriale ale îndreptării*, în revista „Altarul Banatului”, nr. 4—6, 1992, p. 31). În plan general acest fapt se poate exprima astfel: „Totul, de la biologie în sus, este în duplicare la om; în speță, totul se distribuie după devenire întru devenire, deoparte, și devenire întru ființă, de alta” (C. Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, București, 1978, p. 188).

² Leibnitz afirmă: „Teologia nu urmărește altceva decât să întregască viziunea noastră asupra lumii căpătată pe căile rațiunii” (*Istoria filozofiei moderne, Omagiu lui Ioan Petrovici*, vol. I, București, 1940, p. 520).

³ Încă dintru început „în revizuirea totală a valorilor, adolescentul revizuieste pentru prima oară, în mod critic și personal, valoarea propriului său eu” (V. Pavelcu, *Perspective*, Iași, 1943, p. 100).

⁴ Conducând spiritualitatea dogmatică să umple golurile discontinuităților rațiunilor omenești.

⁵ „Cunoașterea nu este o reflexiune, ci o iluminare a ființei” (Isidor Todoran, *Filosofia religiei la Berdiaeff*, București, 1940, p. 19).

subiectul prin obligativitatea răspunsului nostru ⁶, creînd astfel premiza devenirii întru ființă și datul în acceptare (*Dna 2*), care nu pune problema devenirii, ci pe aceea a devenitului. Este vorba, de o așa-zisă *devenire întru devenire*. Numai din aceasta din urmă filozofia nu ar fi izvorît niciodată. Suficiența adusă de un astfel de dat nu ar fi situat în atenție problemele metafizicului ⁷.

Duhul omului, impresionînd subiectul, are menirea de a reaseza înțelesurile ontologice, aducînd episodic la suprafață pe de o parte ființa, iar pe de altă parte subzistența acesteia sau mobilul cunoștinței, în care se relevă întreg dinamismul existențial.

În mod concret, despre duhul omului se poate vorbi, atît din punct de vedere psihologic cînd, într-un anumit fel, el se poate asimila eului, cît mai ales din punct de vedere teologic, unde atitudinalitatea ține locul uneori însuși demersului gnoseologic.

Astfel, se afirmă cu temei că „pentru a-L descoperi pe Dumnezeu, pentru a-i simți prezența și pentru a ne pune în legătură cu El, nu trebuie să plecăm din afara eului nostru ci din lăuntru lui, din partea pusă de El însuși în ființa noastră, adică din sufletul sau din duhul nostru, în care se află chipul și asemănarea Lui” ⁸.

Duhul omului ca „eu“

Duhul omului sau eul are întotdeauna ceva din ceea ce îi aparține subiectului, spre a-i folosi acestuia mai apoi în legătură cu modul în care acesta își apare sieși.

Aceste raportări au ca suport conștiința, socotită pe bună dreptate de către psihologii : Janet, Binet și Jastrow drept „o sinteză activă a tuturor elementelor psihologice într-o individualitate” ⁹.

În acest sens, „foarte bine definește Emerson individualitatea o rezervă de forță care acționează prin simpla ei prezență” ¹⁰.

Nici o disciplină nu poate obiectiva și defini mai bine timpul, presupunînd aceste realități, decît psihologia, care dă cea mai bună imagine ontologică a valorii acestuia cînd afirmă : „timpul se poate explica numai ca o orînduire, în care reunim elementele de conștiință” ¹¹.

Și aceasta are loc în cadrul unui proces inevitabil, comun tuturor pînă la limita patologicului, cu observarea chiar a principiului natural al autoconservării individuale ; căci „încetul cu încetul, pe măsură ce-l descoperă în el, omul încearcă să folosească timpul de adaptare externă” ¹².

⁶ În cadrul datului în general se pot distinge : datul nostru (*Dn 1*) ca dat răspunzător și datul nouă (*Dn*) ca dat instigator sau pricinuitoare al actului gnoseologic (pr. Dorel Ungureș, *art. cit.*, p. 32).

⁷ Fapt valabil chiar și la nivel psihologic deoarece „prin stare afectivă se dezvăluie mai mult natura și trebuințele subiectului decît natura și proprietățile obiectului” (V. Pavelcu, *Din viața sentimentelor*, București, 1969, p. 84).

⁸ Pr. prof. dr. Ene Braniște, în *Ieșit-a Semănătorul*, Timișoara, 1974, p. 29.

⁹ Mihai Ralea, *Psihologie și viață*, București, 1938, p. 88.

¹⁰ Mihai Ralea, *Formațiunea ideii de personalitate*, Iași, 1924, p. 33.

¹¹ Francisk Paulsen, *Introducere în filosofie*, Iași 1941, p. 505.

¹² Mihai Ralea, *Psihologie și viață* p. 222.

Acest fapt omul îl resimte încă din adolescență, căci ideea de schimbare, de inconsistență afectivă este de fapt aceea care declanșează noi frământări, ce vin să învedereze estimările valorice pe care le oferă eul. Faptul că „eul nu se mai cunoaște nici pe sine însuși cum e în sine, ci numai cum își apare”¹³, tocmai aceasta dovedește deplina sa obiectivitate în raport cu subiectul.

Sentimentul eului¹⁴, în aceste condiții, nu formează însă un tot indisolubil, unic sau specific; căci de fiecare dată raportarea conștiinței la sentiment aduce cu sine un adaos. Mai mult, „conștiința de sentiment nu este numai un act de cunoaștere al unei forme afective, ci totodată și o atitudine, un sentiment față de sentiment, o reacție afectivă la un fenomen afectiv”¹⁵.

Pe lângă acest caracter de imparțialitate și dreaptă măsură în lumea afectivității eul este un factor de stabilitate și echilibru psihologic, avînd rol primordial în controlul sentimentelor fiind „sursa cea mai bogată a sentimentelor și factorul cel mai important al maturizării lor”¹⁶.

Așadar eul este în același timp un criteriu de autoapreciere pentru subiect și totodată o supralicitare a obiectului pe care acesta caută să și-l explice.

Cu alte cuvinte: „condițiunea minimă pentru a constata ceea ce este și schimbările ce au loc este identificarea Eului care judecă cu cauza productivă; după care Eul devine produs”¹⁷.

Data fiind această multiplă implicare a eului în toate profunzimile ontologicului este de acceptat o definiție pe măsură a acestuia. Astfel „el (omul) se știe pe sine ca o ființă, care simte, voiește, percepe, gîndește. Și aceasta este ce se numește propriul eu”¹⁸.

Duhul omului în lumina Revelației divine

Sfînta Scriptură vorbește adesea despre Duhul Sfînt ca și despre duhurile cerești; căci prin intermediul lor se înfăptuiesc cele mai însemnate lucrări legate de împlinirea făgăduinței mîntuirii neamului omenesc.

Teofaniile, întruparea, arătările și mesajele îngerești, visele providențiale fiind cîteva din aceste lucrări.

S-a știut bunăoară încă de pe vremea psalmiștilor că Dumnezeu „trimite-va duhul și se va zidi și se va înnoi fața pămîntului” (Psalmul 103, 31) și apoi cum avea să confirme Noul Testament: „niciodată proclamația nu s-a făcut din voia omului ci omenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit purtați de Duhul Sfînt” (II, Petru 1, 21).

¹³ Francisk Paulsen, o.c., p. 486.

¹⁴ Mihai Ralea o.c., p. 138.

¹⁵ V. Pavelcu, *Din viața sentimentelor*, p. 58.

¹⁶ *Idem*, p. 85.

¹⁷ Traian Brăileanu, *Despre condițiile conștiinței și cunoștinței*, Cernăuți, 1912, p. 15.

¹⁸ Francisk Paulsen, o.c., p. 159.

De altfel este împărtășită astăzi convingerea că „procesul înnoirii omului în creștinism, început prin însăși taina Botezului, actualizează prin intermediul Duhului Sfânt roadele mântuirii”¹⁹.

Îndeosebi Duhul Sfânt „dă oamenilor viață duhovnicească împărtășindu-le prin Sfintele Taine harul dumnezeiesc, îi curățește pe oameni de păcate și îi sfințește, pregătindu-i astfel pentru viața de veci”²⁰.

Spune Sfântul Apostol Pavel: „Însuși Dumnezeuul păcii să vă sfințească pe voi desăvârșit și întreg duhul vostru, și sufletul, și trupul să se păzească, fără de prihană, întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos” (I Tesaloniceni 5, 23).

Duhul Sfânt sălășluiește în trupul omului, care este templul Său (I Corinteni 6, 19), fiind Duh al înfierii (Romani 8, 15) este Duh călăuzitor pentru duhul omului, celui care umblă, în mod ideal, nu după trup ci după Duh (Romani 8, 4).

Omul duhovnicesc este chemat așadar să transforme mărturisirea în recunoștință „mărind pe Dumnezeu în trupul și în duhul său care sînt ale lui Dumnezeu” (I Corinteni 6, 20) și cunoașterea în închinare căci „Duh fiind Dumnezeu”, cei ce se închină Lui „în duh și adevăr se cade să i se închine” (Ioan 4, 24).

Duhul omului se situează, astfel, la răspîntii; mai ales acolo unde cele de negrăit omeneste ale lucrării dumnezeiești se lasă spontan grăite prin înfrîurirea Duhului care toate le cercetează chiar și „adîncimile lui Dumnezeu” (I Corinteni 2, 10).

Acest fapt se poate ilustra trimițînd la scena biblică a salutului adus Elisabetei de către Sfînta Fecioară, în casa lui Zaharia, prilej cu care lămurindu-și pe deplin profeția îngerului Gavril de la Bunavestire, exclamă: „și s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mîntuitorul meu” (Luca 1, 47), consemnînd prin aceasta înălțimea de excepție a unei trăiri de excepțională confirmare a legăturii omului cu Dumnezeu prin intermediul duhului omului.

Aceeași notă de evidențiere a comuniunii omului cu Dumnezeu prin medierea duhului o păstrează toate Sfîntele Evanghelii; căci vorbesc despre duhul omului Iisus Hristos, cu care a suspinat cînd a văzut îndărătnicia neamului care cerea insinuant semn de la El (Marcu 8, 12), sau cînd a văzut-o pe Maria, sora lui Lazăr plîngîndu-și fratele mort (Ioan 11, 33). Cu același duh s-a tulburat Domnul cînd a zis apostolilor: „Adevărat, adevărat zic vouă că unul dintre voi Mă va vinde” (Ioan 13, 21), și atunci cînd pe Crucea Golgotei „... Strigînd cu glas mare Și-a dat duhul” (Matei 27, 50), (Ioan 19, 30), încredințîndu-l în mîinile Părintelui Său (Luca 23, 46) și cînd în Capernaum, unde potrivnicii Săi, martori ai vindecării slăbănogului nu-L socoteau Fiu al lui Dumnezeu „îndată cunoscînd cu duhul Lui că așa cugetau ei în sine le-a zis: de ce cugetați acestea în inimile voastre?” (Marcu 2, 8).

¹⁹ Pr. dr. Mircea Basarab, *Înnoirea omului în concepția ortodoxă*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 1—2, 1984, p. 36.

²⁰ Rugăciuni și învățături de credință ortodoxă, Timișoara, 1984, p. 180.

Avînd duhul lui Hristos, căci și zice Sfîntul Apostol Pavel „nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine“ (Galateni 2, 20) ucenicii Săi, întăriți și iluminați de darurile Duhului Sfînt, revărsate asupra lor la Cincizecime, „înnoiți în duhul cugetului lor“ (Efeseni 4, 23) s-au dovedit destoinici a învăța pe alții și a răspîndi învățătura primită pînă la marginile pămîntului, așa cum i-a îndemnat Însuși Mîntuitorul.

Adesea în mijlocul unei lumi nepregătite și ostile cuvîntului dumnezeiesc, apostolii încreștinători, ca odinioară Învățătorul, Cel ce i-a trimis pe ei la propovăduire, nu au lăsat ca duhul lor slujitor să se stingă (I Tesaloniceni 5, 19); continuînd să rămînă, fiecare în parte, „omul cel tainic al inimii, adică întru nestrîcioasă podoabă a duhului blind și liniștit, care este de mare preț înaintea lui Dumnezeu“ (I Petru 3, 4).

Despre această statornicie a duhului slujitor îi asigură Sfîntul Apostol Pavel pe romani în epistola ce le-o adresează, încredințîndu-i cu tăria celui ce „ia martor pe Însuși Dumnezeu că face pomenire neîncetat despre ei cu duhul lui întru Evanghelia Fiului Său“ (Romani 1, 9).

Și așa cum odinioară, prin cunoștința duhului Său, în Capernaum, Mîntuitorul a condamnat pe cei ce nesocoteau dumnezeirea Sa, așa îl aflăm și pe Sfîntul Apostol Pavel în Atena, cu duhul „îndirjit“ văzînd că cetatea este plină de idoli, rostindu-și celebrul său discurs în Areopag (Fapte 17, 16), în care învață despre Iisus Hristos că este Fiul lui Dumnezeu.

Din cele de mai sus rezultă că referirile sfinților autori ai cărților biblice la probleme esențiale legate de mîntuire, nu pot ocoli sau măcar să nu presupună duhul omului.

Cu atît mai mult cu cît „cuvîntul lui Dumnezeu este viu și lucrător și mai ascuțit decît orice sabie cu două tăișuri și pătrunzînd pînă la despărțirea dintre suflet și duh, dintre încheieturi și măduvă“ (Evrei 4, 12).

Și pentru că duh al omului este și duhul lui Iisus Hristos Fiul Omului — de aceea duhul își găsește în cele din urmă deplinătatea și stabilitatea întru Hristos și împreună cu El, căci Cel ce a biruit moarte rămîne întru răsplătirea tuturor celor ce în viața lor pămîntescă au prețuit curăția și nevinovăția duhului, păstrîndu-L în așa fel încît în Fiul și prin Duhul să fie încredințat Tatălui.

În concluzie se poate spune că duhul omului în lumină biblică este spațiul ontic în care creștinul își verifică poziția pe care o are față de Dumnezeu, resimțînd apropierea sau depărtarea de El.

Duhul omului are ca dimensiune profunzimea, fiind esența duhovnicească și reprezentativă a sufletului omenesc, totodată stigmatul nostru ființial.

Perspectiva îndreptării noastre

Conținutul sintagmei „îndreptarea noastră“ aduce cu sine diferențierea dintre îndreptarea naturii umane, avînd ca subiect firea divin-uma-

nă asumată de Mîntuitorul Iisus Hristos prin întrupare și îndreptarea omenească, în înțelesul ei general²¹.

Așa cum duhul omului exprimă ființa din punct de vedere ontologic, tot așa îndreptarea noastră este exprimarea duhului omului în dinamismul său, de care se impregnează subiectul în exercitarea cunoașterii pe care, în speță, o inițiază²².

Expresia „perspectiva îndreptării noastre” accentuează de fapt misterul existențial al persoanei umane²³ ca și bogăția unicității sale ontologice²⁴.

Duhul omului nu poate însemna ceva în perspectiva îndreptării noastre, ci alături de aceasta, formînd cu ea două laturi inconfundabile ale naturii omenești. Ele sînt alături cît timp desemnează aceleași veleități în raportarea la sine a subiectului cunoscător.

La acest nivel, „perspectiva îndreptării noastre”, ca atare aparține persoanei, animată să încerce împăcarea subiectului cu obiectul, pe care o dispută de fapt, duhul.

Spectrul îndreptării noastre, angajînd conceptul de persoană²⁵, nu validează în chip firesc și personalizarea duhului omului, virtual socotibil ca și succedent al ei, acesta fiind însă un altceva al persoanei.

Îl asimilăm mai degrabă eului, căci acesta reflectă dinamismul duhului și prin aceea că „își determină singur direcția atențiunii sale și jocul caleidoscopic al diverselor sale perspective”²⁶.

CONCLUZII

Din cele mai sus prezentate se pot desprinde următoarele neputințe ale duhului omului:

1. Nu poate lua poziții decisive pe seama subiectului, socotind persoana cunoscută sub toate aspectele ei ontologice.

²¹ Cu observația „că îndreptarea Fiului în Duhul nu poate fi socotită atît din punct de vedere logic, cît și din punct de vedere moral, sub unghiul numai al unei naturale imixțiuni imanentiste, ca îndreptare în înțeles omenesc, împotriva transcendentalismului ce, evident, o caracterizează” (pr. Dorel Unguraș, *Privire exegetică asupra expresiei „Dumnezeu s-a îndreptat în Duhul”,* în rev. „Altarul Banatului”, nr. 1—3, 1991, p. 32).

²² Cu alte cuvinte: „atitudinea afectivă (Aa) este prezentă și în actul cunoașterii, încercînd să fixeze cunoștința...” (pr. Dorel Unguraș, *Aspecte vectoriale...*, p. 32).

²³ „Într-adevăr pe lângă influențele organice și sociale, natura umană cuprinde și o serie de alte manifestări — poate cele mai esențiale — care nu sînt nici biologice, nici sociale, ci psihologice pur și simple” (N. Mărgineanu, *Psihologia persoanei*, București, 1944, p. 59).

²⁴ De aceea a și apărut „psihiologia diferențială, menită să se ocupe cu fiecare individ în parte” (N. Mărgineanu, o.c., p. 26).

²⁵ Pînă la un punct, în cadrul fazei contemplative, „în interiorul actului gnoseologic subiectul cunoașterii se uită pe sine fiind preocupat exclusiv de calitatea produselor cunoașterii sale, ocupînd astfel o poziție neutrală” (pr. Dorel Unguraș, *Aspecte vectoriale...*, p. 30).

²⁶ Eugen Speranția, *Mic tratat despre valori*, București, 1942, p. 14.

2. Nu poate fi definit din perspectiva îndreptării noastre de vreme ce îndreptarea este, în sens general, un deziderat aproape irealizabil al persoanei.

3. Nu poate fi văzut în perspectiva îndreptării noastre decareere poartă, concomitent, atât asupra subiectului cât și asupra obiectului, anulând astfel proiecția numai în viitor, care este specifică persoanei, întru dobândirea îndreptării, acțiune vizînd, exclusiv, ceea ce este de îndreptat²⁷.

În mod pozitiv, tăria duhului omului constă în teologia încercărilor lui de reconciliere a subiectului cu obiectul, resimțită atitudinal afectiv de către persoana purtătoare de duh. Această realitate conduce la acceptarea în libertate, în mod ideal, a conlucrării duhului nostru cu persoana dumnezeiască a Duhului Sfînt (Romani 8, 16), fapt ce conferă, de altfel, întreaga măreție semnificației sale teologice explicată la lumina Revelației divine și consimțită, în mod personal, în și prin practicarea virtuții teologice a credinței.

²⁷ Pr. Dorel Unguraș, *Privire exegetică...*, p. 33.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN BANATUL IUGOSLAV PĂSTRĂTOARE A IDENTITĂȚII ROMÂNILOR DE SUB OBLĂDUIREA EI *

de : protopop MOISE IANEȘ - vicar

Pe teritoriul Banatului iugoslav, începînd de la frontiera iugoslavo-română și pînă în apropierea Belgradului, există 39 de parohii și filii ortodoxe românești, organizate în Vicariatul Ortodox Român din Banatul iugoslav cu sediul la Virșeț și grupate în trei protopopiate : protopopiatul Virșețului cu 19 parohii, protopopiatul Panciovei cu 14 parohii și protopopiatul Toracul Mic cu 6 parohii. În afara acestora mai trăiesc români, în număr considerabil, și la Novi Sad și Zrenianin, stabiliți acolo în ultimele decenii, dar aceștia pînă în prezent nu sînt organizați în parohie românească, în cele două localități neavînd lăcaș de cult.

În parohiile românești își desfășoară activitatea pastorală actualmente 22 de preoți, iar la Seminarul teologic din Caransebeș doi elevi din Banatul iugoslav se pregătesc pentru a servi în cadrul Vicariatului de la Virșeț.

Sînt și parohii vacante, din lipsă de cadre, dar și de resurse materiale. Unele parohii mai mici au venituri financiare insuficiente pentru întreținerea preotului. Acestea se administrează de preoții din parohiile învecinate.

O bună parte din parohiile amintite sînt pur românești, iar altele sînt mixte — trăind împreună români și sirbi, în cîteva și maghiari.

Înțelegînd însemnătatea misiunii ce le-a fost încredințată, preoții oficiază serviciile divine în bisericile românești și, prin predicile lor, împărtășesc credincioșilor învățăturile de credință ale Bisericii noastre. Serviciile religioase se oficiază în limba română, după cum și administrația se poartă exclusiv în limba română.

Atît la slujbele din biserici, cît și în afara lor, preoții fac instruirea credincioșilor prin cuvînt omiletic sau catehetic, în cadrul căruia se pune accent pe unitatea dintre credincioși, înțelegerea între oameni, păstrarea credinței și a obiceiurilor moștenite de la străbuni, pe valorile morale creștine. În felul acesta se urmărește păstrarea unității vieții religioase, menținerea credincioșilor în sinul Bisericii strămoșești și îndrumarea lor pe calea mîntuirii.

Îndeplinindu-și zi de zi, modest dar perseverent, misiunea ei sfîntă, Biserica Ortodoxă Română din Banatul iugoslav își îndeplinește și mi-

* Comunicare la Simpozionul internațional dedicat zilei Naționale a României, *Identitatea culturală a românilor*, ținut între 27—29 noiembrie 1992 la Timișoara.

siunea de păstrătoare a identității naționale și spirituale a românilor de sub oblăduirea ei.

În sufletul membrilor ei, Biserica ține mereu trează conștiința de creștini ortodocși români, lămurindu-le însemnătatea fiecărui component al identității noastre :

— în primul rînd, că sîntem *creștini* ; din leagănul apariției noastre pe scena istoriei ca neam, noi ne-am născut creștini ;

— după aceea, că sîntem *ortodocși*, adică drept-măritori, care păstrăm dreapta învățătură adusă de Domnul nostru Iisus Hristos și nici o altă învățătură sau ideologie nu poate pune stăpînire pe sufletul nostru ;

— și al treilea, că sîntem *români*, care ne tragem din doi bărbați de seamă, Traian și Decebal, din daci și romani.

Aceste trei componente sînt una — precum și Treimea Sfîntă este una — și stau la baza identității noastre.

Propovăduind aceasta, Biserica aduce și astăzi o contribuție de seamă la afirmarea și păstrarea conștiinței unității românești. În sufletele păstoritorilor se cultivă dragostea de Dumnezeu, de semenii și de neamul din care facem parte, dar și de respect față de oricare alt popor cu toate valorile sale materiale și spirituale, ca fii ai aceluiasi Părinte ceresc și frați întreolaltă.

Biserica este instituția care păstrează sfintele obiceiuri și datini din străbuni. Aceste datini, cu bucuriile și luminile lor, pe lîngă semnificația lor religioasă, au dobîndit străluciri și înțelesuri tot mai bogate, legate de obîrșia poporului nostru, de statornicia și rolul său în cultura și spiritualitatea din spațiul carpato-danubian, în care se simte crescut și ancorat cu rădăcini milenare.

În aceste obiceiuri și datini, pe lîngă adevărurile credinței străbune, sînt tîlmăcite în grai românesc iubirea de neam și de glia străbună, dragostea de Biserică și respectul pentru moștenirea spirituală transmisă din generație în generație. Obiceiurile și datinile legate de naștere, botez, nuntă și înmormîntare, pe lîngă semnificația și fundamentul lor dogmatic, izvorît din credința străbună, ne poartă pe firul lor tainic la obîrșiile noastre daco-romane și la izvoarele istoriei neamului. Datinile și obiceiurile legate de înmormîntări, cu pomenirea moșilor și strămoșilor, rudelor, prietenilor și a tuturor celor care au alcătuit familia neamului nostru, a eroilor care și-au dat viața pentru patrie, sînt momente care țin permanent trează conștiința unității de neam, prin Biserică, în rîndul creștinilor români din Banatul iugoslav.

Este adevărat că nu numai Biserica e singurul for sau instituție de păstrare a identității naționale a românilor din Banatul iugoslav. Dar, avînd în vedere situația faptică actuală din localitățile cu populație română din Banatul iugoslav, dacă procesul de reducere a claselor și școlilor românești va continua în ritmul din ultimul timp, în multe din acestea Biserica rămîne singura instituție de păstrare a identității românilor.

Deja, în prezent, în satele mixte, în care au fost închise școlile românești, Biserica a rămas singura instituție românească. Amintesc localitățile : Oreșat, Biserica Albă, Omolița, Iabuca. În aceste localități la școală se vorbește sîrbește, la căminul cultural se vorbește sîrbește, la administrația locală se vorbește sîrbește, la magazin se vorbește sîrbește, doar la biserică totul e în românește : se vorbește, se scrie, se cîntă și se fac rugăciuni, totul în românește. Deci, Biserica noastră a rămas aici singura cază românească pentru sufletele creștinilor români.

Strădaniile depuse în mod perfid timp de 45 de ani prin școală, prin conducerea de stat locală, prin organizațiile de tîneret și căminele culturale în scopul împiedicării activității bisericești, au dat și unele rezultate în sensul că au reușit să distanțeze o bună parte din tîneri de Biserică. Și tocmai acesta era scopul : prin școală și celelalte instituții locale să depărteze cît mai mult lumea de Biserică, pentru ca aceasta, cu timpul, neavînd credincioși, să se autodizolve. Dacă această acțiune anticreștinească și antiromânească ar fi reușit, astăzi în comunele mixte în care școala românească s-a închis, n-ar mai exista nici această oază de nădejde a păstrării elementului românesc — Biserica.

Lipsa Bisericii românești din aceste comune ar însemna pierderea totală a românilor din ele. Dovadă sînt o serie de sate din Banatul iugoslav în care au trăit români în veacul trecut, dar neavînd Biserică românească, credincioșii și-au pierdut și identitatea națională, așa încît astăzi aceste sate nici nu se mai poartă în evidența românească a satelor cu populație mixtă.

Singura urmă românească ce a rămas sînt numele de familie românești pe care le poartă și astăzi locuitori din unele sate considerate pur sîrbești. Așa de exemplu : în localitatea Dupleaia : Brînzei, Guțu, Crăciunel, Miclea, Muncean, Preda, Ratariu (de la Rotariu), Stanciu, Hirnea ; în localitatea Gai : Ardelean, Barbu, Borza, Buzzeica, Groza, Doclean, Gean, Ignea, Ctețu, Mărgan, Micu, Moisă, Mîndru (de la Mîndru), Muncean, Păun, Petcu, Petru, Stan, Hoț, Ciolac ; în localitatea Iarcovaț : Bandu, Băneș, Țăran, Crișan, Crudu, Petru, Turcu, Jebelhan ; în localitatea Iasenovo : Basarabă, Guțu, Crăciunel, Lăcădat, Măran, Nicolescu, Pătrut, Rămneanț ; în localitatea Izbiste : Almăjan, Basarabă, Drăgoi, Kerciu (de la Cîrciu), Păuța, Pirciu, Rusovaț ; în localitatea Ulma : Babet, Barbu, Bocșan, Cebzan, Lăpădat, Obogean, Spătar. Evident, aceste nume demonstrează originea românească a creștinilor din familiile menționate, dar, neavînd Biserică românească, oficial se consideră sîrbi.

În schimb, în localitățile în care sînt biserici românești, chiar dacă școala românească e închisă, biserica românească își adună fiii în jurul ei. Chiar dacă aceștia nu mai vorbesc românește în familie, ei totuși știu că sînt români, căci țin de Biserica românească : preotul român merge cu crucea la ei în casă, le oficiază toate serviciile divine de la naștere pînă la înmormîntare ; și după înmormîntare tot preotul român le face pomenirea morților, și în biserică și la cîmîtir. Așadar, prin Biserică ei își păstrează credința și apartenența etnică.

Prin slujbele bisericești se cultivă și se păstrează limba română a creștinilor noștri. Este îndeobște cunoscută și recunoscută puternica înrîurire pe care a exercitat-o limba cărților de cult asupra formării limbii noastre literare și rolul important pe care l-a avut la închegarea și păstrarea unității de limbă a românilor. Rînduielele de slujbă și rugăciunile citite des de preoții noștri în biserică și în afara zidurilor bisericii, pe la casele și gospodăriile credincioșilor, în cîm'tire etc. au un merit deosebit pentru păstrarea limbii și a unității noastre creștinești și românești.

Slujba Sfintei Liturghii, fiind cea mai frecventată, ascultată și cunoscută de credincioși, a exercitat și exercită o mare influență asupra sufletului românesc și a spiritualității lui. Cîvintele textelor liturgice, rugăciunile, cîntările, mereu ascultate de credincioși în duminici și sărbători, în limba lor intră în conștiința religioasă a românilor noștri, trecînd din biserică în graiul lor zilnic.

În felul acesta, Biserica noastră contribuie, prin slujbele și predicile ei, într-o largă măsură la păstrarea conștiinței unității de limbă, neam și credință a românilor din Banatul iugoslav.

Uniți în comuniunea de credință și limbă, prin aceleași aspirații sfinte, românii de aici n-au uitat niciodată că alcătuiesc aceeași unitate etnică cu creștinii români de pretutindeni.

Cînd cele scrise în ultimul timp în săptămînalul „Libertatea” cu referire la școlile românești din Banatul iugoslav, putem constata că perspectivele de viitor nu sînt prea încurajatoare. Dacă se va menține ritmul din ultimii ani de închidere mai întîi a cîte unei clase, apoi și a cîte unei școli românești, reducîndu-se tot mai mult numărul acestora, în satele din care pleacă învățătorii români, nu mai rămîne decît Biserica românească.

În această situație creștinii de aici nu au decît nădejdea în Dumnezeu, cum învață și cîntarea „Lăudați-L, că e mare Dumnezeu”: „El din veci ne-a fost Părinte și Stăpîn / Nici de astăzi înainte n-o să-l uîte pe român”. Nădăjduim că El va fi sprijinitor și apărător, așa încît cea ce pentru noi în prezent e încă doar un vis, să devină realitate: să se aprobe și la noi introducerea religiei în școală, încît preotul român să poată merge la clase și să țină religie cu copiii în limba română. să-i învețe să-și facă cruce și să se roage căci, dacă se păstrează sufletul de creștin ortodox român, se păstrează și identitatea națională a românilor din Banatul iugoslav.

DUH ȘI SPIRIT

de : IRIMIE MARGA

asistent la Facultatea de Teologie — Cluj

Subiectul de mai sus nu ține neapărat de confesiologie. Sint, primate minimal, două cuvinte din limba poporului român. Două cuvinte pline de taină, aducătoare de armonie sau divergențe; expresii ale angelicului sau diabolicului. Sint în cele din urmă — și aceasta interesează mai mult — două cuvinte legate de cea de-a treia Persoană a Dumnezeului Unu în ființă : Sfântul Duh sau Sfântul Spirit.

Totuși de ce două cuvinte pentru una și aceeași Persoană divină ? Răspunsul ține însă numai de etimon. Limba română este o limbă de sinteză, care îmbină și armonizează pe lângă elementele lexicului latin și geto-dac și elementele altor limbi occidentale și orientale, fapt care a înzestrat-o cu o capacitate extraordinară de expresie. Foarte interesant, și poate unic, este faptul că românul a împrumutat în limba lui multe sinonime, unul accentuând un aspect, celălalt, antinomic, accentuând alt aspect, dar, în final, ambele desemnând una și aceeași realitate. Aceasta a dat limbii române o încărcătură deosebită, în spatele ei putându-se ascunde cu ușurință mai multe înțelesuri — nu arbitrare, ci complementare — de unde și expresia „vorba românului are șapte înțelesuri“.

Limba română este o limbă plină de sens, dar mai ales plină de sentiment. O limbă în care „elementele latine vechi și cel de origine franceză și italiană nouă fac casă bună cu cele slave, luciditatea primelor înmuindu-se de infinitul sufletesc al ultimelor și viceversa. Această capacitate de încadrare și asimilare largă și de umană armonizare a unor cât mai bogate și contradictorii elemente, ne îndreptățește să prevedem o extraordinară lexică umană a limbii noastre“ (D. Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Craiova 1992, p. 48). Un filolog suedez spunea că „importul, aproape nelimitat, de cuvinte noi, cadrul uimitor de extensibil al vocabularului, felul în care cuvintele trăiesc împreună în interiorul acestui cadru, concurența dintre cuvinte aparținând unor straturi diferite, diferențierea semantică sau geografică a sinonimelor, toate aceste probleme lexicologice constituie un ansamblu pe care nici o altă limbă nu-l oferă mai bine pentru studiu“ (*Ibidem*, nota 1).

Acest fapt ne determină să ne aplecăm spre studiul limbii noastre cu mare atenție, în ea găsim ascuns sufletul și geniul românesc. Fiecare termen, prin etimologia lui, prin semantica lui și prin raportul cu sinonimele lui, are o mare încărcătură spirituală care ne descoperă

mai ales felul în care poporul român și-a înțeles, trăit și exprimat credința creștină.

Însăși noțiunea de „cuvînt“, care derivă de la latinescul „conventus“, arată că prin el persoana umană vrea să se descopere, să se dăruiască și să intre în comuniune cu o altă persoană umană. Cuvîntul are așadar un rost revelator-comunitar, de aceea românii și-au spus între ei, că „se cunosc după vorbă“. A te ascunde în dosul cuvintelor nu este propriu românului, ci este propriu individului depersonalizat și îmbrăcat în șalopeta unei ideologii ieftine.

Cuvîntul își are rost comunicativ și comunitar nu numai între persoanele umane, ci, mai ales, între persoanele umane și Persoanele divine, între om și Dumnezeu Însuși, de aceea Fiul lui Dumnezeu întrupat în istorie, care unește cerul cu pămîntul, este întruparea Însăși a Cuvîntului (Ioan 1, 1 și 14).

Privit în această perspectivă, orice cuvînt care a fost împrumutat de limba română nu s-a făcut întimplător, ci a ținut de înțelepciunea poporului român, care s-a identificat cu limba sa și și-a exprimat identitatea prin limbă.

Un astfel de cuvînt a fost și cuvîntul „duh“ de proveniență slavă, similar cuvîntului „spirit“ de origine latină. Acest împrumut — atît de polemizat — nu a fost lipsit de sens și putem spune chiar că ne este astăzi benefic.

Cuvîntul „duh“ are, prin excelență, o destinație metafizică. Nu încape nici o îndoială că atunci cînd folosim cuvîntul „duh“ și înruditele lui, ne referim în mod exclusiv numai la o realitate metafizică, la o realitate de dincolo de noi care se proiectează în noi, sau la o realitate din noi care ne proiectează dincolo.

Ei bine, această caracteristică nu o are cuvîntul „spirit“. El nu ne leagă neapărat de o realitate metafizică. Dacă spunem că cineva este „duhovnicesc“, înțelegem, în mod exclusiv, că el este un om cu o viață religioasă deosebită. Nu la fel se prezintă situația cu un om „spiritual“. Pe acesta l-am putea percepe și ca un om religios, dar nu neapărat. El poate fi un om cu preocupări filozofice de orice natură, poate fi un scriitor sau poate fi chiar un om de societate care își distrează prin glume partenerii de dialog. De aceea cuvîntul „spiritual“ mai are nevoie și de alte explicații, pe cînd cuvîntul „duhovnicesc“ nu.

Exemplele pot continua. „Activitatea duhovnicească“ este întotdeauna o activitate legată de religios, de Biserică. „Activitatea spirituală“ poate fi o activitate legată de Biserică, dar poate fi și activitatea unui yoghin, a unui creator de literatură, muzică, artă sau poate fi chiar activitatea banală a oricărui om care citește o carte, vizionează un film sau merge la teatru. „Duh“ are o sferă mai restrînsă de înțelesuri, dar mai clare, pe cînd „spiritul“ are o paletă mai largă de sensuri, dar inexplicite.

Din punct de vedere teologic ne apare, așadar, mult mai justificat a desemna prin termenul „Duh“ cea de-a treia Persoană a Sfintei Treimi. Pînă și prin descrierea constituției dihotomice a omului prin

„materie și duh“ (trup și suflet) se înțelege în mod clar că omul este format din două realități ontologice distincte. „Spiritul“ nu se referă năpărat la cea de-a treia Persoană divină și nu determină explicit o realitate ontologică distinctă de cea a materiei. Ba dimpotrivă, el poate apare chiar ca produs al materiei, atunci când, de pildă, vorbim de activitatea a spirituală a creierului“.

Cuvîntul „duh“ are și un bogat conținut moral. Cînd omul se lasă ismîtit de „duhurile necurate“, atunci el cade pradă „apucăturilor“. De pildă, un om beat care fumează „duhnește“ a băutoră și tutun. Expresia „a duhni“ este peiorativă tocmai în sensul moralizator al cuvîntului.

Prin urmare, cuvîntul „duh“ vizează întotdeauna transcendentul fiind o realitate ontologică distinctă de materie, pe cînd cuvîntul „spirit“ nu are această calitate. În timp ce primul este strîns legat de Biserică, de viața religioasă și de limbajul teologic, celălalt are o vocație laică, plurisemantică și confuză. Acestea credem că au fost și motivele pentru care poporul nostru a preluat acest cuvînt de origine slavă, dîndu-i un înțeles distinct, clar și bogat. Acest fapt nu înseamnă că cele două cuvinte sînt contradictorii sau că unul este superior și altul inferior ori că ele pot atesta sau nega latinitatea, oricum neîndoielnică, a limbii române. Dimpotrivă, ele sînt două cuvinte de neînlocuit în limba română, de multe ori complementare, fiecare cu bogăția lui semantică.

Semnificativ în acest sens ne apar cuvintele „duhovnicie“ și „spiritualitate“. Între ele nu poate exista confuzie sau excludere reciprocă. Fiecare are înțelesul lui, primul un înțeles exclusiv ecleziast, cel de-al doilea un înțeles preponderent cultural. Între ele există atît o distincție evidentă, cît și o complementare necesară.

Acest fapt îl semnalază și Mircea Vulcănescu spunînd că spiritualitatea poate fi înțeleasă și ca viață culturală, iar „în viața culturală, mișcarea se face de la om către valoare, omul avînd toată inițiativa și răspunderea ei; în vreme ce, în viața duhovnicească, mișcarea e reciprocă și inițiativa o are Dumnezeu, omul nefăcînd decît să răspundă chemării divine. De aici derivă caracterul receptiv al vieții duhovnicești, opus celui creator al vieții culturale“ (M. Vulcănescu, *Spiritualitate*, în rev. „Criterion“, nr. 2/1934, p. 3). Cuvîntul „duh“ are așadar întotdeauna un sens creștin și a fost asimilat de poporul român odată cu învățătura evanghelică.

Teologia românească a perceput și percepe valoarea acestor două cuvinte românești, acordîndu-le fiecăruia locul și importanța lor în limbajul teologic. Iată cîteva exemple: „Biserica Ortodoxă a mărturisit dintotdeauna credința în Dumnezeu unul în ființă, întreit în Persoane, Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt și a cultivat și apărut *spiritualitatea* proprie a poporului român“. Sau „Legăturile duhovnicești dintre prești și credincioși au fost și sînt dintotdeauna suportul unor bune relații *spirituale* în societate, iar trăirea duhovnicească alimentează valențele *spirituale* creative ale oricărui bun și consecvent creștin“. Succesiunea cu-

vintelor „duh“ și „spirit“ (sau a înruditelor lor) dă, astfel, bogăția de sens în exprimarea teologică.

Intorcându-ne la întrebarea inițială, repetăm răspunsul deja dat. Biserica n-a înlăsat ambele cuvinte pentru desemnarea celei de-a treia Persoane a Sfintei Treimi, ci numai primul (Sf. Duh), respectind prin aceasta spiritul limbii românești și delimitind clar și bogat Duhul lui Dumnezeu de spiritul acestei lumi.

Heidegger spunea că limbajul este casa ființei. Noi am adăuga — înțelegând prin context și noțiunea de „persoană“, singura care are nevoie de limbaj — că limbajul este casa ființei unui neam. Dacă vrem să pătrundem în taina ființei neamului nostru, trebuie să-i înțelegem mai bine și taina limbajului. „Aproape fiecare cuvânt românesc, dacă te uiți bine la el, constată că nu este limitat la un conținut foarte rațional și foarte precis, ci are în el și un conținut de taină“ spunea Părintele Stăniloae într-un dialog cu S. Dumitrescu (vezi *7 dimineți cu Părintele Stăniloae*, editura Anastasia, 1992, p. 174).

În această năzuință își găsește motivația și esul nostru. Și cu cât vom înțelege mai bine taina acestor două cuvinte românești, cu atât vom ști să le prețuim mai bine și să le folosim la locul potrivit.

A existat, însă, la români și un curent ultralatinist — parțial motivat — care a căutat (și mai caută) eliminarea cuvântului „duh“ din limba română. În acest caz faptul ni se pare exagerat comportând riscul sărăcirii limbii române de un cuvânt ce nu mai poate fi înlocuit (justificarea noastră să nu fie dusă la cealaltă extremă, de apărare a slavonismelor din limba română!). Credem că forul suprem în chestiunile de limbă a fost, este și va fi întotdeauna poporul și nimeni nu i se poate substitui sub nici un motiv. Poporul nostru și limba lui, a fost ispitit în decursul istoriei din toate părțile, dar el a asimilat ceea ce a considerat necesar și a repudiat tot ce i-a fost nefolositor, făcând din aceasta o virtute ce a dat limbii o capacitate unică de adaptare și expresie. Și decizia lui este sfântă!

Din vremuri imemorabile românul și-a creat limba cum a creat fa, oul pictat, icoana pe sticlă, biserica de lemn. El și-a pus în limbă toată comoara lui, sufletul și inima, zîmbetul și lacrima. Odată cu limba și-a transmis și credința, două elemente inseparabile la român. De aceea credem că păcat de neiertat are cel care încearcă să-și uite limba. Și mai credem că nu este departe nici cel care caută să-o schimbe

PEDAGOGIA CREDINȚEI : A ÎNSĂMÎNȚA GERMEII VIEȚII ADEVĂRATE *

de : prof. OLIVIER CLEMENT

În acest scurt articol, Olivier Clement, teolog și istoric, profesor la Institutul Saint-Serge din Paris, propune o reflecție asupra pedagogiei credinței. A învăța cuvîntul lui Dumnezeu nu înseamnă a impune o doctrină — zice el — ci mai curînd a deștepta o Prezență a te face să descoperi sensul persoanei și bucuria ființei pentru a te deschide astfel istoriei valorilor umane și unei libertăți creatoare, capabilă să dinamizeze toate domeniile vieții.

Pedagogia credinței impune realism și libertate

Trebuie să știi să-l apropii pe cm, pe adolescent, cu neliniștea sa, cu căutarea sa de identitate, cu drama sa ascunsă poate, dar mai ales dacă e vorba de un tînr, cu imensa lui sete de viață.

A deștepta o Prezență

Rolul educatorului creștin nu este de a impune o doctrină, de a constrînge la un ritualism — doctrina și expresia sa liturgică ar putea fi propuse mai tîrziu ca și conținut al unei relații — ci mai degrabă de a deștepta o Prezență. Și de la început, foarte simplu, *de a deștepta*, de a trezi în om rana, celebrația, întrebarea.

Aici trebuie să intervină o anumită uzanță a culturii, care să stîrnească uimirea și teama de a exista, care să ne facă capabili de a ne mira și de a pune întrebări, într-un cuvînt, de a desțeleni și munci țarina inimii și de a o pregăti pentru semințele Cuvîntului. Poetică a dorinței (ca lipsă și avînt), poetică a ființei, s-ar putea zice, care ne introduce puțin cîte puțin în „sensul religios“ al vieții, sens care nu trebuie să fie un compartiment de viață în serie ca multe altele (științific, tehnic, literar, artistic, sportiv, ludic, amoros etc.), ci *adîncimea însăși a întregii vieți*.

Acest sens al „liturghiei cosmice“ (cum zicea Sfîntul Maxim Mărturisitorul) poate introduce în liturghia eclezială, în slujbe, la fel de frumoase, relativ scurte și condensate : căci, să nu ne amăgim, ritmul accelerat, sincopat, al cinematografului și televiziunii, ca să nu mai vorbim de rock, nu predispune astăzi tînetul spre temporalitatea lentă și repetitivă a liturghiei bizantine ; trebuie deci prevăzute pentru ei, cel puțin la început, slujbe reduse la esențial, la care să participe activ. Și de ce nu, să se officieze ocazional în plină pădure sau sub cerul înstelat !

* Traducere după „Service orthodoxe de presse et d'information“, nr. 172, noiembrie 1992, pp. 23—25, de Marius LAZURCA, student filolog.

Puțin cite puțin, acest simț difuz al misterului, prin meditația lecturilor biblice și evanghelice bine alese, asupra unor icoane, asupra prieteniei de asemenea și a împreună slujirii din slujbe, a exercițiului împreună pătimirii, se va contura în sinul persoanei, în presentimentul adevăratului chip. În ziua în care faci cunoștință — poate îngrijind un bolnav sau prin nașterea unei iubiri — cu o persoană mai nobilă și mai profundă decât universul întreg te poți deschide tainei lui Hristos : față către față pe de o parte, dar în care „au fost create toate lucrurile care sînt în cer și pe pămînt“ (Coloseni 1, 16).

E nevoie de timp pentru a descoperi pe cineva

Esențială este aici dimensiunea specific biblică a timpului, deci răbdarea educatorului. Inițiere, mistagogie, aceste frumoase cuvinte ale Bisericii primare trebuie să-și recapete sensul lor integral. E nevoie de timp pentru a descoperi pe cineva. Deci, dacă revelația creștină este o Persoană, e nevoie de timp pentru a o recunoaște și pentru a o primi. Citind Evangheliile, vedem că cei care L-au recunoscut pe Hristos în dimensiunea Sa divină sînt aceia care L-au urmat și care I-au împărtășit viața. Hristos a stîrnit în ei un proces lent de asimilare, prin osmoză s-ar putea spune.

Nu mai puțin, pedagogul va dezvălui tinerilor Chipul care străbate întreagă frumusețea și suferința lumii, Icoana Celui care însoțește pe om pînă la moarte și infern, pentru a-i deschide căile învierii și care-l însoțește de asemenea în bucuria de a trăi, ca în Cana, sau ca atunci cînd așternea pe iarbă mulțimile pentru a le împărți hrana inepuizabil înmulțită sau cînd, înviat, își așteaptă ucenicii pe malul lacului, după ce a aprins focul pentru a prăji cîțiva pești ! Bucurie de a fi, căreia prezența Sa, prietenia Sa — pentru că iubește pe fiecare — îi dă dulceața eternității. Bucurie de a fi, bucurie pascală, pe care o adîncește la infint Liturghia Bisericii, dacă ea se înscrie în aceeași relație ca rugăciunea personală care, oricît de puțină ar fi, nu încetează de a reînsufleți.

Cultura, locul întrupării

Se cere cunoscut în ce măsură astăzi o asemenea pedagogie trebuie să adauge credinței cultura. Hristos Însuși, fapt insuficient remarcat, face în mod constant apel la inteligență : „Nu înțelegeți, pentru că n-aveți minte !“. Iar Sfîntul Apostol Pavel amintește că „Dumnezeu a făcut să prisosească în noi toată înțelepciunea și priceperea“ (Efeseni 1, 8).

Rățiunea, în măsura în care rămîne onestă și refuză să se absolutizeze, nu poate să nu desemneze, în limitele scăderilor sale, o dimensiune non-conceptualizabilă, așa cum genial sugera Nesmelov la începutul acestui secol. Și nimic nu o desăvîrșește și nu o stîrnește mai mult ca inepuizabilul care nu încetează să pună întrebări.

Cultura este limbaj și relație — a oamenilor între ei și a umanității întregi sau a unei anumite părți din umanitate, cu transcendentul și cu pămîntul. Cultura este deci, în mod obligatoriu, loc al întrupării. Din

acest motiv Biserica nu poate fi vie decât în măsura în care atrage și inspiră pe om în activitatea sa culturală și socială.

Pedagogia credinței impune deci, pe de o parte, o largă deschidere către valorile istoriei umane, ale nostalgiei comuniunii și frumuseții ei, iar pe de altă parte, spre imensele valori creștine, spre întregul patrimoniu de frumusețe și sfințenie al unei țări ortodoxe; ea impune astfel o deschidere îndrăzneată către viitor, un dialog permanent cu artiștii și savanții, după porunca Apostolului: „Cite sînt adevărate, cite sînt de cînte, cite sînt drepte, cite sînt curate, cite sînt de iubit, cite sînt cu nume bun, orice virtute și orice laudă, la aceasta să vă fie gîndul“ (Filipeni 4, 8).

Credința trebuie să fie creatoare

În fața modernității, mai ales, nu trebuie să respingem, să condamnăm, să ne retragem, ci mai degrabă „să deosebim duhurile“ și să creăm. Da, credința trebuie să fie creatoare, ea trebuie să stîrnească — ea stîrnește deja — torente de lumină și forță capabile să lumineze și să dinamizeze toate domeniile vieții. Într-o perspectivă de propuneri, exemple, slujire, intuiții profetice. Smerită, fără îndoială, semănînd germeii vieții adevărate care-i face pe mulți să se trezească.

Aș dori să închei cu un exemplu: mulțumită lui Vladimir Porech se va deschide la Saint-Petersburg o „Casă a drepturilor omului“. Or această noțiune a fost timp îndelungat arma unui umanism anticlerical. Grație eforturilor multor creștini de toate confesiunile, în fruntea cărora i-aș numi pe unii dintre marii filozofi ruși și pe Soljenitin, dar și pe un umanist deschis ca Saharov, în secolul nostru această noțiune a devenit mărturia comună a persoanei ireductibile, ea conturează în adînc, s-ar zice, taina chipului lui Dumnezeu în om. Pe întîlnirea dintre un creștinism deschis și un umanism deschis, o autentică pedagogie a credinței, se întemeiază speranța noastră.

LINIA ȘI CULOAREA ÎN ICOANE

de : diacon IOAN BOCIU

Icoana defintă ca „fereastră deschisă spre cer“ este unul dintre elementele caracteristice Ortodoxiei. Artă icoanei este plămădită în sufletul Ortodoxiei ca una ce poate înfățișa adevăruri de credință în imagini ce trec dincolo de această lume.

În ceea ce privește mijloacele de realizare a icoanelor, sînt folosite mijloacele și metodele artelor plastice, în special ale picturii : *linia* — desenul — și *culoarea*. Ele au stat dintotdeauna la îndemîna omului.

O linie simplă pusă cu măiestrie poate înfățișa caracterul unui om sau starea de fapt ce caracterizează o ființă sau un obiect la un moment dat. Forța, suplețea, gingășia, precum și alte însușiri pot fi caracterizate în linii. Iar marea revelație pe care o aduce linia o constituie dezvoltările spiritului. Linia nu este cu nimic mai prejos decît un cîntec. Ceea ce primește *urechea prin sunet*, aceea primește *ochiul prin linie*. Și amîndouă au același scop : să îmbogățească sufletul.

Dintru început linia a tîns să exprime și să păstreze complet și în adevăr esența și atributele ființelor. Spre exemplu un portret reușit poate înfățișa în cîteva linii un caracter uman. Cel care are darul acesta al desenului nu redă numai o sumă de linii care să se asemene cu o persoană. El redă mult mai mult. Trece dincolo de linii pentru a ne dezvălui o lume interioară, în care pătrunde el mai întîi, apoi ia cu sine pe toți cei care îi privesc lucrarea. „Explorarea“ aceasta poate fi considerată ca o mărturisire pe care o face cel reprezentat, înaintea privitorilor.

Pentru icoană însă linia are o funcție superioară față de întrebuintarea ei obișnuită în grafică și în pictură. Liniile icoanelor trec dincolo de omenesc, revelînd sfințenia și simplitatea.

În intimitatea ei, linia este un punct. Punctul în mișcare descrie o traiectorie pe care o numim linie. Iar în spatele punctului stă Unul Dumnezeu, „Dumnezeul-Punct“ după expresia lui Georges Poulet. Întreaga creație a lui Dumnezeu poate fi considerată o linie pe care El a trasat-o pornind din acel punct : „La început . . .“ (Geneza 1, 1).

Dacă linia înfățișează doar în mare sfințenia și simplitatea, culoarea este aceea care dă consistență. Ea pune în evidență formele conturate de linii, le întrecește, le face să vibreze, conferindu-le un plus de expresivitate. Cromatismul iconografic nu respectă întotdeauna regulile propuse de pictură, pentru că *scopul icoanei este de a focaliza divinul*. Linia și culoarea icoanei nu urmăresc să înșele ochiul oferindu-i o falsă iluzie a

perspectivei. În această nuntire fericită dintre linie și culoare perspectiva este inversă și de multe ori anulată de un fond abstract, fie colorat, fie auriu. În locul perspectivei se realizează întâlnirea dintre dumnezeiesc și omenesc. Privirile omului coboară în icoană pentru a se întâlni cu lumina din ziua întâia a creației.

Tonurile deschise care redau lumina în icoane nu provin dintr-o sursă de lumină pe care iconograful și-o imaginează într-o anumită poziție față de personajul reprezentat. Culorile luminii din icoane provin de pretutindeni pentru că ele își propun să redea lumina necreată a harului. Culorile întunecate ale acestei lumi devin culorile limpezi ale Împărăției, frumuseții pe care „ochiul nu le-a văzut...“.

Dacă Sfintele Daruri care se aduc la altar sînt ofrande de mulțumire, desigur că și icoana este o euharistie pe care omul o aduce prin artă înaintea lui Dumnezeu ca expresie a dorinței exprimate în Rugăciunea Domnească : „vie Împărăția Ta, precum în cer așa și pe pămînt !“

**SFÎNTUL GRIGORIE AL NISEI
DESPRE VIAȚA SFINTEI MACRINA**

1. Forma acestei lucrări, pare a fi după titlul ei, a unei epistole, dar ca mărime depășește limitele unei scrisori și atinge dimensiunea unei întregi povestiri. Pledează totuși în favoarea noastră subiectul despre care mi-ai cerut să scriu, mai amplu decât măsura unei scrisori.

N-ai uitat, fără îndoială, de întâlnirea noastră de atunci, când pregătindu-mă să merg la Ierusalim pentru a împlini o făgăduință, spre a vedea în acele locuri urmele petrecerii în trup a Domnului, te-am întâlnit lângă orașul Antiohia, și am vorbit noi fel de fel de lucruri. Nu s-ar fi căzut ca întâlnirea să se desfășoare în tăcere de vreme ce înțelepciunea ta stârnea atâtea semințe de vorbă. Și așa de drag se-ntîmplă în astfel de împrejurări că-n curgerea ei vorba ajunge la pomenirea unei vieți pline de slavă.

O femeie era la începutul povestirii, să-i zic oare femeie? ... Căci nu știu de se cuvine s-o numesc după fire pe cea ajunsă mai presus de fire. Iar povestirea noastră își avea temeiul nu în auzirea altor istorisiri, ci în cele învățate din experiență, fapte pe care cuvîntul nostru le urmărea întocmai neluînd întru nimic drept mărturie ce-auzise de la alții. Căci nu era străină neamului nostru pomenita fecioară încît să fie nevoie să cunoaștem prin alții minunile ce o priveau, ci era din aceeași părinți cu noi, înmugurită prima din sînul maicii, ca un fel de pîrgă a roadelor. Deoarece ai socotit atunci că istorisirea faptelor bune poartă cu sine cîștig: ca nu cumva să rămînă ascunsă vremilor de mai tîrziu o astfel de viață și nici să treacă pe alături, fără de folos, îngropată în tăcere cea care s-a ridicat prin filosofie pînă la culmea cea mai înaltă a virtuții omenești, am crezut de cuviință că e bine să-ți dau ascultare și, cît mai scurt cu putință, să relatez cele întîmplate într-o povestire simplă și fără pretenții.

2. Macrina era numele fecioarei, nume de multă vreme slăvit în neamul nostru, încă de pe vremea prigonirilor cînd o altă Macrină, mama tatălui nostru, luptase mărturisind de mai multe ori pe Hristos. Acest nume i s-a dat copilului de către părinți. Dar acesta era cunoscut de toată lumea, în taină avînd un altul, pe care îl primise în urma unei vedenii, înainte de a veni la lumină prin durerile nașterii. Căci și mama era așa de virtuoasă și întru toate supusă voii lui Dumnezeu,

îmbrățișînd îndeosebi viața feciorelnică și imaculată încît nici căsătoria nu a ales-o de bună voie. Dar fiindcă era orfană de ambii părinți și deosebit de frumoasă la chip, iar faima frumuseții ei atrăgea pe mulți să o ceară în căsătorie, exista primejdia, în cazul în care nu s-ar fi unit de bunăvoie cu cineva, să fie victima unei nedorite violențe, căci cei răpiți de frumusețea ei se pregăteau ei înșiși să o răpească. Și astfel, pentru a avea un ocrotitor al propriei vieți, își alege un bărbat cunoscut și renumit prin sobrietatea caracterului său, și îndată prin nașterea Macrinei deveni mamă. Și cînd s-a împlinit sorocul ca nașterea s-o dezlege de durere, căzu într-un somn adînc; se părea că ține în brațe copilul pe care îl avea în pîntece și cineva, mai presus de om ca înfățișare și ținută da celei ținute în brațe numele Tecla, acea Teclă a cărei poveste e mult prețuită de fecioare. După ce s-a arătat de trei ori, a dispărut din vedere și urmă o naștere ușoară, încît îndată ce se trezi din somn, văzu realitatea aidoma visului. Așadar aceasta era numele ei tainic. Eu cred că această apariție divină a prezis aceasta nu atît pentru a călăuzi mama în alegerea numelui cît pentru a prooroci modul de viață al tinerei și a indica prin identitatea numelor idealuri identice.

3. Copilul creștea, îngrijit mai tot timpul de însăși mîinile mamei, deși avea doică. Iar după ce trecu de vîrsta prunciei, învăță cu ușurință cele potrivite copiilor și spre orice fel de învățătură ar fi îndreptat-o judecata părintească întru aceea străluciau darurile innăscute ale copilului.

Mama avea mare grijă să-și instruiască fiica nu cu învățătura cea comună din afară, care se învață la această primă vîrstă, formată în mare parte din opere poetice. Ea gîndea că este o rușine și cu totul nepotrivit ca patimile femeiești din tragedii, care au oferit poeziilor subiecte și izvoare de inspirație, necuviințele din comedii sau pricina nenorocirilor Troiei să slujească spre învățătură unei naturi fragede și ușor de modelat, pe care o întinează într-un anume fel aceste istorisiri indecente ale femeilor. Dar toate cite păreau mai ușor de înțeles la această vîrstă din Scriptura de Dumnezeu inspirată erau spre învățătură copilei, mai ales din înțelepciunea lui Solomon, cele ce duc la o viață morală. Nici Psaltirea nu era lăsată la o parte rostind-o la ceasurile potrivite: cînd se ridica din pat, cînd începea sau înceta lucrul, cînd venea și cînd se ridica de la masă, cînd mergea la culcare sau se ridica la rugăciune. Peste tot psalmodierea îi era bun tovarăș de care nu se despărțea nici o clipă.

4. Cu astfel de îndeletniciri și alte asemenea, deprinzîndu-și mîinile mai ales cu lucrul linii, a crescut pînă la doisprezece ani, cînd floarea tinereții a început să strălucască din ce în ce mai mult. Apoi e vrednic de admirat cum nici tînuita frumusețe nu a rămas ascunsă, nici nu părea cu puțință să fie în tot acel ținut o așa minune cu care să se poată compara în farmec și distincție, încît nici mîinile pictorilor n-ar fi ajuns s-o poată înfățișa. Chiar această artă potrivită la toate, care

se infruntă cu lucrurile cele mai grele, care încearcă să reprezinte chipurile stihilor, nu este în stare să-i imite aida desăvârșită-i frumusețe. De aceea, un val de pretendenți se revărsa din toate părțile asupra părinților. Tatăl, om înțelept și atent să deosebească binele, alese dintre toți un tânăr de frunte în neamul său, care tocmai ieșise de curînd de la învățătură, cunoscut pentru cumpătare și hotărî să-i dea fiica la împlinirea vîrstei legale. Între timp tînărul da cele mai bune speranțe, oferind tatălui tinerei drept **dar de nuntă succesul discursurilor sale** (s. n.), arătîndu-și măiestria cuvîntului prin pledoariile în favoarea celor sărmani. Dar Invidia nărui aceste bune așteptări, răpindu-l vieții la o vîrstă dureros de tînără.

5. Nu îi erau străine tinerei cele stabilite de tatăl ei, dar cînd moartea tînărului a pus capăt acestor planuri găsi de cuviință să-și petreacă restul vieții cu sine însuși, **numind nuntă hotărîrea tatălui** (s. n.), ca și cum s-ar fi împlinit cele gîndite. Hotărîrea se dovedi mai fermă decît frageda ei vîrstă. Căci adesea le răspundea părinților, care îi vorbeau de căsătorie din cauza mulțimii petitorilor atrași de faima frumuseții ei, că este ieșit din comun și în afara legii să nu se resemneze cu singura căsătorie hotărîtă de tată și să fie silită să se gîndească la alta, una fiind după fire nunta precum nașterea și moartea sînt una. Afirma că cel hărăzit ei de părinți nu a murit ci trăiește pentru Dumnezeu întru nădejdea învierii și că nu poate fi socotit mort ci plecat într-o țară îndepărtată, că e lucru afară din cale să nu păstrezi credință logodnicului aflat departe.

6. Cu astfel de cuvinte îndepărta pe cei ce încercau să o convingă și gîndea că singurul sprijin al acestei bune hotărîri era să nu se depărteze cu nici un chip, nici măcar o clipă, de propria mamă încît aceasta adesea îi spunea că pe ceilalți copii i-a purtat pînă la un soroc, iar pe ea o poartă tot timpul păstrînd-o într-un anume fel în sinul ei. Dar pentru mamă împreuna petrecerea cu fiica nu era împovăraătoare sau fără de folos; nici chiar o mulțime de slujitoare n-ar fi putut ține locul îngrijirii date de fiică. Mai mult, îplineau una față de cealaltă un frumos schimb de daruri: pe de o parte fiica avea grijă de trupul mamei sale, acoperind în toate slujirea cerută și adesea îi făcea pîinea cu propriile mîini. Nu aceasta era grija ei cea mai mare ci, în timpul rămas după săvîrșirea sfintelor slujiri, credea potrivit felului ei de viață să procure hrana necesară mamei prin propria trudă. Mai mult decît atît, împărțea cu ea toate grijile care o apăsau; căci era mamă a patru feciori și cinci fete și plăteau impozite la trei guvernatori, fiindcă moșia se întindea în tot atîtea ținuturi. De aceea mama era împărțită între felurite griji — tatăl fiind deja mutat din viața aceasta — iar Macrina în toate acestea îi era părtaşă ușurîndu-i povara durerilor și ducînd împreună grijile. Și în timp ce își păstra propria viață nepătată prin călăuzirea mamei, de ai cărei ochi era mereu îndreptată și aprobată, oferea deopotrivă o pildă vie acesteia spre același țel — zic de filosofie — prin însăși viața ei atrăgînd-o puțin cîte puțin către o viață

mai simplă și imaterială. Tocmai când mama găsisse un rost potrivit surorilor, după dorința fiecăreia, se înturnă de la învățătură, după o îndelungată exersare în retorică, și marele Vasile, fratele celei despre care vorbim. Aflându-l peste fire de încântat de preocuparea pentru discursuri și trecind cu vederea toate celelalte dregătorii, mai mult încă, înălțându-se cu fală mai presus decît cei străluciți în magistratură, l-a atras atît de repede spre idealul filosofiei încît a părăsit cu dispreț gloria discursurilor frumoase și s-a întors ca un dezertor la acea viață înfrînată și trudnică, pregătindu-și prin deplină neavere o viață fără de piedici întru virtute.

Dar viața și înfăptuirile de mai tirziu prin care a ajuns renumit pretutindeni sub soare acela care a umbrît cu gloria sa pe toți care străluciseră în virtute ne-ar cere mult timp și o lungă istorisire. Să se întorcă dar cuvîntul meu la cele de mai înainte.

7. După ce a fost îndepărtat de ele orice prilej al unei vieți prea materiale, își convinge mama să abandoneze modul de viață obișnuit, deprinderile aristocratice și slujirile servitoarelor, cu care se obișnuise pînă atunci, să devină deopotrivă la cuget cu ceilalți și să-și petreacă viața la un loc cu fecioarele pe care le avea cu sine, făcîndu-le din slujnice și roabe surori și egale în cîste.

Acum așa vrea să introduc în povestire o mică paranteză, ca nu cumva să rămînă necunoscută o astfel de faptă prin care se vede mai bine măreția sufletească a fecioarei.

8. Dintre cei patru frați, al doilea după marele Vasile, pe nume Naucratis, era deosebit de toți ceilalți prin darurile firii, prin frumusețea și puterea corpului, prin repeziciunea și priceperea în tot lucrul. La 22 de ani oferă în auzul tuturor dovezi ale virtuților sale încît uimește toată mulțimea ascultătorilor. Apoi, ca purtat de o divină providență, disprețuind tot ce avea, într-un avînt al cugetului se dedică vieții solitare și fără de avere, neliind nimic cu el decît pe sine însuși. Îl urmă unul dintre servitori, numit Hrysafios, din grijă pentru el, cît și din dorința de a duce același mod de viață.

Petrecea deci cu sine însuși, locuind într-o sihăstrie aproape de Iris, un riu care străbate pe la mijloc Pontul, avînd izvoarele în Armenia, după care își îndreaptă cursul prin ținuturile noastre spre Pontul Euxin. În apropierea acestui riu tînărul găsi un loc acoperit cu pădure deasă, ascuns într-o adîncitură pe o creastă de munte, în care petrecea departe de agitația cetății, de povara sarcinilor militare și de neodihna vorbăriei din tribunale. Astfel, eliberat de larma vieții omenești, îngrijea cu mîinile sale niște bătrîni care trăiau în sărăcie și boală, găsind potrivit felului său de viață să-și asume această grijă. Dat fiind faptul că stăpînea bine tot felul de tehnici de vînătoare, procura în acest fel hrana pentru bătrîni și își domolea năvalnica tinerețe prin asemenea osteneli. Totodată se supunea cu zel voinței materne, dacă se întîmpla să-i ceară asta, desăvîrșindu-se pe două căi: cu osteneli

își istovea tinerețea, iar prin supunerea față de mamă era bine călăuzit spre Dumnezeu întru sfintele învățături.

9. Și așa petrecu cinci ani, fericindu-și mama cu propria viață, pe care și-o rânduia cu cumpătare și, în același timp, străduindu-se din toată puterea să împlinească voința celei ce-l născuse.

Atunci cred, prin viclenia Potrivnicului i se întâmplă mamei o grea și dureroasă suferință care aduse întregii familii nenorocire și jale. Căci Naucratis a fost răpit din viață pe neașteptate fără ca vreo boală sau altceva din cele obișnuite și cunoscute că aduc moartea unui tânăr să ne fi pregătit pentru neașteptata suferință.

Într-o zi, pornind la vânătoare ca să obțină cele de trebuință bătrînilor, este adus acasă mort, împreună cu tovarășul său Hrysafios. A alergat cineva și i-a dezvăluit nenorocirea mamei, aflată departe de locul întâmplării, cale de trei zile. A biruit-o firea pe cea cu totul desăvîrșită în virtute, căci sufletul i se strînse fără suflare și amuți deodată cu mintea rătăcită de durere, prăbușindu-se la șocul dureroasei vești asemenea unui luptător viteaz izbit de o lovitură neașteptată.

10. Întru acestea se descoperi virtutea Macrinei. Împotrivindu-se durerii cu rațiunea rămase neclintită și, devenind sprijin mamei o ridică iarăși din adîncul întristării, călăuzind cu propria tăria și fermitate sufletul acesteia spre bărbăție. Mama nu se lăsă însă nicidecum pradă durerii, nici nu suferi fără demnitate ca femeile de rînd încît să strige contra răului, să-și sfîșie hainele, să se văicărească de durere sau să bocească cu gemete tînguitoare, ci îndură în liniște atacurile firii, respingîndu-le cu ajutorul cugetărilor proprii și cu ale fiicei spre vindecare de rău.

Mai ales atunci s-a arătat sufletul nobil și ales al fecioarei, de vreme ce și în ea însăși natura pătimea deopotrivă, căci cel răpit de moarte în acest fel era dintre toți frații cel mai drag.

Deasupra firii fiind, ridică prin cugetările ei și pe mamă și o menținu mai presus de suferință, călăuzind-o prin exemplul ei către răbdare și bărbăție. Mai mult, viața ei pururea înălțîndu-se prin virtute da mai degrabă prilej mamei să se bucure de binele văzut decît să se întristeze din pricina celui mort.

11. Cînd grija creșterii copiilor și preocuparea pentru educația și așezarea lor a încetat pentru mamă, și cea mai mare parte a mijloacelor de existență materială au fost împărțite între copii, atunci, după cum s-a spus mai înainte, traiul fecioarei deveni pentru mamă o pildă a acestui chip imaterial de petrecere a vieții în iubire de înțelepciune și după ce ea însăși a îndepărtat toate obișnuințele de pînă aci, își aduse mama la măsura smereniei sale, pregătind-o să ajungă la o stare de egalitate cu fecioarele, ca prin înlăturarea tuturor diferențelor de rang din viața lor să împartă cu ele și masa și felul de a dormi și toate cele ale vieții. Și așa de armonioasă le era existența și de înaltă înțelepciunea și de sfînt felul vieții în petrecerea zilelor și nopților cum

nu se poate spune în cuvinte. Căci după cum sufletele dezlegate de trupuri prin moarte sînt în același timp separate și de grijile acestei existențe tot așa și viața lor, departe de acestea, și străină de toate deșertăciunile lumești se armoniza prin imitație cu fericitul trai al îngerilor. Căci nu se vedea la ele minie, invidie, ură, îngimfare sau altceva de felul acestora și era alungată dorința celor deșarte: onoruri, slavă, înfumurare, semeție și toate cele asemenea lor. **Desfătare le era înfrinarea, slavă — să nu fie cunoscute, bogăție — neaverea** (s. n.) și agoniseala materială era scuturată precum pulberea de pe trup. Toate preocupările vieții acesteia erau fără importanță în afară de cugetarea la cele dumnezeiești, rugăciunea neîntreruptă și cîntarea neîncetată împărțită în mod egal pe toată durata zilei și a nopții, încît aceasta le era și lucrul și odihna. Cine ar putea să înfățișeze privirii în cuvinte omenești o asemenea viață aflată la limita dintre natura omenească și cea netrupească. Căci prin faptul că firea lor era eliberată de patimile omenești se afla mai presus de om, dar fiindcă se arăta în trup mărginită de formă și trăia cu ajutorul organelor de simț era mai prejos de natura îngerească și necorporală. Dar cineva ar putea spune că prea puțin se deosebesc deoarece, trăind în trup, prin asemănarea cu puterile netrupești nu erau îngreunate de atracțiile trupului. Dimpotrivă, viața le era ușoară și spirituală zburînd spre înalt împreună cu puterile cerești. Au petrecut nu puțină vreme în acest fel înmulțind cu timpul virtuțile, iar prin adaosul binelui descoperit într-una împlineau înțelepciunea cu mai multă puritate.

12. I-a fost de mare ajutor în atingerea acestui țel înalt fratele ei Petru, cel din urmă vlăstar al părinților care a primit în același timp și numele de fiu și de orfan, căci în ceasul venirii lui la lumină tatăl părăsea viața aceasta. Iar sora cea mai mare, despre care este vorba, l-a luat de la doică abia înțărcat ca să-l crească și îi dădu în toate privințele cea mai înaltă educație, exersîndu-l din pruncie cu sfintele învățături fără să dea răgaz sufletului să se incline spre ceva din cele deșarte. I-a fost copilului toate: părinte, dascăl, pedagog, mamă, sfătuitor la tot binele. L-a crescut în așa fel încît înainte de a ajunge la vîrsta adolescenței, pe cînd înflorea frageda frumusețe a copilăriei, a fost prins de idealul înalt al filosofiei. Mai mult, avea o inzestrare naturală spre tot felul de meșteșuguri care cereau îndeminare, încît fără să fie învățat de cineva în amănunt, dovedea o pricepere a cărei însușire ar fi cerut pentru majoritatea timp și osteneală. Acesta disprețuind orice preocupare pentru cele din afară, avînd o înclinație firească către orice învățătură bună, mereu cu ochii ațintiți la sora sa, care-i oferea un model spre tot binele, s-a ridicat într-atît în virtute, încît a fost socotit în această privință întocmai cu marele Vasile. Dar aceasta se referă la restul vieții lui. Pe atunci însă era totul pentru soră și mamă, conlucrînd cu ele la acea viață îngerească. Iar cînd s-a făcut o grea foamete și foarte mulți se revărsau de peste tot spre sihăstria

în care locuiau, atrași de faima generozității lor, a obținut prin priceperea sa atât de multă hrană încît pustiul semăna cu un târg din cauza mulțimii celor veniți.

13. Întru acestea, după o fericită bătrînețe, mama s-a mutat la Dumnezeu, sfîrșindu-și zilele în brațele celor doi copii. Este vrednic de pomenire și felul în care a binecuvîntat pe copii, pe fiecare din cei absenți după numele lor, încît nici unul să nu fie uitat, și în mod deosebit i-a încredințat lui Dumnezeu pe cei prezenți. Luîndu-i de mină pe cei doi copii așezați de o parte și de alta a patului ei, a grăit către Dumnezeu cu aceste ultime cuvinte: „Iată Ție Doamne și pîrga și zeciuiala din rodul durerilor mele. Aceasta întîi născută — pîrga, zeciuiala — cel din urmă născut. După Lege îți sînt afierosiți Ție, prinoase ale Tale amîndoi. Să coboare sfințenia Ta asupra rodului meu dintîi și a celui din urmă”, arătînd prin aceste cuvinte pe fiică și pe fiu. O dată cu terminarea binecuvîntării și-a dat duhul. Mai ceruse copiilor ca după moarte trupul ei să fie în același locaș de veci cu al tatălui. După împlinirea celor rînduite s-au ținut cu mai multă tărie de filosofie, luptînd mereu cu viața lor, umbrînd realizările de la început cu reușitele de mai tîrziu.

Traducere de : prof. ION PĂTRULESCU

PICTORI BISERICEȘTI DIN BANAT

OCTAVIAN SMIGELSCHI

Amintindu-ne de artiștii plastici și pictorii bisericești de mare importanță din Ardeal și Banat, nu putem să nu evocăm activitatea și personalitatea lui Octavian Smigelschi văzute prin așezarea în epoca istorică respectivă.

De origine poloneză — nobilă — familia Smigelschi se refugiază la 1848 în Transilvania, stabilindu-se în 1850 la Sibiu. Tatăl său, Mihail Smigelschi, deși nobil, câștigându-și pîinea ca notar comunal în satul Bungard — lingă Selimberg — Sibiu. Felul primitiv al românului ardelean și vorba de suflet către omul necăjit de soarta patriei lui cotropită îl fac să se apropie și să îndrăgească acest Popor Român încît se căsătorește cu Ana Sebastian, româncă de origine macedoneancă și se românzează total. Din căsătoria aceasta se nasc patru fii: Victor, Vasile, Octavian și Cornel. Dîndu-le o educație cit mai bună, fiecare din ei se realizează în viață.

Octavian avînd calități deosebite, urmează lecții de desen la Sibiu cu profesorul Karl Dörchschlag și el un german din Hohenlukov, pripășit la Sibiu, unde era un mediu artistic atît de dezvoltat încît maestrul Karl afirma că la 1880 bîntuia la Sibiu „bacilul picturii“. Octavian urmează la Budapesta școala de profesori de desen timp de 5 ani avînd ca profesor pe Szekely Bertalan și alți maeștri importanți care-l îndrumă și-l apreciază, încît în anul 1887 ia două premii din cinci existente, cu un portret de țaran român și o compoziție.

Luînd diploma de profesor funcționează un an la Bana Stiancovica, apoi revine în Ardeal la Dumbrăveni. Marea lui pasiune pentru frumos se manifestă prin atracția sa spre tot ce este frumos și interesant, atît ca teme cit și ca tehnici. Astfel rămin de la el desene, aquarele, tempera, pastel, ulei, frescă, gravuri — modelaje mici, compoziții tematice laice și religioase, foarte multe proiecte pentru biserici, din care puține se realizează din cauza condițiilor economice.

Pentru cultura românească personalitatea lui are o importanță deosebită și exemplară. În primul rînd pentru faptul că iubește acest popor oropsit și batjocorit de ocupanții străini, în care se integrează cu tot sufletul său. În al doilea rînd, face parte dintr-o generație importantă de artiști plastici români care pregătesc prin toate mijloacele disponibile

Octavian SMIGELSKI

apropierea și realizarea marelui eveniment de la 1918, MAREA UNIRE, pe care Octavian Smigelschi nu o mai apucă, decedând la 10 noiembrie 1912, în vîrstă de numai 46 de ani. În al treilea rînd, este printre puținii artiști plastici cu o pregătire superioară, care adîncește arta veche românească atît arta populară cît și arta religioasă și creează un curent nou în zugrăvirea bisericilor prin așa numitul „neobizantin românesc”.

Pronia divină a făcut ca o mină de oameni cu preocupări diferite literați — teologi — plasticieni să ajungă la un limbaj comun și să se nască o formă de artă religioasă națională. Eruditul teolog dr. Elie Miron Cristea, pe atunci ierodiacon, fiu de țaran ardelean crescut lingă războiul de țesut covoare ardelenesti, rămîne cu dragostea pentru această artă populară și analizînd arta religioasă ortodoxă sub toate aspectele ei și în evoluția ei cu trecerea pe la diferite popoare ajunge la concluzia că de fapt „arta bizantină” practică de zugravii noștri era un complex de artă populară de la diferite popoare — siriene, arabe, georgiene, armene — și că de multe ori acestea folosite neînțeles nu atrag cu nimic pe țărănul român creștin fie el ortodox sau unit și de multe ori chiar pe etnicii conaționali noștri.

Astfel propune ca arta picturii ortodoxe românești să-și formeze un caracter național propriu al ei mai ales că unele elemente de artă populară românească erau mult mai apropiate, dacă nu cu rădăcini adînci chiar în vechea artă a Bizanțului, dînd ca exemplu în special țesăturile în culori și fir de aur și argint din Banat.

Teologul Miron Cristea face și o documentare serioasă în Italia, Grecia, Athos, mănăstirile din Moldova, Bucovina și Țara Românească, în urma cărora întocmește și tipărește îndreptarul „ICONOGRAFIA”, Sibiu, 1905. Ajungînd în consistoriul mitropolitan la Sibiu, pe cînd se construia catedrala, el dă tematica iconografică a viitoarei picturi și contactează pe prof. Octavian Smigelschi pentru a participa la concurs și a colabora cu el ulterior.

Împărtășind cam aceleași concepții, Smigelschi face un program de regenerare a artei bisericești pe care o considera de mare importanță. Căpînsul programului era :

— abordarea picturii bizantine cu caracter românesc prin însușirea valorilor decorative din ornamentica artei țărănești populare tradiționale.

— organizarea ansamblului iconografic în funcție de valorile arhitectonice ale construcției.

— abordarea elementelor anatomice în sensul clasic antic și cu unele însușiri din cuceririle Renașterii.

Analizînd aceste probleme ridicate de Smigelschi putem afirma că a fost un artist de viziune și ar merita restudiate preceptele lui.

Succesul dobîndit în crearea unui stil bizantin românesc au dat înainte de Unire prilejul și altor pictori de a merge pe această viziune. Merită amintite lucrările prof. Virgil Simonescu din Lugoj, în special cele dinainte de 1918, unele dispărute.

La ambii pictori problema popularizării istoriei neamului românesc prin substituirea de personaje biblice cu chipuri de domnitori, voievozi și țărani români, este de mare importanță. Le vedem la Smigelschi în compozițiile de la Sibiu, Ciacova, Timpăhaza sau la Simonescu la biserica unită din Lugoj și cea ortodoxă din Virșeț.

Despre personalitatea artistului plastic Octavian Smigelschi a consemnat în special prof. Virgil Vătășan în monografia din 1982 și o serie de articole inserate în presă — reviste de istorie — critici etc. Pentru noi, în Banat, Smigelschi ne-a lăsat două lucrări de valoare : pictura bisericii din Ciacova, în frescă, realizată în 1907 și iconostasul bisericii din Timișoara — Fabric, 1906, care merită să fie păstrate de la acest artist patriot stins din viață prematur în vîrstă de numai 46 ani. A trăit puțin, între 26 martie 1866 și 10 noiembrie 1912, dar a lăsat lucrări frumoase demne de păstrat.

Prof. Victor JURCA

PROFESORUL IULIAN TOADER

Nu cu mulți ani în urmă a trecut la cele veșnice unul dintre cei mai de seamă pictori bisericești din părțile bănățene-crișene, pictorul-profesor Iulian Toader. Dacă avem în vedere că cel puțin 31 de biserici din aceste părți de țară au fost pictate de mîna lui, pe lângă multe icoane pe prapori, prăznicare și tablouri religioase, natură moartă sau peisaje ; dacă ne referim la calitatea lor artistică, ne putem da seama că Iulian Toader a întruchipat un talent de valoare excepțională. Și cu toate acestea, în cei treizeci de ani ce s-au scurs de la moartea lui s-a vorbit și s-a scris prea puțin despre el și despre opera remarcabilă pe care a lăsat-o.

Pictorul Iulian Toader s-a născut la 15 februarie 1877, în satul Donceni, unul dintre satele cuprinse între Sebiș și Moneasa, cu frumoase așezări de văi și dealuri. Din amintirile sale, scrise cu șase ani înainte de moarte, păstrate de urmașii săi, aflăm că părinții lui se numeau Moise Toader și Maria, născută Onaga. Despre bunicul său notează că a venit în Donceni din satul vecin Minead „pentru că nu era împăcat cu gîndul să treacă la uniți”. E demn de reținut că bunicul său a zidit o biserică în Donceni care a existat pînă în 1945, cînd sătenii au ridicat una nouă din piatră, mai mare și mai frumoasă. Pictura ei a fost executată de fiul satului, profesorul Iulian Toader, împreună cu fiul său care a purtat același nume. În însemnările sale, profesorul mai notează că bătrînul „a murit în colera ce bîntuia în anii 1875—1876”. Despre părinți scrie următoarele : „Părinții mei au avut doi băieți și trei fete. Primul băiat a murit la vîrsta de patru ani, iar cele două fete

gemene încă n-au avut viață lungă; că între 1—2 ani au murit... Tatăl meu, pe lângă gospodăria agricolă, se mai ocupa cu meseria lem-nului; făcea roate pentru trăsuri și apoi toate rechizitele trebuincioase. Creștea vite și era mîndru de cei patru boi frumoși care nu aveau pe-reche în sat... Mama mea, pe lângă gospodărie, era distinsă în lucrul de mină; toate femeile din sat o cercetau și o rugau să le deseneze di-ferite forme pe rufăria de pinză ce-o țeseau acasă". Se pare că Iulian Toader a moștenit de la ambii părinți înclinația spre frumos, talentul picturii pe care avea să-l cultive mai tîrziu.

Școala elementară a început-o în satul natal. „Nu aveam încă vîrsta de școală, dar mergeam cu băieții mai mari la școală, că mult îmi plăceau cîntările ce se învățau acolo. Pe cînd ajunsei la anii de școală știam scrie și citi. La un examen prezidat de protopopul din Buteni, Constantin Gurban, am fost lăudat și premiat pentru răspun-surile date la examen. Tot atunci s-a decis și viitorul meu pentru școală. În prezența noastră (a elevilor) a grăit către învățătorul Gheorghe Stoian să sfătuiască pe tatăl meu ca pe mine să mă trimită la școala din Buteni". Se vede că acestui vrednic protopop, una dintre cele mai distinse figuri ale clerului românesc din vremea aceea, i-a fost dat să ajute și să îndemne pe calea școlii și pe pictorul Iulian Toader, așa cum a ocrotit în casa sa și pe compozitorul Ioan Vidu, rămas orfan de mic copil.

În Buteni a fost adăpostit în casa mătușii sale Florica. Aceasta, neavînd copii, l-a primit cu drag și l-a înscris „pe două luni la școala evreiască" pentru a se perfecționa în cunoașterea limbii maghiare. A reușit astfel să fie primit la Arad, în clasa a treia elementară. Aradul va deveni astfel orașul său de reședință, cu mici întreruperi, pînă la sfîrșitul vieții. Aici avea să facă cunoștință cu două mari talente ale vremii în domeniul picturii, pictorul Munkácsi și pictorul Alexici. Cu umorul fin care l-a caracterizat întotdeauna povestește sederea sa la Arad ca elev. „Locuința o aveam la o-matroană, Nasta neni, în strada Trombița 40. Locuiam cinci într-o cameră; ne aduceau părinții de acasă făină, cartofi, fasole și unsoare. Nasta neni ne pregătea prînzul și ce rămînea aveam de cină potolind (=completînd) cu marmeladă și clisă (=slănină). Colegii (de cameră) erau trei frați Mihulin, Virgil, Nicolae și Constantin, apoi Lazăr Constantin din Prăjești (viitorul protopop al Gurahonțului). Plăteam doi florini pe lună pentru toată întreținerea. Îmi aduc aminte că pe la sfîrșitul anului ni se terminau alimentele și atunci bătrîna ne făcea pogace în zeru și cu o bucățică de pogace urcam în frăgari (=dud) și ne potoleam foamea".

În clasa a patra elementară ajunsese să întrecă pe toți colegii la desen. La un examen final a desenat pe tablă harta Ungariei, cu toate orașele și riurile mai importante, fapt care i-a adus laude și un premiu, „un ban nou de cinci coroane și mai multe cărți". Ca elev la școala medie a fost sfătuit de unul dintre profesori să intre ca ucenic la picto-rul Munkácsi. Tot în acest timp s-a împrietenit și cu fiul pictorului sîrb, Alexici, ajungînd să intre în familia acestuia. „Umblam la ei că

mult mă interesa cum lucrează tatăl său și cum pregătește vâpselele. De multe ori eram în ajutorul lor; făceam cu băiatul lui, Stevan, colorile trebuincioase. Luam prafuri și frecam cu ulei de in pe piatră, apoi le adunam și le puneam în pungulițe de bășică de vită. La întrebuințare, pungulițele se împungeau cu ac și se strecura pe paletă. Sosind acasă în vacanță, toate aceste cunoștințe le încercam; pregăteam pinza și lucram și eu diferite iconițe. Am pictat doi arhangheli pe ușile diaconești de la biserică. Pentru sala de ședințe de la notariatul din Prăjești (am pictat) portretul împăratului Francisc Iosif".

Despre familia de pictori Alexici scrie: „Familia Alexici era urmașa unui pictor Alexici Nicolae care a terminat Academia de pictură din Munchen și după aceea a călătorit și a făcut studii în Italia unde, ca bun portretist, s-a susținut acolo. Venind acasă, s-a plasat în Timișoara unde s-a căsătorit cu o italiancă. Peste tot a înfățișat pictură bisericească pictând multe iconostase și biserici sîrbești în Banat apoi, fiind bine apreciat, a pictat și biserici românești în Arad: la catedrala ortodoxă — iconostasul, iar la cea sîrbească — biserica în total... De la Timișoara s-a mutat la Arad. Aici a pictat iconostasul bisericii din Seitin, Mîcălaca și Simbăteni. Fiul său a pășit pe urmele lui pictând mai multe biserici în județele Arad și Bihor. A avut casă proprie în Arad, doi băieți și o fată, cel mai mare s-a făcut preot, iar colegul meu Stevan, a devenit încă pictor de biserici. Petrecîndu-ne timpul liber împreună, umblam de multe ori în familia Alexici și **pot spune că acolo s-a plămădit în mine dorul de a ajunge și eu cîndva pictor de biserici**" (subl. ns.).

Această dorință și-a putut-o împlini după războiul mondial și după ce a urmat cursurile școlii normale de stat obținînd, în 1897, diploma de învățător. A funcționat o vreme ca învățător în Măderat, fiind apreciat și premiat cu o sută de coroane pentru progresul școlii.

Ca student al Facultății de belearte din Budapesta, a primit un premiu în bani pentru lucrările sale care i-a permis să participe la o expoziție de trei săptămîni în Italia. Aici a avut prilejul de a cunoaște direct pictura italiană, atît cea clasică cît și cea contemporană. „Bogați de cunoștințe și sătui de impresii, luarăm drumul spre casă la finea lui aprilie 1904" — încheie tînărul Iulian Toader relatările sale despre excursia din Italia.

În acest timp a făcut cunoștință cu profesorul pictor Octavian Smigelschi, la Budapesta. Acesta, în căutare de colaboratori la pictarea catedralei din Sibiu, i-a făcut propunerea de a veni să lucreze împreună cu el asigurîndu-l că va fi remunerat cu un salariu mai bun decît un profesor începător. „Bucuros am acceptat propunerea lui — nota el — și încă în vara aceea am plecat la Sibiu... De colegul Smigelschi am fost apreciat, în schimb și eu i-am rămas cel mai fidel ajutor. Acolo am învățat tehnica **fresco al secco** în caseină și tot acolo m-am familiarizat cu stilul bizantin modernizat. Cartoanele grupurilor din cupolă se păstrează și azi în muzeul „Astreii" din Sibiu. În timpul liber, lucram și pentru mine diferite studii de portret și vederi din anticul oraș. Din

aceste lucrări am expus vreo 12 tablouri la prima expoziție ce o aranjase Asociația culturală cu prilejul inaugurării muzeului nou al „Astrei” în 1905”.

În 1905 a fost numit profesor suplinitor la școala civilă de stat din Orosháza (Ungaria). În 1911 s-a căsătorit cu fiica asesorului consistorial din Arad, George Popovici, unul dintre bărbații de frunte ai românilor arădeni. În același an a fost transferat la școala normală din Modor (Cehoslovacia), unde a funcționat opt ani. Aici l-a ajuns războiul mondial. Repatriat în 1919, s-a stabilit la Arad pentru tot restul vieții sale. A fost numit profesor la liceul „Moise Nicoară” continuând să lucreze și să expună la mai multe expoziții.

În legătură cu activitatea sa ca pictor bisericesc, Iulian Toader notează: „În anul 1925 mi-am cîștigat autorizația de la Comisia Monumentelor Istorice din București pentru a putea executa pictură bisericească. Atunci era episcop Dr. Grigorie Comșa căruia-i plăceau lucrările mele și m-a sprijinit ca să pot obține lucrări cît de multe... Din anul 1925, toate vacanțele de vară le-am petrecut cu lucrări de pictură murală bisericească... La astfel de lucrări am avut înclinație demult și, dîndu-mi seama că pictura bisericească se adresează în prima linie sufletelor credincioșilor, mi-am făcut un ideal călăuzit de directivele iconografice și m-am străduiut ca lucrările mele să producă evlavie celor ce le privesc precum și emoții de contemplare religioasă și adevărată înălțare sufletească.” Această declarație face cînte pictorului-profesor Iulian Toader. Ea este confirmată de numeroasele biserici pe care le-a pictat, de expozițiile la care a participat sau le-a aranjat singur, de foarte numeroasele icoane și tablouri religioase care au rămas de la el.

Ca un omagiu adus memoriei sale, dăm o listă (desigur incompletă) a bisericilor pictate de dînsul: Curtici, Vinga, Timișoara-Elisabetin, Șimand, Fenlac, Covăsinț, Munar, Otlăca (Grăniceri), Șeitin, Conop, Ilteu, Micălaca Veche, Parța, Comlăuș, Șebiș, Leauț (frescă), Aradul Nou (iconostas), Buhani, Rădești, Nadăș, Șibot, Bîrsa, Doncenii, Arad-Șega, Capela Spitalului Arad, Senglac (iconostas), Baldovin, Vârșand, Ursad (Bihor), Topolovăț (Făget), Milova, Șepreuș (icoanele de pe ușile împărătești). Este un bilanț cu care puțini pictori bisericesti se pot lăuda.

În memoriile sale, Iulian Toader amintește numele unor ucenici și colaboratori, ca profesorul Mureșan Florian, fiul său — Iulian, devenit și el pictor bisericesc și profesor de desen, Ulrich Géza, Țiucra, Kis Károly, Buzgău Petru, Chirilovici Nicolae, Feier Petru și Toth Francisc. „Am o satisfacție sufletească — notează el — că tinerii pe care i-am protejat muncesc și progresează în domeniul artelor plastice”. El însuși, împreună cu fiul său, a căutat să-și perfecționeze mereu tehnica picturii. În acest scop, în 1935, a participat la o adevărată colonie de pictori, la Baia Mare, sub conducerea unui pictor cunoscut pe atunci, Torma Ioan, care avea mulți ucenici.

Dintre expozițiile la care a participat cu lucrări proprii amintește pe cele de la salonul Oficial din București, la Timișoara, Cluj și Arad. La acestea a expus tablouri religioase din care două au fost cumpărate de episcopul Andrei Magieru, **Misionarul** și o **Madonă**, pentru salonul episcopesc de la Arad. Pensionat în 1930, el a continuat să lucreze astfel că, în 1942—43 a reușit să angajeze a patra expoziție personală de tablouri în ulei, tempera și acuarelă. „Regret că nu mi-am făcut notițe despre tablourile vândute și la cine se află” — notează el.

Greutățile și lipsurile provocate de cel de al doilea război mondial i-au afectat mult starea sănătății. Gîndul la fiul său aflat pe diferite fronturi de luptă îl făcea să sufere mult. În amintirile sale, povestește „o seară de groază” — cum o numește, ziua de 13 septembrie 1944 cu prilejul invadării Aradului de trupele horthiste. Casa i-a fost percheziționată în timp ce era ținut, el și soția, cu minile ridicate mobila și lucrurile răsturnate și amenințat cu moartea. „Nervii mei atunci mult au suferit... seara aceasta de tristă amintire am pictat-o mai tîrziu într-o schiță” — încheie el relatarea acestei serii care putea să-i fie fatală.

Ultima sa manifestare artistică a fost participarea la expoziția din Timișoara, în 1955. „Acolo, statul mi-a cumpărat o gravură cu o mie de lei, după aceasta s-a terminat interesul publicului de a cumpăra tablouri”. Că o constatare finală a crezului artistic al vieții sale, pictorul Iulian Toader notează: „Examenul atent al naturii e cea mai sigură ucenicie a unui pictor... Tinerii de acum în studiile lor neprefăcute, atente, migăloase și pasionate, dovedesc dorința cunoașterii intime a vieții în mijlocul căreia trăiesc, prin studii lungi și istovitoare, pînă să ajungă la arta de a vrăji materialul mort în realizarea unei opere de artă”.

Cu patru zile înainte de a împlini, venerabila vîrstă de 85 de ani, deci în 11 februarie 1962, pictorul profesor Iulian Toader s-a stins din viață așa cum se stinge o luminare după ce și-a consumat și ultima picătură de materie din care e făcută.

Neavînd căderea de a ne pronunța asupra calității operei sale, lăsăm această sarcină în grija criticilor de artă. Un lucru ni se pare de necontestat, opera lui Iulian Toader place și desfătează sufletele credincioșilor care cercetează bisericile pictate de el, așa cum de altfel a și intenționat el.

Suflet de aleasă sensibilitate, de un optimism robust, dar mai ales credincios și devotat artei sale, Iulian Toader trăiește în amintirea celor ce l-au cunoscut și apreciat. El va trăi în opera sa atât de bogată și de variată cu care a împodobit bisericile, casele și unele instituții publice. După cîte știm, opera sa artistică a fost apreciată și pe plan internațional. Ea este un bun al patrimoniului cultural al poporului român.

Această prezentare a vieții și operei lui Iulian Toader o considerăm ca un modest omagiu, o încercare de a-l scoate din uitare, iar pentru slujitorii sfintelor biserici pe care talentul său artistic le-a împodobit pentru veacuri, un prilej potrivit — credem — pentru o creștină pomenire.

Prot. dr. GHEORGHE LIȚIU

EFREM CLAIN

În cursul cercetărilor noastre întreprinse în anul 1989 la Viena s-au putut studia mai amănunțit lucrările picturale rămase de la Efrem Clain (Efrem Klein, cum apare în document) și care astăzi se găsesc în biserica Sfinta Barbara din Postgasse.

În istoriografia de specialitate în țară și la Viena, precum și în sintezele mari internaționale, ca de exemplu *Lexiconul* lui Wurzbach¹ nu am putut găsi vreo referire la viața și activitatea lui. Din actele colegiului Sfinta Barbara de odinioară reiese că Efrem Clain a frecventat liceul de la Blaj, fără să știm cîte clase a absolvit. Este cunoscut faptul că multă vreme școlile de artă nu reclamau certificat de bacalaureat sau măcar absolutoriu gimnazial (liceal). Tatăl său trăia în Marele Principat al Transilvaniei și ocupa mărunta funcție de „jude de curte” (Hofrichter). Această funcție poate să însemne fie o funcție mărunță pe „pămîntul crăiesc”, împărțind dreptatea în principii minore fie administrator (vătaf) la vreo curte nobiliară. Pare mai plauzibilă prima, dată fiind foarte probabila lui rudenie cu Samuel Micu-Clain. Efrem Clain provenea din rîndul oamenilor liberi. Nu avem vreo dovadă că ar fi ieșit din mica nobilime, ca mulți alți studenți români care au mers la Viena la studii cu bursă la Colegiul Sf. Barbara. Efrem Clain sosește la Viena în anul 1777 și este primit în colegiul amintit, iar la 17 octombrie se înscrie la Academia de arte frumoase. El se putea bizui pe ajutorul lui Samuel Micu, care avea o funcție în colegiu.²

¹ Menționăm că în amintitul lexicon figurează un Efrem Klein, care însă în mod evident este o altă persoană, rectorul Școlii evanghelice de confesiune augustină din Kosice (azi Cehoslovacia).

² Noi contribuții la biografia lui Ion Budai Deleanu — documente inedite — București 1967, p. 47.

În anul 1780, deci încă la începutul activității sale picturale, Efren Clain realizează 12 icoane pentru iconostasul bisericii Sfânta Barbara. Ele erau cuprinse într-un cadru. Biserica proiectată în stil baroc de italianul Bartolomeo Rastelli a fost construită în anii 1747/48, sub conducerea arhitectului I. Mitschurin³. Ea a servit inițial iezuiților, iar după dizolvarea ordinului (1773) a trecut în posesia colegiului care pregătea în principal clerici de rit oriental. Ori biserica avea nevoie de introducerea unui iconostas, ceea ce pe atunci era indispensabil chiar bisericilor unite. Evident cei 12 apostoli au cuprins numai o parte din numărul necesar de icoane, care urma desigur să le completeze în decursul anului. În realitate executarea iconostasului a revenit altui concurent, picturile lui Efren Clain rămânând în biserică.

În anul 1920 s-a construit în anexa bisericii Sf. Barbara o capelă (proiect prof. Moley) pentru adăpostirea moaștelor Sfântului Iosafat, aduse la Viena în timpul războiului din Galiția de către armata austro-ungară⁴. Cu această ocazie altarul nu a fost așezat în urma iconostasului, ci intrarea sanctuarului a fost marcată cu o arcadă din lemn și un gard. Pe această arcadă au fost plasate apoi lucrările lui Efren Clain, fiecare fiind încadrată într-o ramă aurită, cum se găsesc și astăzi⁵.

Picturile au o dimensiune uniformă de 40×29 cm. Fiecare pictură reprezintă cite un apostol figură întreagă, prevăzută cu semne distinctive, dar totdeauna convenționale. Astfel, Sfântul Ioan apare cu evanghelia în mână, făcând aluzie la lucrarea lui, iar în cealaltă mână ține un toiag, care simbolizează peregrinările sale; Sfântul Matei ține o bardă în mână ș.a.

Analizând picturile respective din punct de vedere artistic, putem concluda că ele sînt lucrări ale unei persoane talentate, influențată de laicizarea continuă a picturii religioase, în cazul de față încadrându-se în curentul barocului tirziu. Figurile sînt oameni vii, care trăiesc în lume reală, într-o natură bogată în verdeață, chiar dacă unele orașe ca de exemplu imaginea de pe pictura reprezentînd pe Sf. Matei sînt imaginare. Ele au mai mult valoare documentară, realizate după specificul activității sau martiriului suferit.

Desenul fiecărei figuri denotă o dexteritate artistică și cunoștințe de anatomie, ba chiar psihologie. Fețele nu sînt lipsite de expresivitate, deși cele mai multe oglindesc blîndețe. Sfântul Andrei stînd în fața crucii în formă de X pe care a fost răstignit, denotă o semnare hotărîtă. Fețele nu sînt uniforme, unii sînt rumeni ca Sfîntul Petru, alții sînt palizi.

³ Willibald M. Plöchl, *St. Barbara zu Wien. Die Geschichte der griechisch-katholischen Kirche und Zentralplanne St. Barbara*, Band I, Wien, f.a., p. 22.

⁴ Ibidem.

⁵ Azi moaștele se află în catedrala Sf. Petru din Vatican.

⁶ Constatarea noastră la fața locului, 18 septembrie 1989.

Un merit deosebit al pictorului este utilizarea măiastră a coloritului. Valorațiile cromatice, mai ales alternarea luminilor și umbrelor, juxtapunerea contrastelor și dozarea culorilor pe o gamă destul de largă, utilizând de cele mai multe ori cele de nuanță pastel, sînt bine nuanțate.

Oricum picturile descoperite la biserica Sf. Barbara din Viena denotă o realizare meritorie a unui fiu al poporului nostru, propulsat de soartă departe de țară. Sperăm că în cercetările viitoare să găsim încă picturi ieșite de sub mina lui, încadrîndu-l cu tot specificul său în pleiada pictorilor din epoca respectivă, a căror activitate a fost deja mai bine cercetată.

EUGEN GLÜCK

CINTECUL CIOCIRLIEI

Cică unuia dintre feciorii lui Negru Împărat, și anume cel cu mintea cea mai înzestrată și mai dornic să le afle pe toate cîte sînt pe lume, i s-ar fi năzărit cine știe cum și de ce că sus în cer ar fi un palat ca-n basme, împodobit cu făclii și cu frumuseți cum pe pămînt nu s-a pomenit să fie. Ca să ajungă să vadă mai bine și să se convingă ce e și cum e, ce nu făcuse bietul?! Stătuse nopți în șir pe cele mai înalte turnuri ale castelului tătine-su pîrindu-i-se că este cînd aproape cînd foarte departe, și pe urmă luă lumea de la un capăt la altul căutînd munții cei mai înalți și suindu-i în pofida vitregiilor lor, a zăpezilor și a ghețurilor eterne, înfruntă furtuni haine și avalanșe sub care putea pieri fără urmă, cătărîndu-se pe stînci ca peretele, în timp ce gerurile mușcau dintr-însul ca hăite de lupi hămeși.

În cele din urmă, gâlbejit și supt de puteri se retrase la căminul pîrîntesc unde zăcu de-ai fi zis că l-a prins boală cîinească, față de care pînă și vracii cei mai iscusiți și vestiți rămîneau neputincioși. Și tot cu ochii și cu gîndul la strălucirea palatelor de deasupra pămîntului!

— Ce iscodești tu acolo, fiule? îl întreba cu milă biet tacă-su mai să se dea de ceasul morții după cîte nădejdi își pusese în fecior. Se cutremura auzînd ce-i povestea băiatul despre lumea necunoscută care zăua se ascundea să nu se vadă și numai noaptea, cu toate ferestrele luminate cu toate candelabrele aprinse își arată cu fală întreaga-i măreție. Ce viață o fi pe-acolo și ce făpturi ca-n vis, în straie care luau ochii și-i făceau inima să tresalte?!!

Ca să-i ogoaie dorurile, împăratul dădu ordin să se întemeieze și la curtea dînsului răsfațul balurilor, cerînd curtenilor să se întrecă în lux și voie-bună. Apoi își iscodi feciorul dacă-i erau pe plac petrecerile îmbrăcate atît de fastuos în lumini orbitoare, acesta răspunzîndu-i cu amărăciune că nu e aceeași frumusețe, că e altceva și altfel, și că mai înțelept ar fi să le curme.

Se luă de gînduri sârmanul tată și dădu sfoară în țară cum că va răsplăti cum se cuvine, împărătește, pe oricine va aduce, dacă nu sănătatea pe de-a-ntregul, măcar și-o ușurare, fie ea cît de mică în starea prea-iubitului lui fecior. Iar acesta lălăduia noapte de noapte pe cele mai înalte turnuri tot întinzînd mîna în credința că va ajunge cumva să atingă minunatul și necunoscutul evantai al luminilor cerești.

— Ah, dacă aș putea să zbor! strigă el într-o seară în golul imens deschis deasupra lui, pentru ca imediat să-l ajungă un susur de glas ca un foșnet de frunze în vînt:

— Numai eu te pot ajuta. Îi vorbea cineva? Îi promitea ceva?

— Cine e? Unde ești?

Feciorul de împărat căuta să-și dea seama cine îi vorbise de parcă-i făcea un dar? Așa dădu cu ochii de mica făptură în straie prea largi pentru ea, închise la culoare ca tăvălite prin cenușă, o mogildeață care-l învăluia într-o privire plină de scînteii.

— De unde-ai răsărit, mărunțico, o întrebă slăvitul fiu de împărat curios să afle cine e și dacă are și-un nume.

Avea fără îndoială. O chema Ciocîrlia. Și cum l-ar putea ea ajuta?

Fată de mila cu care era privită, micuța fată pufni în ris. Ei, i-ar sta cumva în putință, vorbi ea șagalic. Cum de nu o văzuse pînă atunci? se întreba cu glas tare feciorul împăratesc căutînd să se lămurească dacă avea a face cu o ființă pămînteană sau nu. Plină de voioșie și ris, fata îi explică de unde venea, adică de la bucătăriile împărătești, căutînd locuri umblate mai puțin ca să respire în voie aer curat. Că el n-o văzuse niciodată? — doar nu erau să-i coboare luminații lui ochi pînă la cenușarele pe unde trebăluia ea.

— Numai să știi, adăugă fata schimbîndu-și glasul care deveni grav, că de ajutat numai eu sînt în măsură să o fac.

— Tu pe mine? Ei, nu mai spune!

Acum îi venea și tinărului să se pună pe ris, însă fata numai că nu bătu din picior și nu se supără. Da, da, da, numai ea îi putea fi de ajutor!

Cum el era dispus să se agate fie și de-un fir de pai, o întrebă cum de i-ar sta ei în putință una ca asta? Fata atunci îi împărtăși în parte taina ei: îi stătea în puteri să se transforme în pasăre, dacă se dă de trei ori peste cap. Însă cu o condiție, se grăbi ea să întărească, tu să fii acela să-mi dai poruncă să ies din castel.

— Să ai tu o astfel de putere, mărunțico? nu-i venea lui să creadă și ea îi dădu asigurări că așa e și că la dorința lui se va transforma în pasăre și-și va lua zborul după cum el dorește.

— Atunci, iată na, îți poruncesc să părăsești palatul!

Risul fetei răzbătu plin și voios de astă dată. Se cuvenea, oare, ca ea, slujitoare cinstită în casa părintelui lui să iasă din slujbă pe timp de noapte ca o hoată? Se înțeleseseră așa dar să aștepte dis-de-dimineea ca să fie totul în bună rînduală, după care feciorul lui Negru Împărat condiționează ca, zburînd în înaltul cerului, pasărea care va fi fata să-l ia și pe el în circă.

— Oh, nu, nu-i cu putință, vorbi speriată fata, pentru că ea nu se putea transforma decît într-o păsăruică mică, mititică. Însă dacă nu-l putea căra cu dînsa, să fie sigur că are să se întoarcă să-i povestească tot ce-a văzut. Din fir în păr!

— Nu mi-i destul, se înnegură feciorul de împărat mușcîndu-și buzele.

— Ți-aș putea aduce atunci scînteie de piatră prețioasă, se grăbi ea să-i promită, cu toate că el clătina din cap dezamăgit, poate gata-gata să se răzgîndească.

Fata se sperie și aproape plîngînd îi repetă feciorului de împărat că numai așa, mică și nelsemnată, putea fi și ca pasăre. Prins ca-n clește el nu mai avu încotro și căzu la învoială ca ea să zboare sus și să-i aducă apoi toate veștile de care avea el nevoie.

— Numai să te întorci neapărat; cu alte vorbe să te ții de cuvânt, mărunțico, altfel mă supăr rău, îi vorbi el și ea se grăbi să-l liniștească, asigurându-l că se va întoarce fără nici o îndoială.

— Altfel nu se poate, decît dacă ai încredere, îi vorbi fata cu hotărîre și așa lucrurile se aranjă.

De cum se crăpă de ziuă, după ce se dădu de trei ori peste cap și se prefăcu într-o pasăre mică, muiată ca-n cenușă, cu un cioc lung, ascuțit și galben, fata îl rugă să-i dea deslegarea de care avea nevoie ca să părăsească palatul împărătesc.

— Du-te cu bine, mărunțico; eu am să te aștept.

Mica pasăre porni imediat, cu gîndul ascuns să nu se mai întoarcă niciodată. Pasă-mi-te era și ea o zîă vrăjită să slujească pe pămînt pînă ce cineva o va deslega-o din lucru și-i va îngădui să-și ia zborul. Se grăbea spre casă, firește, așa că mai privi o dată terasa cea mai de sus a turnurilor rămase dedesubt, luîndu-și în felul acesta bun-rămasul pentru totdeauna. Pe fecior îl mai văzu o dată cu fața ridicată spre ea, luminată nu numai de strălucirea începutului de zi. Recunoscuse nădejdea ce izbutise ea să-i aprindă în inimă și deodată îi veni să cînte.

Căci ce-i păsă ei de pofa altcuiva cînd o avea atît de puternică pe-a ei însăși? Desbărată de povara blestemului care-o ținuse departe de casă atîta vreme, în loc năvăli bucuria eliberării și arzătoarea nevoie a întoarcerii. Încordîndu-și aripile mărunte în zbor, făcea tumburi și glumbușlucuri în aerul tot mai tare și mai curat al înălțimii. Asta pînă ce, aproape fără să vrea își coborî încă o dată privirea într-acolo de unde, nemișcat și încrezător, feciorul de împărat, eliberatorul ei, o urmărea cu ochii neclintiți, făcînd-o să se întrebe dacă-și dădea seama că-n zbor ea nu făcea altceva decît să fugă. Nu cumva în mintea lui încolțea că fapta ce-o înfăptuia însemna trădare? Rușinea se amestecă în mica ei inimă cu simțămîntul neașteptat al milei. Sărmanul de el, cu cît nesaț privește și așteaptă!

Încă suia în zbor, cînd i se făcu lehamite că spăla putina prin înșelăciune. Încrîmînd, se întreba ce se cuvenea să facă? Și se pomeni căzînd ca o piatră. Pămîntul o absorbea atîta timp cît ea uita de aripi. Și le încordă, hotărînd ca măcar încă o dată să se înapoieze.

— Ce-ai făcut? o certă feciorul de cum o văzu lingă el pe terasă. De ce nu te-ai dus pînă la capăt cum ne-a fost vorba? Totul mergea atît de bine!

Rușinată, fata se grăbi să-l liniștească, cum că numai oboseala și amețeaua de înălțime o făcuseră să dea îndărăt. Dar să nu se îngrijoreze pentru că în dimineața următoare, în zori, își va lua neapărat zborul spre tăriile cerului și întocmai așa se întîmplă. Pornea hotărîtă să ajungă acolo unde și ea își dorea, la casa ei de zîă, numai că iar îi cădea privirea spre pămînt și-l vedea pe cel ce își punea în ea toată încrederea și nădejdea, o apuca rușinea pentru pornirea ei egoistă și iar se lăsa să cadă cu aripile strînse pe lingă trupul ei mic.

Jos o aștepta aceeași supărare și ceartă din partea feciorului de împărat. Nu cumva era o mincinoasă, chinuîndu-l numai ca ea să scape de lucrul fără însemnătate pe care-l îndeplinea?

— Ce se întîmplă cu tine, mărunțico? o luă el la rost în cele din urmă și fata recunoscuse cîstit că dacă ajunge sus, nu se mai crede în stare să se înapoieze. Îi ceru, în schimb, îngăduința să-i povestească tot ce știa ea că e acolo.

— De unde pînă unde să știi tu ce n-ai văzut niciodată?

— Iată că știu. Și încep să povestesc pe îndelete. Feciorul o asculta și mai mult nu credea decât credea cele ce auzea. Îi cerea în fiecare dimineață să-și ia zborul iar și iarăși și mica pasăre pornea, pornea dar tot se întorcea, ba ajunse să nu se mai dea de trei ori peste cap ca să se transforme în fată. Rămânând pasăre, încetul cu încetul își uită limba și obârșia de zână. Deveni o pasăre ca toate păsările, pornind în fiecare dimineață în zbor spre înălțimi ametoitoare. De mila și de dragul feciorului de împărat, ea continua să-i împărtășească acestuia amintiri de pe tărîmul zinelor, necunoscînd că graiul i se transformase în tril păsăresc.

De aceea, ceea ce el auzea i se părea a fi cîntec, cu toate că acest cîntec era tot poveste. Desigur, o poveste adunată din picuri de lumină, de dor, de avînt, avînd darul să-i aline feciorului focul din inimă. Apoi, pricepînd ce ascunsă vilvătăie se zbate în el, feciorul lui Negru Împărat aduse cîntăreți renumiți și-i puse să facă din trîlurile micuței păsări cîntec pe măsura simțirii lui. Curîndă vreme apoi și-a pornit calea peste lume Cîntecul Ciocîrliei, răzbătător și mîndru ca zborul fără sfîrșit al tuturor celor ce iubesc cerul.

MIRCEA ȘERBANESCU

Ciclul „**GOLGOTA**“ de Pavel Bellu

(„Flori de piatră“, Timișoara, 1940)

GHETSIMANI

„Părinte, de e cu putință, treacă
de la Mine paharul acesta . . .“

Dorm florile în leagăn de răcoare,
Iar peste arbori noaptea lîn se varsă.
În crengi atîrnă flori de pîine arsă.
Suspînă apa tainic la izvoare.

Lumine albe-aprind pe cer castanii,
Palidă luna tremură-n măslîn ;
Apostolii dorm, duși, sub un smochin,
Și-un om Se roagă sus, pe Ghetsimani.

TRĂDAREA

„Nici sărutare nu-ți voi da, ca Iuda . . .“

Un ins din ceată iese înainte :

— „Fii bucuros, Învățătorule !“ — Rugină
Îi picură din suflet ; i-arde-n ochi rășină.
Trădarea i se lipește pe obraz, fierbinte.

O, de-ar putea, l-ar sfișia cu dinții !
Se-aude 'ndepărtînd turbata ceată . . .
O stea pe boltă plînge ca o fată,
Iar Iuda-și pipăie, înfrigurat, argintii.

PETRU

„Adevăr zic ție, în noaptea asta, te
vei lepăda de Mine de trei ori...”

În curtea largă, cioburi de lumină
Slobod hulubi de jar în gheața nopții ...
Cu târșii miinilor spre foc alerg cu toții —
Rar cîntă jarul ... flacăra suspină ...

— „Pe tine te-am văzut cu el în rînd !”
— „Eu nu-l cunosc ; nu-mi pasă că-l omoară !”
Cocoșul trîmbițează-a treia oară ...
Din trecere, Iisus privește blînd.

CHINUL

„Și l-au bătut cu bicele pe trupul
gol, l-au scuipat și l-au sîngerat ...”

Sfîrșit, l-au pus pe-o lespede de piatră
— „Hă, hă, Ce rege ! Ce-mpărat slăvit !
Proorocește-acuma, cine te-a lovit ?” —
Și-l scuipă-n față, îl lovesc și latră.

Mai mulți să ridă-i pun pe cap cununa
Și băț de trestie, ironizînd un sceptru ...
Amarnic se căiește-n noapte Petru
Stă luna, dup-un arbore, s-apună ...

LA PILLAT

„Răstignește-l ! Răstignește-l !”

De strigăte e-ntretăiat văzduhul :

— „E un tilhar ! La moarte ! Răstignire !”
— „Eu nu găsesc la dînsul vinuire !”
Și-n jurul urii ard cum arde stuhul.

Spre răsărit, din colțul aurorii
Zori albe storc buchete mari de crin ...
Iubirea sîngeră pe-un virf de spin ...
— „Mă spăl pe mîini de pulberea erorii !”

URCUȘUL

„... și porniră cu el spre Dealul
Golgotei“.

Ca sticla taie pietrele făr' număr..
E drum sărac și plin de spin sălbatic,
Pe-o cruce-atîrn' un soare de jăratie
Și crucea, greu, apasă pe un umăr.

Convoiul urcă Dealul Căpăținii ...
Ard vinele ... Piciorul șovăiește ...
Sub greutate, Christ se prăbușește —
I-a cincea zi din ciclul săptămînii.

CRUCEA

„Pe alții a mîntuit, dar pe sine
nu se poate mîntui!“

Trei cruci, trei oameni, forfotă, sudalme ;
Un cui, un pocnet, svîcnetul lovirii.
Se storc pe cruce, roșii, trandafirii ...
Tresare soarele ; și-ascunde fața-n palme.

Nalt-sffintul cap se-nclină — veșted mac.
— „Hăăă ! Mîntuiește-te de poți !“ — „Mi-e sete“ ...
Pe-un vîrf de trestie se-nalță un burete,
— „Părinte, iartă-i că nu știu ce fac !“ ...

FURTUNA

„În acea clipă pămîntul se cutremură,
catapeteasma se spintecă în două, morții înviară ...“

Răsfringeri măslinii brăzdează, larg văzduhul.
Din cuie trupul vrea să-l smulgă vîntul.
Prelung se sguduie în sinea lui pămîntul.
Se-nalță-n cer — hulub de floare — duhul.

... Cad stropi de ploaie — și Maria plînge ...
De piatră arsă-i și de lemn mireasma.
Se frînge-n două, jos, catapeteasma —
Pe Iuda sfoara, tot mai tare-l strînge ...

ÎNMORMÎNTAREA

„Iar spre seară luară trupul, îl
unseră cu miresme, îl înfășară în
giulgiu și-l îngropară...”

Răsuflă greu natura obosită...
De-abia palpită frunza-n Ghetsimani.
De-un ram își leagă luna tulipanii.
Se cerne seara, cenușiu, prin sită.

Și-un nor ridică aurie șatră...
Izbesc romanii-n fluier cu sapa.
Din coastă curge singele și apa...
Gătit mormîntul este-n flori de piatră.

ÎNVIEREA

„... Și-a înviat a treia zi, după
scripturi...”

Orașul doarme troienit sub stele.
Cu aripi de miresme-adie vîntul.
Din gene mișcă, așteptînd, pămîntul ;
Stau să se rupă lanțuri grele.

Un tremur scurt — și piatra s-a plecat.
Se-ardică, blind, fantasmă de ninsoare.
Lucesc piroane-n palme și-n picioare,
Acordă imnuri harfele stelare,
„Hristos a înviat ! Hristos a înviat” !

INTRUNIRE A COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI
ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 21—28 august 1992 s-a reunit la Geneva Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (C.E.B.). Biserica Ortodoxă a fost reprezentată de patriarhul PARTHENIOS III al Alexandriei, membru în colegiul prezidențial, de trimișii Bisericilor Ortodoxe locale membre ale CEB și de alte personalități. La această reuniune au asistat 150 de delegați. Ordinea de zi a cuprins alegerea noului secretar general al CEB, pastorul Emilio Castro, secretar general din 1985, retrăgându-se din activitatea publică la sfârșitul acestui an. În centrul discuțiilor s-au aflat însă mai multe probleme de actualitate, mai cu seamă problema uniatismlui și drama iugoslavă.

Un loc important în lucrările Comitetului Central l-a ocupat problema uniatismlui. Discuțiile au avut ca punct de plecare un document redactat pe baza unor recomandări anterioare ale colocviului asupra uniatismlui, ținut la Geneva, la începutul lui iulie anul trecut sub egida CEB. Interpretând cele arătate ca pe „o problemă relațională gravă între catolici și ortodocși, în unele regiuni ale Europei orientale”, observatorul din partea Vaticanului prezent la Geneva, Mgr. John Radano, a declarat că Biserica Catolică nu înțelege să soluționeze acest conflict decât în cadrul unui dialog bilateral. Manifestându-și speranța în reluarea dialogului, reprezentanții Bisericii Ortodoxe care au luat cuvântul, în special mitropolitul Atanasie al Helio-polisului (delegat din partea patriarhiei Ecumenice) și mitropolitul Chrysostom al Peristerionului (Grecia), au relevat responsabilitatea uniților în actualul blocaj al negocierilor.

Rezoluția finală adoptată de către Comitetul Central recunoaște că „un dialog intens și susținut (...) între părțile direct implicate în aceste litigii este absolut indispensabil soluționării conflictelor apărute”, dar sugerează că „încurajarea ecumenică din partea Bisericilor care nu sînt direct implicate în conflict poate, în anumite cazuri, să contribuie la avansarea dialogului”. Rezoluția exprimă speranța că „Bisericile romano-catolică și ortodoxă vor relua cit de curînd dialogul asupra acestui subiect”.

Comitetul Central a adoptat și o declarație cu privire la situația din fosta Iugoslavie. Conform declarației, voința politică va fi elementul care va obliga toate părțile aflate în conflict să accepte o soluționare nonviolentă a acestuia. În același timp, declarația îndeamnă Bisericile membre CEB să se opună la folosirea religiei în scopuri politice și să stabilească legături de cooperare între comunitățile religioase.

Adoptarea acestei declarații a fost precedată de intervenția episcopului Daniel al Budapestei (Biserica Ortodoxă Sîrbă) care a denunțat energic modul unilateral în care e prezentat conflictul din Bosnia, și a respins orice posibilitate de soluționare

pe calea armelor a conflictului, reafirmînd angajarea Bisericii sîrbe în favoarea unor negocieri care să respecte drepturile minorităților etnice și religioase în toate regiunile din fosta Iugoslavie. Episcopul Daniel a făcut cunoscută celor prezenți propunerea patriarhului Pavel, primatul Bisericii Ortodoxe Sîrbe, de a-i întîlni pe capii Bisericii Catolice din Croația și pe cei ai comunității musulmane din Bosnia, oriunde ar dori aceștia.

Pastorul evanghelic luteran Konrad Kaiser, 54 de ani, german, este cel care îi va succede pastorului metodist uruguayan Emilio Castro la funcția de secretar al CEB. Fost secretar al comisiei „Credință și Constituție” din cadrul CEB, profesor de teologie sistematică și ecumenică la Universitatea din Bochum, noul secretar general al CEB s-a angajat, în discursul prilejuit cu ocazia investiturii, să dea un nou impuls ecumenismului prin favorizarea inițiativelor locale („Service Ortodoxe de presse et d'information”, nr. 171, septembrie—octombrie 1992, pp. 12—13).

SEMINAR ECUMENIC LA BUCUREȘTI

În perioada 30—31 octombrie 1992 s-au desfășurat la București, sub egida forului ecumenic AIDROM — Ajutor Interbisericesc — Departamentul România, lucrările seminarului ecumenic: „Educația moral-religioasă în școlile de stat — realități și perspective”, din inițiativa secției de educație și misiune din cadrul acestei organizații. Seminarul a avut drept scop realizarea unui schimb de opinii interconfesional pe acest subiect — cu participanți ortodocși, catolici, luterani și reformați din țară și străinătate — în perspectiva unui schimb de experiență mai fructuos în viitor. Din partea Centrului eparhial Timișoara a fost delegat pr. Eugen Jurca, consilier cultural.

În prima parte a zilei de 30 octombrie au fost susținute patru referate pe tema: „Educația moral religioasă în anul școlar 1991—1992”, de către reprezentanți ai luteranilor și ortodocșilor români, urmate de largi discuții și considerații pe marginea celor prezentate, din care au rezultat atît realizările — obligativitatea orei de religie ca obiect de studiu, salarizarea cadrelor didactice, apariția manualelor pentru clasa I etc. — cît și neajunsurile legate de nerezolvarea deplină a cadrului legal în care să se desfășoare ora de religie, confuzia legată de uzitarea termenilor „facultativ” și „opțional”, lipsa de cadre, manuale, material didactic ș. a.

Tot în aceeași zi P. C. Pr. prof Constantin Coman de la Facultatea de Teologie din București a susținut tema: „Metodologia predării Bibliei în școli”, folosindu-se de experiența dobîndită din școala de teologie greacă. În predarea religiei în școli se cere urmat principiul gradualității, de la simplu la complex și principiul intuitiv, de la concret la abstract, ca principii de bază ale pedagogiei, ținîndu-se cont de specificul materiei predate, care urmărește nu numai informarea elevului, ci și formarea personalității sale moral-religioase.

Prima zi s-a încheiat cu intervenția surprinzătoare a uneia din cele mai în-sufletește misionare ale dreptei credințe, doamna profesoară Sica Popescu din București, în vîrstă de 82 ani, vechi cadru didactic, cu o solidă cultură laică și teologică

dobândită în perioada interbelică, atât în țară, cât și în străinătate. Tema intervenției „mamei Sica”, cum i se spune în mod obișnuit, a constituit-o „Statutul orei de religie în România antebelică, în prezent și în viitorul apropiat”. Prin franchetea sa cuceritoare, vioiciunea, dezinvoltura și gravitatea abordării, „mama Sica” s-a dovedit într-adevăr o „aleasă dintre cele slabe ale lumii să rușineze pe cele tari” (I Corinteni 1, 27). A oferit o lecție magistrală de profesionalism, participare și profundă implicare în acest domeniu nou postrevoluționar în viața Bisericii. Octogenara profesoară a semnalat și accentuat câteva aspecte de o actualitate și acuitate deosebită, ca de exemplu reîncreștinarea părinților prin copii pregătiți în școală, misionarismul „infantil” la locul de joacă practicat prin copiii receptivi, necesitatea urmării unui curs de pedagogie și metodologie pentru absolvenții facultăților de teologie, la baza învățămîntului religios în școală să stea iubirea în perspectiva pregătirii pentru mîntuire, nu doar acumulării de cunoștințe teologice etc..

Nu mai puțin importantă și interesantă a fost ziua a doua a seminarului, cînd s-au prezentat mai multe referate pe tema: „Educația moral-religioasă în Europa și America” de către dr. Ralf Bergold (Germania), profesor de teologie catolică; Elias Liamis (Grecia), profesor de teologie și muzică în Atena; John Nankivell (Marea Britanie), diacon ortodox onorific și director de liceu în Birmingham; prof. Earl Pope (S.U.A.), atașat la Ambasada Statelor Unite din București și Matty Sidoroff (Finlanda), preot ortodox finlandez. Din expunerile prezentate rezultă locul și rolul de bază pe care-l ocupă educația religioasă a copiilor în țările cu veche tradiție democratică. Religia face parte organică din învățămîntul de stat și constituie o preocupare fundamentală în formarea integrală a caracterului și personalității copilului.

Discuțiile au continuat pe marginea referatului prezentat de P. C. Pr. Dumitru Popescu, decanul Facultății de Teologie din București, cu tema: „Pregătirea viitorilor profesori de religie”. Lucrările seminarului s-au încheiat într-o atmosferă caldă și optimistă, cu vizita la palatul patriarhal, unde participanții la această întrunire au primit binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

DIALOG ÎNTRE APOSTOLII FRAȚI: PETRU ȘI ANDREI PE TEMA DOCTRINEI SOCIALE A BISERICII

Potrivit unei tradiții bine statornicite Roma și Constantinopolul se „vizitează” reciproc la prăznuirea patronilor Bisericii lor, Sfîntul Apostol Petru la Roma și Sfîntul Apostol Andrei la Constantinopol. Anul acesta, delegația trimisă la Vatican de către patriarhul ecumenic Bartolomeu I a fost condusă de arhiepiscopul Iacob, primatul Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America, însoțit de mitropolitul Spiridon al Italiei, de la Veneția și de părintele Policarp Stavropulos. La rîndul lui, Sfîntul Scaun a asistat în biserica Sf. Gheorghe din Fanar (Istanbul) la 30 noiembrie, de praznicul Sfîntului Apostol Andrei, prin delegația condusă de cardinalul Edward Cassidy, președintele Consiliului pontifical pentru promovarea unității creștinilor.

Ca un „semn” providențial, între cele două evenimente, la 22 octombrie 1992, la împlinirea a 14 ani de la întronizarea papei Ioan Paul II — datorită unor uzanțe

istorice, ziua de 22 octombrie este socotită sărbătoare națională pentru Stato della Citta del Vaticano („*Tineretul liber*”, anul IV, joi 22 octombrie 1992, p. 3) — pentru prima dată după 44 de ani în capela „Fiducia” („Nădejde”) din așezământul Episcopiei catolice din orașul toscan Prato (Italia), un grup de clerici romano-catolici și greco-catolici au oficiat Sfânta Liturghie, iar clerici ortodocși români au dat răspunsurile la strană. Ba mai mult, cu acest prilej unul din ierarhii ortodocși i-a împrumutat odăjdiiile arhieresti episcopului greco-catolic Vasile Hossu pentru a liturghisi (vezi „*România liberă*”, anul L, 23 și 26 octombrie 1992).

Întîlnirea de la Prato, timp de o săptămînă — între 19—26 octombrie, la invitația Episcopului de Prato, Gastone Simoni, prin intermediul doamnei Livia Drăghici, directoarea Bibliotecii din Prato, inițiatora acestui dialog — la care au participat ierarhi, profesori de teologie, preoți ortodocși romano-catolici și greco-catolici români, constituie un moment important în relațiile dintre cele două Biserici, care au fost învrăjbite sistematic o jumătate de veac.

Din partea Centrului eparhial Timișoara au participat: P. C. Pr. Ilie Maier, vicarul administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, P. C. Pr. Petru Dorobanțu, consilier, P. C. Pr. prof. Ioan Tulcan, profesor la Facultatea de Teologie din Arad, P. C. Diac. Sebastian Ardelean, profesor la Seminarul Teologic din Caransebeș.

Tema discuțiilor a fost: „*Doctrina socială a Bisericii*”, o problemă de mare actualitate pentru Biserica noastră. S-a vorbit despre oglindirea Sfintei Evanghelii în trăirea societății contemporane, despre drepturile omului, familie, educație, organizare economică, cultură, pace și război, respectul vieții, misiunea de evanghelizare a Bisericii, comuniunea și înțelegerea creștină („*Lumea creștină*” în cotidianul „*România liberă*”, anul L, nr. 786, sîmbătă—duminică, 31 octombrie—1 noiembrie 1992).

Un loc aparte s-a acordat principiilor care trebuie să stea la baza învățăturii și practicii sociale a Bisericii și anume: principiul personalismului social, care se referă la primatul persoanei asupra tuturor instituțiilor; principiul binelui comun; principiul solidarității, care afirmă interdependența între persoane și instituții; principiul de înfrățitorare sau al pluralismului; principiul unității universale și al umanismului religios („*Învierea*”, anul III, nr. 22, 15 noiembrie 1992, p. 4).

Ne rețin de asemenea atenția unele adevăruri mari care s-au rostit atunci. S-a afirmat că Revoluția română din 1989 a fost proba istorică a unui principiu important: erorile antropologice devin erori economice și politice — orice eroare antropologică se plătește social. Ideologia „proletaristă” s-a dovedit inefficientă, iar sistemul economic centralizat din Est falimentar. Calea „muncitorească” a pierdut marxismul ca ideologie, deși doctrina marxistă, la noi și în alte părți, continuă să lucreze. Unii și-au schimbat numai numele, nu și metodele de lucru. Greutatea trecutului continuă să ne țină în stare de inerție și să ne tragă înapoi.

Îmbucurător e însă faptul că lumea începe să-și pună speranțe în Biserică, în Dumnezeu, în preoți cu vocație să organizeze viața socială într-un stat de drept democratic și să aducă societății noastre bolnave îndreptările necesare. Chiar dacă greutățile trecutului ne apasă, n-ar trebui să continue pentru că Hristos n-a venit să ia puterea politică, ci să ne mîntuiască. De fapt El ne-a și prevenit, spunînd: „În lume, necazuri veți avea, dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea” (Ioan 16, 33).

Întîlnirea a culminat cu vizita din 24 octombrie a delegației române la Papa. Cu acest prilej s-a dăruit o icoană din partea Înalt Prea Sfințitului Părinte Mitro-

polit Nicolae al Banatului, care din motive binecuvîntate nu a putut însoți delegația română. Acel dar poartă o semnificație simbolică — icoana a fost ținută ascunsă de o credincioasă ortodoxă timp de 45 de ani.

Din cuvîntul de întîmpinare rostit de Papa Ioan Paul al II-lea reținem: „Cu sentimente de mare recunoștință vă primesc pe voi, episcopi și teologi români, la această întîlnire italiano-română despre Doctrina socială a Bisericii... Catolici și ortodocși, noi avem probabil maniere diferite de a aborda problema angajării creștine în societate. Scopul nostru rămîne, totuși, același... Delegația dumneavoastră numără ortodocși și catolici de tradiție bizantină și latină... Bisericile noastre au multe legături frățești între ele. Ele trebuie să se respecte mutual, să refuze orice formă de prozelitism, evitînd în mod absolut, în acțiunea lor pastorală, orice tentativă de violență și orice fel de presiune. Diferențele care încă mai sînt trebuie rezolvate prin dialog, în scopul de a se găsi o soluție echilibrată și demnă de vocația creștină... Doresc ca un dialog senin să se dezvolte între Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică din România, pentru a rezolva problemele puse și încă deschise după o jumătate de secol de persecuții tragice împotriva credincioșilor” (*L'Osservatore romano*, nr. 44 (2236), 3 noiembrie 1992, p. 3).

Întîlnirea de la Prato constituie o punte de legătură între cele două Biserici, un nou semn spre de mult visata Unire cea Mare a creștinilor.

Această întîlnire a reluat posibila și necesara colaborare dintre ortodocși și catolici, fiind un pas concret de apropiere a două lumi pe care comunismul le-a îndepărtat continuu. Ceea ce s-a petrecut la Prato intră într-un dialog al dragostei creștinești, fiind o adevărată experiență bisericească și speranță pentru realitățile de viitor între Biserica Ortodoxă și Catolică.

BISERICA BASARABIEI ÎNTRE „INGENUNCHIERE” FRATERNA ȘI „OBLĂDUIRE” MOSCOVITĂ

Dispariția, cel puțin formală, a imperiului sovietic, precedată cu cîtiva ani mai înainte de diminuarea manifestărilor de ateism agresiv au determinat în Moscova de peste Prut, ca și în alte foste republici sovietice o reanimare a vieții religioase. S-au redeschis biserici și mănăstiri; s-au înmulțit considerabil numărul slujitorilor altarului. Dar spre deosebire de alte eparhii subordonate Patriarhiei moscovite, constrînse să se bazeze în confruntarea cu numeroasele probleme, mai cu seamă de ordin material, impuse de noile realități, numai pe ajutorul acesteia și pe propriile resurse și posibilități, Eparhia „Chișinăului și Moldovei” s-a bucurat, de îndată ce a fost cu putință, de un larg sprijin material și moral din partea Bisericii Ortodoxe Române. Ajunge să amintim masiva donație de cărți de cult în limba română, în serii complete, adică pentru întreg anul bisericesc și pentru toate slujbele; sau de numărul mare de burse acordate tinerilor basarabeni în școlile noastre teologice; sau de oferta, nerealizată pare-se, și nu din vina noastră, de a trimite acolo preoți dornici să-și asume un dezinteresat misionariat, în condițiile unei lipse

acute de slujitori ai altarului. Pentru noi, cei de „dincoace”, și pentru mulți dintre cei de „dincolo” devenise cît se poate de firească și în consens cu evoluțiile politice din ținara „republică independentă” o întoarcere a Bisericii de acolo „cu fața spre București”.

Din păcate, tocmai această orientare ale cărei prime manifestări păreau atît de promițătoare, anticipînd, credem noi adevărata și definitivă „întoarcere acasă”, a devenit, în ultimele săptămîni mărul discordiei în Biserica basarabeană, pretextul unei dureroase dezbinări. De unde să fi venit ea? De bună seamă că de la cei ce „separă” și „dezbină” („diabolos”), de la zelcasele și viclenele sale unelte...

Campania a fost declanșată de un număr nu prea mare de preoți, suficient însă pentru a provoca o diversitate cu efecte dintre cele mai nocive pentru ceea ce se prefigura ca un început de integrare spirituală a Românilor de pe ambele maluri ale Prutului. Din memoriul adresat de acești preoți președintelui Snegur — memoria redactat cu caractere rusești — reținem: „Noi, marea majoritate a preoților, în frunte cu Arhiepiscopul Vladimir vă susținem întru toate și rugăm pe bunul Dumnezeu să vă înzestreze cu zile îndelungate, virtute și sănătate. Dar nu putem fi indiferenți cum cineva zidește iar altul risipește... Avem datoria de a vă aduce la cunoștință că și Biserica Ortodoxă din Moldova își are calea spre independență... Iar ceea ce a umplut ceașca răbdării este că dl. Ungureanu, (Ministrul Culturii și Cultelor, susținător consecvent al integrării bisericești și ca atare, considerat „trădător de neam” care vrea să româneze Biserica), susținut de cîteva fețe duhovnicești, vrea să îngenunchieze Biserica Ortodoxă din Moldova în fața patriarhatului bucureștean”.

Acest memoriu a fost urmat de o așa zisă „adunare eparhială”, la care au participat aproximativ 150 de persoane (față de 900 de preoți cîți numără eparhia) din care s-a putut vedea cum înțeleg aceștia, în frunte cu Arhiepiscopul Vladimir, care a ordonat ca presa să nu fie admisă în incintă și ca, în general, adunarea să aibă un caracter „intern”, semiconfidențial, „să țină calea spre independență”. A fost adoptată un fel de declarație de fidelitate către Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii pentru ca Biserica din Basarabia să rămînă în continuare sub „oblăduirea” Patriarhiei moscovite. Deci, în logica acelei adunări, revenirea canonică la Biserica românească — mamă ar însemna „îngenunchere” în timp ce acceptarea în continuare a tutelei imperialismului eclesial moscovit, care și-a dovedit cu prisosință rolul său nefast în deznaționalizarea populației băstinașe credincioase, atît în perioada țaristă cît și în cea sovietică, o părintească oblăduire („Cuvîntul românesc” noiembrie 1992, p. 13).

Aceste acte au fost urmate și de alte prîovocări și tensiuni. Nu mai puțin în atenția este atitudinea ambiguă a Patriarhului Alexei II al Moscovei, care la înțînirea panortodoxă din Fanar din martie anul trecut s-a arătat binevoitor, pentru ca mai apoi să răspundă în termeni foarte duri comunicatului dat fraților basarabeni de Sfîntul Sînec al Bisericii Ortodoxe Române, în urma ședinței din 24—25 septembrie 1992.

Ce se spune în epistola Patriarhului Alexei? Între altele, că pactul Ribbentrop-Molotov n-are absolut nici o legătură cu aspectele canonice și cu cele de jurisdicție. Ca și cum nu în urma războiului declanșat în vîrtutea acestui pact, Patriarhia Rusă ar fi ajuns să „oblăduiască” duhovnicește pămîntul românesc din Basarabia și pe cel din Bucovina!... Se mai spune ceva și despre o jurisdicție

efemeră în anii 1791—1792, și chiar există o afirmație în doi peri referibare la momentul 1918, când Basarabia a revenit țării căreia îi aparținea. Finalul scrisorii Patriarhului Alexei II constituie iarăși o capodoperă de „logică muscălească”: „Repet împreună cu de-a pururea pomenitul patriarh Tihon afirmația conținută în mesajul mai sus amintit adresat Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, potrivit căruia orice problemă bisericească controversată poate fi rezolvată în mod canonic numai cu eforturi unite ale înfrățitorilor bisericilor implicate în aceasta. Este de la sine înțeles că în acest caz trebuie să ținem seama neapărat de voința poporului lui Dumnezeu” (vezi „Cuvîntul” anul III, nr. 48 (148), 1—7 decembrie 1992 p. 6).

Așadar, după ce Biserica Rusă a luat, în chestiunea basarabeană, hotărârile pe care le-a luat, fără să se consulte cu ierarhii români, așa cum promisese la Constantinopol, și cu atât mai puțin cu „poporul lui Dumnezeu”, vine cu această trăsură de final epistolar.

Urmare acestor acte lucrurile s-au precipitat, așa încît o întrunire ținută la Patriarhia Română în 20 decembrie 1992 de față fiind înalți ierarhi și parlamentari basarabeni — care au solicitat în numele clerului și credincioșilor din Republica Moldova, reactivarea Mitropoliei Basarabiei și reintegrarea ei în situ Bisericii Ortodoxe Române de unde a fost smulsă prin pactul Ribbentrop-Molotov — a dat *Actul Patriarhal și Sinodal* prin care se reactivează Mitropolia Basarabiei, autonomă și de stil vechi, cu reședința la Chișinău, sub oblăduirea canonică a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Prin semnarea acestui act, Episcopul Petru Păduraru al Bălților, devine locțiitor al mitropolitului Chișinăului pînă la alegerea titularului. De asemenea, Episcopul Petru devine membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

În actul patriarhal se mai prevăd următoarele: „Mitropolia Basarabiei, asemenea celorlalte Mitropolii românești ale Olteniei, Banatului, Ardealului și Moldovei, va avea deplină autonomie în cadrul Patriarhiei Române, care îi confirmă Adunarea Eparhială constituită la Chișinău...”

Arhiepiscopul Vladimir de la Chișinău, subordonat în continuare Bisericii Ortodoxe Ruse, urmează să slujească doar pentru credincioșii acestei biserici. Orice sancțiune bisericească a acestuia îndreptată împotriva clericilor și credincioșilor care vor deveni membri ai Mitropoliei Basarabiei, aflată sub oblăduirea Patriarhiei Române, sînt considerate nule și neavenite.

Mitropolia Ortodoxă a Basarabiei are toate drepturile prevăzute de statutul propriu și de statutul Bisericii Ortodoxe Române, exercitîndu-și funcțiile de numire și hirotonire a preoților și diaconilor fără confirmare „superioară” de la Moscova. La slujbe se vor pomeni doar numele mitropoliei Basarabiei și al Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române. Toți arhierii Mitropoliei Basarabiei devin membri deplin ai Sfântului Sinod al B.O.R.

Mitropolia Basarabiei are dreptul să-și urmeze calendarul de stil vechi și tradițiile locale, neavînd nici un fel de obligație financiară față de Patriarhia Română. („Evenimentul zilei”, anul I, luni 21 decembrie 1992, p. 3).

Reacțiile la acest eveniment nu s-au lăsat așteptate. Chiar a doua zi Guvernul Republicii Moldova a aprobat statutul Arhiepiscopiei Chișinăului și Moldovei, instituție subordonată Patriarhiei moscovite, care deși era depus cu mult înaintea spre aprobare, nu a fost luat în discuție. Patriarhia Moscovei a reacționat și ea de îndată,

chemându-l pe arhiepiscopul Vladimir și ridicându-l la treapta de mitropolit al Basarabiei.

Pe ce altă parte președintele Republicii Moldova, Mircea Snegur, a dat o amplă declarație în cotidianul „Statul Țării” din 25 decembrie în care, referindu-se la reactivarea Mitropoliei Moldovei, se consideră „tras pe sfoară” de reprezentanții Ministerului Culturii și Cultelor, de preoții, parlamentarii și intelectualii care au venit la Patriarhia Română în 19 decembrie pentru a solicita recunoașterea reactivării Mitropoliei din Basarabia și se simte jignit că „inscenarea” și „manevrele” lor „au ignorat totalmente” conducerea Moldovei.

Mai mult decît atît, domnul Mircea Snegur aduce cîteva acuzații extrem de grave Patriarhiei Române, considerînd că prin Actul Sinodal de reactivare a Mitropoliei Basarabiei „s-a turnat, de fapt, apă la moara separatiștilor” și că „Patriarhia Română a contribuit prin acțiunile date la dezmembrarea teritorială a Republicii Moldova”. Președintele Snegur a mai făcut referire și la Legea cultelor în care se prevede că nici un cult din Republica Moldova nu poate funcționa fără recunoașterea printr-o decizie guvernamentală. Numai că în acest caz nu e vorba de un alt cult, ci de o instituție administrativă în cadrul Bisericii.

De asemenea, considerînd că de această „dezbinare” și „destabilizare a situației interne, în general” — termenii ne sînt deja bine cunoscuți — se face vinovat Ministrul Culturii și Cultelor de la Chișinău, face propunerea să se revină la vechea formulă (i) „cînd de problemele cultelor se ocupa o subdiviziune guvernamentală” („Evenimentul zilei”, anul I, nr. 158, 30—31 decembrie 1992, p. 16).

Cît privește pe episcopul Petru al Bălților, de curînd instalat la sediul Mitropoliei din Chișinău, Prea Sfinția Sa a făcut o declarație publică referitoare la Actul Sinodal de reactivare a Mitropoliei Basarabiei: „Prin lucrarea care a avut loc la București, în 19 decembrie, se săvîrșește un act de adevăr și dreptate care reîn- tregește plinătatea comuniunii de credință strămoșească... Patriarhia Moscovei — afirmă Prea Sfințitul Petru — ne ținea în chingi. Ne închisese și ne spulberase toate libertățile”. Intr-o afirmație la fel de curajoasă se referă la fostele județe românești Hotin, Ismail și Cetatea Albă, în prezent aflate pe teritoriul Ucrainei: „Se va purcede la varianta din 1920, adică se vor redeschide Episcopia de Hotin, cu sediul la Bălți și Episcopia de la Ismail, cu sediul la Cahul” („Evenimentul zilei” anul II, nr. 159, 4 ianuarie 1993, p. 6).

La numai cîteva zile după declarațiile președintelui Republicii Moldova, la 29 decembrie 1992, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a adresat o scrisoare domnului Snegur în care „în baza răspunderii ca patriarh...”, ca părinte duhovnicesc al românilor ortodocși de pretutindeni” aducea „cîteva precizări pentru lămurirea situației în cauză”. Prea Fericitul Părinte Patriarh făcea uz de principiul autocefaliei Bisericii Ortodoxe enunțat de Canonul 34 apostolic, arătînd că pe drept cuvînt „pretențiile unei patriarhii ortodoxe a unui neam sau popor anume de a stăpîni peste ortodocși de alt neam care au propria lor patriarhie, sînt necanonice și nedrepte, fiind motivate secular—politic, nu spiritual—pastoral. Chiar și în momente dramatice cînd, datorită vitregiilor istoriei și poftelor unui neam de a stăpîni alte neamuri, unele popoare ortodoxe au fost invadate, cucerite și obligate să accepte noi granițe și formațiuni statale, iar alte grupuri naționale să emigreze și să se sta-

bilească în alte țări, *principiul Bisericii neamului* a rămas valabil. Ca atare, creștinii ortodocși, despărțiți de marea majoritate a fraților lor, s-au constituit în *comunități bisericești în diaspora* păstrind legătura canonică și spirituală cu Biserica mamă a neamului din care se trag..."

Pe lângă acestea Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române socotea că „actul săvârșit de Patriarhia Română nu atentează cu nimic la integritatea teritorială a Republicii Moldova, nici la independența sa statală, mai ales că Patriarhia Română a fost cea dintâi care s-a adresat tuturor Bisericilor Ortodoxe surori din lume, altor Biserici, precum și organizațiilor creștine internaționale ca să intervină pe lângă guvernele lumii în favoarea Independenței Republicii Moldova. Și a făcut aceasta fiind convinsă că săvârșește „un act de dreptate și de adevăr...”

„Biserica noastră fiind acum liberă — arăta Prea Fericirea Sa — nu-și putea trăda vocația și responsabilitatea sa sfântă de mamă spirituală a românilor ortodocși și nu putea întoarce spatele fiilor duhovnicești care doreau să intre în legătură canonică și spirituală nemijlocită cu Biserica Mamă a neamului românesc. Nu duh de stăpânire și nici dorință de cîștig urît, ci grijă părintească am vrut să arătăm prin ceea ce am făcut”.

În această scrisoare se amintește de asemenea de altă scrisoare adresată patriarhului Alexei al II-lea al Moscovei în care Prea Fericitul Părinte Teoclist preciza că „Actul patriarhal și sinodal de reactivare a Mitropoliei Basarabiei nu exclude posibilitatea ca Patriarhia Moscovei să-și mențină jurisdicția canonică pentru credincioșii ruși din Republica Moldova, iar noi rămânem în continuare dispuși pentru dialog și relații frățesti cu Patriarhia Rusă” („Cotidianul” anul III, nr. 2 (434), marți 5 ianuarie 1993, pp. 1—3).

În finalul scrisorii Întistătătorul Bisericii Ortodoxe Române își exprima speranța că aceste precizări vor contribui la dezamorsarea tensiunilor create între Patriarhia Română și guvernul Republicii Moldova, cerind într-un mod foarte respectuos acordarea cadrului legal de exercitarea dreptului fundamental al libertății de conștiință și de cult pentru clericii și mireni care voiesc restabilirea comuniunii cu Biserica neamului. Scrisoarea se încheie cu urările cuvenite de sfintele sărbători, pe un ton cordial și respectuos, lăsând loc unor speranțe de dialog în viitor.

BISERICA ȘI ROMÂNII DIMPREJURUL ROMÂNIEI

Cineva spunea mai demult că „românii alcătuiesc singurul stat din Europa înconjurat de români” (D.A. Sturdza). Chiar dacă afirmația aceasta nu trebuie primită ca absolută, totuși pînă la un punct conține adevărul. În plus vom observa că acești români dimprejurul României au fost, iar, cîți au mai rămas, sînt ortodocși și au depins totdeauna de Biserica Ortodoxă Română. Acești români se găsesc de la Bug și pînă la Tisa, din Carpații Păduroși și pînă pe însoritele țărmuri ale Mării Adriatice adică mai precis, începînd din răsărit și trecînd prin sud pînă în apus, în fosta Uniune Sovietică adică Rusia, Ucraina și acum așa-zisa Republică Independentă Moldova, în Grecia, Bulgaria, Albania și ceea ce se mai poate numi Iugoslavia, mai precis Serbia, și în fine în Ungaria. Vom observa din capul locului că toate țările în care trăiesc frați de-ai noștri, cu excepția Ungariei, sînt țări ortodoxe.

Care este la ora actuală soarta acestor români dimprejurul României sub raport bisericesc?

Vom începe cu fosta Uniune Sovietică care în 1940 pe temeiul pactului Ribbentrop-Molotov dar mai ales al forței brute, a ocupat și anexat teritoriul mitropoliei Basarabiei și Bucovinei înglobîndu-le în Patriarhia Moscovei. Scurta perioadă dintre 1941—1944 a fost consecința trecătoare a sorților războiului al II-lea mondial. Lăsînd de-o parte ceea ce a însemnat dictatura comunistă pentru tot ce reprezenta religia, cît a rămas din amintitele mitropolii a trebuit să depindă de Biserica Ortodoxă Rusă care a pornit o acțiune brutală de rusificare prin alungarea clerului român, introducerea limbii slave în cult, a practicilor și datinilor ruse... Aceasta se referă deci la Basarabia și Bucovina; cît privește Transnistria unde trăiesc aproximativ 600.000 români situația de aici era încă mai tragică.

Prin urmare toți confrății noștri acum amintiți se găsesc sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei care nu vrea cu nici un chip să-i scape din mînă și, în ciuda faptului că — așa cum a procedat recent, înainte cu cîteva săptămîni — le recunoaște „autonomia” — se străduiește cu forța să rusifice pe „fiii ei duhovnicești” și prigonește uzînd de orice mijlcare posibile pe cei care încearcă să-și afirme identitatea lor românească.

Cunoaștem ultimele mașinații îndreptate împotriva episcopului Petru din Bălți și a preoților care doresc să rămînă ortodocși români iar nu ortodocși ruși.

Nu trebuie să uităm nici pe românii din Ucraina subcarpatică unde există cam 36 000 suflete despre care însă, din păcate, nu știm prea multe.

Românii din zona Balcanilor apoi s-au împărțit de o cu totul altă soartă. Aflați pînă la războiul balcanic și pacea de la București din 1913 în componența Imperiului Otoman, ulterior s-au văzut dintr-o dată repartizați la patru state: Grecia, Albania, Bulgaria și Serbia. E adevărat că tot atunci un grup mic de aproximativ 10—12 000 suflete din regiunile Turtucaia și Silistra s-au alipit României pentru scurtă vreme însă (pînă în anul 1940).

Deși românii, aromânii și vlahii, spre a-i aminti pe cei mai cunoscuți, erau ortodocși asemenea majorității locuitorilor din țările cărora au fost atașați — excepție făcînd Albania — totuși progresiv și brutal au fost înglobați în Bisericile naționale locale încît în vremea noastră, nu mai au preoți români, nu mai folosesc limba românească în cult, nu mai au dreptul de a se declara români. În Iugoslavia excepție au făcut și fac românii din Voivodina aparținători Vicariatului ortodox român cu sediul la Virșeț. Încercări recente ale românilor de a-și cere statutul de minoritate națională, se înregistrează în Bulgaria, Albania, Iugoslavia — Valea Timocului, nu însă în Grecia. Spre a înțelege cum se prezintă situația la ora actuală vom da ca exemplu Albania unde știm că pînă nu demult religia era interzisă și Biserica ortodoxă, altcum „autocefală”, lichidată; după prăbușirea regimului comunist, Patriarhia Constantinopolului a trimis aici un mitropolit grec să ajute la refacerea Bisericii. Acesta însă, numai după cîteva luni, a fost numit conducător permanent al Bisericii Ortodoxe Albaneze, repet autocefale, și a pornit o acțiune sistematică de grecizare forțată.

Românii ortodocși din Ungaria în fine sînt grupați, ca și cei din Voivodina, în jurul unui Vicariat ortodox român cu sediul la Gyula. Ei încep însă să se piardă treptat; mai sînt aproximativ 25 000. Numărul preoților scade iar limba românească începe să dispară.

Iată pe ansamblu și foarte pe scurt cum se prezintă situația. Problema care se pune acum este aceea că toți frații noștri amintiți — cu excepția celor din fosta Uniune Sovietică care este normal să revină la România deodată cu anularea deja amintitului tratat Ribbentrop-Molotov — nu doresc nimic altceva decît să le fie aprobat statutul de minoritate, să li se recunoască dreptul la identitate națională (limbă, școală, cultură, Biserică etc.), iar noi nu dorim altceva decît să putem ajuta pe acești frați cu care, dincolo de granițe și situații politice, formăm o singură familie.

Pentru realizarea acestor obiective de-o parte și de alta, consider că un rol mare — evident nu exclusiv — îl are Biserica, în ciuda faptului că tocmai ea este aceea prin care se depun eforturi de desnaționalizare.

Să începem încă o dată cu Basarabia și Bucovina care o parte a intrat în componența Republicii Moldova, altă parte ține de Rusia și Ucraina. Lăsînd de-o parte diplomația, pentru noi Republica Moldova independentă reprezintă o etapă care precede reunirea cu țara mamă, România. Întrucît datorită jocurilor politice acest obiectiv s-ar părea că trebuie să mai aștepte, ceea ce se poate și ceea ce s-a făcut este anularea consecințelor bisericești ale mereu-amintitului pact Ribbentrop-Molotov. Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a tras ultima consecință și a declarat că — pentru el — fostele Mitropolii ale Basarabiei și Bucovinei apar-

țin de acum Bisericii Ortodoxe Române, deci Patriarhiei române. Evident Moscova a ripostat și a pus în mișcare pe toți cei de care dispune încă. Înfruntarea este dură, în plină desfășurare și rezultatele imprevizibile. Patriarhia română va trebui să înceapă tratative cu Patriarhia Moscovei și dacă principiile creștine vor prevala, atunci ne vom reunifica sub raport bisericesc, ca un preambul al reunificării politice.

Ce se va putea face în Balcani? Cum arătăm, frații noștri de aici: români, aromâni și vlahi, sînt repartizați pe teritoriul Greciei, Albaniei, Bulgariei și Iugoslaviei. Pentru moment, cei din Albania (în ciuda împrejurărilor aminite), din Bulgaria, din Iugoslavia și Valea Timocului, nu ne referim la Voivodina din motivele amintite, au început să se manifeste și organizeze ca etnie aparte. Cînd procesul respectiv se va maturiza, Patriarhia română va putea să reia legăturile de pînă la al II-lea război mondial, cînd fără a încălca jurisdicția Bisericilor ortodoxe locale din Albania, Bulgaria sau Iugoslavia ajuta comunitățile românești, aromâne sau vlahs cu preoți, cărți, obiecte liturgice etc.

În primele decenii ale veacului nostru în Albania existau 6 comunități românești, în Bulgaria 2 și în Iugoslavia 14, adică în Macedonia sîrbească și Timoc. Este inutil să arăt că astăzi nu mai există nici una. Totuși dacă situația va evolua normal, Biserica este în drept să intervină pe lângă Arhiepiscopia Tiranei și Patriarhiile Sofiei și Belgradului în favoarea acordării dreptului de a exista ca etnie proprie pe seama românilor, aromânilor și vlahilor. Încă de cînd există ca Biserici ortodoxe, acestea au promovat principiul respectării limbii fiecărei etnii. Nădăjduim să se ajungă și acum la un rezultat.

Din rațiuni pur politice Grecia face excepție. În nordul acestei țări, în zona munților Pind și a Tesalonicului au existat: în circumscripția Tesalonic 11 comunități aromâne cu 15 preoți, în circumscripția Meglenia 6 comunități cu 14 preoți, în circumscripția Grebena 3 comunități cu 4 preoți iar în circumscripția Ianina cel puțin o comunitate cu mai mulți preoți. Toate acestea au dispărut și atitudinea autorităților grecești este de o intransigență maximă. Va putea face ceva Biserica? Este datoria ei să încerce fiind singura care ar putea avea unii sorti de izbîndă. Dificultățile sînt însă mari și ne putem da seama de ele, gîndindu-ne că pînă și Muntele Atos cu așa-zisa lui republică monastică, e supus de către Guvernul Greciei purificării etnice, tînzîndu-se să nu fie acceptați aici decît monahi greci.

Am ajuns în fine la cele două Vicariate ortodoxe române din Voivodina sîrbească și din Ungaria. Deși aici avem de-a face cu structuri bisericești oarecum trainice, situația minorității ortodoxe române nu este mulțumitoare deoarece, pe de-o parte parohiile existente slăbesc ca să nu zicem că sărăcesc și tot mai multe rămîn fără preoți, pe de altă parte scade continuu numărul credincioșilor. Așa, bunăoară, în Voivodina populația românească s-a redus în ultimele decenii cu 44% ajungînd astăzi la 38 830 suflete. În Ungaria situația este mai îngrijorătoare. Parohiile grupate în Vicariatul ce își are sediul la Gyula mai cuprînd doar 25 000 români. Numărul lor e în continuă scădere cum și a vorbitorilor de limbă românească. În Gyula, spre a exemplifica, au mai rămas nici 100 de români ortodocși. Numărul parohiilor este în descreștere și tot astfel numărul preoților. Sînt parohii fără preoți care în felul acesta sînt condamnate la pieire.

Rezumînd deci, observăm pierderea treptată a românilor dimprejurul României. Pierderea aceasta se impune a fi recuperată în Basarabia și Bucovina, după cum va trebui serios analizată în Balcani. Problema care se pune nu este aceea de a forța menținerea unei minorități supusă fenomenului normal de scădere, ci de a o ajuta să fie recunoscută legal — ceea ce nu e cazul în Grecia și în parte nici în Albania, Bulgaria și Valea Timocului — ca astfel să se poată manifesta cu întreg specificul ei. De asemenea de un sprijin mai serios au nevoie ortodocșii români din Voivodina și Ungaria.

Un rol important revine — și credem că acest lucru rezultă din cele deja arătate — Bisericii Ortodoxe Române, pe de-o parte prin continuarea și intensificarea legăturilor firești cu toate comunitățile ortodoxe române din țările menționate, pe de altă parte tratînd cu conducerea Bisericilor ortodoxe rusă, greacă, albaneză, bulgară și sîrbă pentru ca acestea să oprească orice atitudine favorabilă absorbirii comunităților ortodoxe române, cu atât mai mult anulării dreptului acestor comunități la identitatea lor etnică. Ce nu se poate realiza pe alte căi avem convingerea că se poate face de către Biserică. Aceasta nu înseamnă, de bună seamă, că statul român, guvernul, nu trebuie să acționeze în același sens. Ar fi un act de trădare dacă diplomația română n-ar întreprinde tot ce-i stă ei în putință pentru protejarea confrăților noștri, ori unde s-ar afla. Lucrul acesta îl fac toate statele — și ne-am putea referi la Rusia, Grecia, Ungaria etc. — așa încît va trebui să-l facă și România.

Oricum să nu uităm nici o clipă că indiferent unde trăiesc, românii formează o singură familie care are dreptul la viață și la afirmare.

DRUMUL CARE DUCE LA UȘA BISERICII *

de : prof. ELIAS LIAMIS — Grecia

Viața religioasă în Grecia se desfășoară astăzi în două feluri : în primul rînd Biserica Greacă își organizează și desfășoară activitatea în diferite feluri de acțiuni, ca de exemplu : școli, spitale, tabere ș.a.m.d., care sînt hotărîte, fie de către Sfîntul Sîhod al Bisericii Greciei, fie de către episcopul locului ; în al doilea rînd, statul grec își ia obligația să introducă în orarul școlii lecția de religie ortodoxă, morală și spiritualitate.

Aceste lecții sînt obligatorii pentru copiii ortodocșilor, dar opționale pentru copiii aparținînd altor confesiuni sau diferite religii.

În universitățile de stat din Atena și Tesalonice de asemenea există facultăți de teologie ortodoxă, dar în aceste facultăți nu numai ortodocși, ci și neortodocși

* Referat prezentat de domnul Elias Liamis, profesor de religie și muzică la Atena, în cadrul programului Seminarului ecumenic „Educația moral-religioasă în școlile de stat — realități și perspective”, ținut între 30—31 octombrie 1992, la București.

pot să urmeze cursurile. Diferența între studenții aparținând ortodocșilor sau altor confesiuni constă în faptul că la sfârșit cei neortodocși vor primi doar un certificat în loc de diplomă. Noi numim aceste facultăți „facultăți confesionale”.

Astăzi pentru școala primară, cit și pentru licee, Ministerul Educației și Religiei confirmă „învățători” ** acolo unde nu sînt profesori pentru școlile primare sau pentru licee.

În ce privește școala generală, care durează 6 ani, un profesor predă mai multe discipline, printre care și credința ortodoxă, de două sau trei ori pe săptămână. În ce privește pregătirea acestor profesori, ei au urmat cursurile timp de patru ani la o academie pedagogică (sau teologică), unde de asemenea au avut ca obiect de studiu religia, care i-a învățat noțiunile de bază ale religiei ortodoxe.

În ce privește liceele, care de asemenea durează 6 ani, sînt profesori diferiți pentru discipline diferite, deci fiecare profesor are cite o disciplină. În mod special pentru teologie statul face intervenții și invită profesori dintre cei care au absolvit cele două facultăți de teologie: Tesalonic și Atena, ca să predea aspecte specifice ale învățăturii ortodoxe. Teologia este una din cele 15 specializări ale profesorilor de licee, pentru că există un departament special pentru religie la Ministerul Învățămîntului și Religiei cu directori și consilieri. Teologii ca și toți ceilalți profesori urmează același tip de procedură în ce privește gradarea, vechimea și alte calificări.

Credința ortodoxă se predă de asemenea în toate celelalte feluri de licee, cum am zice noi licee profesionale sau postliceale specifice.

Statul tipărește cărțile de religie cite una pentru fiecare clasă și le distribuie gratuit. Conținutul lor se schimbă din cînd în cînd la propunerea celui departament teologic din cadrul Ministerului Învățămîntului și Religiei. De asemenea plătește salarii și pensii profesorilor și învățătorilor din școlile generale, licee și universități.

Avem de asemenea și școli private, cu singura diferență în ce privește salariul, cine-ți dă salariul — în primul caz statul, în celălalt, patronul. Și școlile private sînt obligate să urmeze același program ca și cele de stat. Dar au posibilitatea de a pune mai multe ore: computer, sport și sînt școli care adaugă o oră sau două, pe lângă celelalte două, de religie.

În ce privește programa: pentru școala primară este un fel de învățămînt gradat, ca: principiile de bază ale credinței ortodoxe, istoriei biblice și istoriei vieților sfinților. Prima clasă din școala primară face Vechiul Testament. Noul Testament face clasa a doua, istorie bisericească clasa a treia, viața liturgică și interpretarea ceremoniilor clasa a patra, clasa a cincea compararea Ortodoxiei cu alte religii și ultimul an, clasa a șasea, morala ortodoxă.

Pentru fiecare din aceste ore se dau note, la fel cum se întîmplă și cu celelalte discipline. Trebuie să înțelegem că Biserica nu consideră educația religioasă în școli ca un act de cateheză. Se spune că religia în școală este drumul care duce la ușa Bisericii.

Această situație privind educația religioasă își are originea în relația specială

** În limba engleză există doi termeni: pentru școlile generale cei care predau religia se numesc „învățători”, iar pentru licee „profesori”.

dintre stat și Biserica Ortodoxă, pe baza Constituției grecești. Este important să spunem câteva cuvinte despre Constituție. Este important de remarcat că în Constituția Greciei, atât statul cât și poporul grec sînt considerate ortodoxe.

Este important de văzut de asemenea care este poziția față de alte religii. Încă de la începutul istoriei statului grec independent, din 1822 pînă astăzi, toate formele de constituție care au apărut, după titlu aveau subtitlul: „În numele Sfintei, Celei deoiființă, de viață Făcătoarei și nedespărțitei Treimi, pragul care condensează principiile de bază ale credinței ortodoxe.

Articolul 3 controlează relațiile dintre Biserica Ortodoxă și stat. Se recunoaște religia Bisericii Ortodoxe Răsăritene a lui Hristos ca religie oficială predominantă a statului grec și acceptă toate învățăturile și tradițiile ei. Din acest principiu de bază își au originea toate consecințele legale care urmează. Și acum exemple de consecințe constituționale: oprirea oricărui soi de publicație sau traducere a Bibliei, de pildă din greaca veche în cea modernă, fără aprobarea Bisericii Ortodoxe Grecești. Sau un alt exemplu: statul protejează Biserica împotriva oricărui fel de prozelitism sau intervenție în structura ei. Și consecințele legale cum am spus mai înainte: educația religioasă în școlile publice, recunoașterea ca validă a Tainei Cununii de către stat sau sărbătorile legale ale statului sînt de fapt sărbătorile oficiale ale Bisericii Ortodoxe.

Cel mai important termen din constituție referitor la Biserică este termenul religie dominantă. Asta înseamnă că credința ortodoxă este credința majorității poporului grec. Și asta înseamnă cam 97%. Dar nu este numai o problemă de majoritate sau minoritate. Anumite elemente de bază ale istoriei, nu numai ale națiunii grecești, ci ale tuturor popoarelor ortodoxe, în mod special în Peninsula Balcanică trebuie să fie înțelese. Cu aceste aranjamente constituționale poporul grec, de la începuturile timpurii ale existenței lui recunoaște Biserica Ortodoxă ca factorul unic și decisiv al supraviețuirii lui.

Biserica Ortodoxă este cauza apărării, păstrării conștiinței diferenței între națiunile înrobite și cuoeritorii turci. Identitatea religioasă devine identitate națională. În afară de toate aceste relațiuni istorice, mult mai importantă din constituție în ciuda influențelor din Apus din această perioadă, consider Biserica Ortodoxă ca factor de umanizare și calitate a vieții cetățenilor...

Constituția recunoaște o toleranță religioasă absolută. Această prevedere este în capitolul 13 în constituția de astăzi.

Ultimul articol important din Constituția Greciei este articolul 16. El spune: educația este o responsabilitate de bază a statului și are ca scop dezvoltarea morală, spirituală și fizică a tuturor cetățenilor ei, dezvoltarea conștiinței naționale și religioase și, în final, confirmarea ca cetățeni liberi și responsabili. Numai cu astfel de cetățeni națiunea greacă poate progresa. Statul nu folosește Biserica pentru a-și întări puterea și nici Biserica nu cerșește protecția de la stat. O Biserică vie nu are nevoie de nici o protecție. Dar ei cooperează pentru rezultate mai bune.

Copilul care vine la școală și primește elementele de bază ale credinței ortodoxe nu suferă de nici o presiune din partea unei Biserici arogante, care dorește să-și păstreze autenticitatea ei. Primește un dar, o șansă în calitatea vieții, o ușă spre mîntuire. Dacă ar încerca să aibă avantaje din aceasta sau nu, este o problemă de libertate. (traducere din engleză pr. Ioan Sauca și prelucrare după înregistrare de pe casetă pr. Eugen Jurca).

Mitropolit dr. Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura română*. Sec. IV—XVI, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1992, 375 pag. și 8 planșe.

Comentind pe Giovanni Boccaccio un critic zicea: „a supt singele epocii sale pentru a-l transmite generațiilor viitoare”. Mutatis mutandis, istoricul dr. Nestor Vornicescu, mitropolitul Olteniei, continuă cu perseverență să afirme și confirme existența, circulația și valoarea unor scrieri vechi care stau la temelia culturii și literaturii române.

A scoate din prea puținele vestigii reale și din interpretări controversate concluzii admisibile nu este la îndemina oricui. Operația implică potențialități psihologice, intuiții specifice, disponibilități excepționale de elaborare. Cu aceste înzestrări istoricul de vocație dr. Nestor Vornicescu a cercetat critic un vast cîmp științific. Neastîmpărul din anii tinereții, febra căutărilor din anii maturității ajung firesc la sinteze care îmbogățesc cultura națională.

Astfel istoricul dr. Nestor Vornicescu ne oferă o nouă ediție revizuită, întregită, tratînd „Primele scrieri patristice în literatura română, sec. IV—XVI”.

Stăpîn pe materie, scrierile autorului se amplifică evitînd prolixitatea în contul exactității și sobrietății științifice.

Întîmpinăm deci, cu deosebită mulțumire spirituală, noua carte de un farmec sobru care ne conduce la cunoașterea unui domeniu mult timp dacă nu neglijat, în orice caz, insuficient abordat: bazele culturii și literaturii române. Cartea satisface nu numai prin ceea ce etalează, ci și prin ceea ce sugerează. Remarcabil este efortul autorului de a menține tonul ferm, elevat, și intensitatea emoțională în variațiunile acelorăși tematici.

Care sînt primele scrieri patristice folosite — sau elaborate — în literatura Bisericii Ortodoxe Române? Ce rol au îndeplinit în contextul specific al vieții

creștine pe teritoriul țării noastre și în contextul evoluției culturii teologice în istoria Bisericii Ortodoxe Române? În ce condiții au circulat aceste scrieri patristice pe teritoriul țării noastre? Acestea sînt problemele fundamentale care alcătuiesc materia cărții.

În ce privește metodologia cercetării acestor probleme, autorul precizează anticipat că „atît studiul problemelor de ansamblu, cît și al celor de detaliu în domeniul istoriografiei teologice și al patristicii implică cercetarea interdisciplinară, fie că este vorba de situarea spațială-geografică și temporală-istorică a unui text parțial sau a versiunilor eventuale ale acestuia...”. Deci metodologia implică argumente din domeniul istoriei, al istoriei culturii, al istoriei literare vechi, al filologiei și lingvisticii cu rigoarea și ponderea cuvenite. Cercetarea interdisciplinară este cu atît mai necesară, cu cît avem în obiectiv studiul unor scrieri care formează fundamentul culturii naționale. Textele patristice au reprezentat, secole la rînd, aproape unica modalitate de exprimare a culturii noastre scrise.

Textele patristice care au circulat, din primele secole, în spațiul creștin românesc, au fost preluate din patristica universală sau au fost elaborate chiar aici, în spațiul pontic-dunărean-Carpatic și au circulat în limbile greacă și latină, în slavonă și apoi în primele traduceri românești.

După „Cuvînt înainte” și „Introducere”, aparținînd autorului, vastul material este dispus în trei părți, cuprinzînd și o anexă, concluzii și opt planșe.

Partea întâi, capitolul I: Scrieri patristice la Dunărea de Jos în vremea Sfinților Părinți. Una din primele scrieri ale literaturii române străvechi, după datele cunoscute pînă acum, este „Pătimirea Sfinților Epictet și Astion”, datată, în forma sa inițială, la cumpăna secolelor III—IV, cunoscută mai ales în cetatea Halmyris.

Capitolul II: Circulația scrierilor patristice între Răsărit și Apus, până la sfârșitul secolului XVI.

Partea a doua, capitolul I: Contactul istoric cultural.

Capitolul II: Scrieri patristice în limba greacă la români în secolul XIV—XVI.

Capitolul III: Textele patristice în versiuni slavone în Țările Române — sec. XIV—XVI.

Partea a treia, Vechi traduceri românești din scrierile patristice.

A. Cuvînt de învățătură al Sfîntului Ioan Gură de Aur în noaptea Sfîntelor Paști.

Capitolul I: Considerații generale cu privire la primele traduceri românești ale acestui „Cuvînt”.

Capitolul II: Versiuni bilingve slavo-române — ca studiu intermediar.

Capitolul III: Traduceri românești ale „Cuvîntului hrisostomic de învățătură”.

Capitolul IV: Problema paternității „Cuvîntului de învățătură”.

Capitolul V: Elemente de umanism creștin în „Cuvîntul de învățătură”.

B. Simbolul Quicumque numit și „atanasian”.

C. Apocalipsul Sfîntului Apostol Pavel.

D. Cărți de cult și canoane.

Anexa reproduce comunicarea prezentată în cadrul celei de a XVI-a sesiuni de lucru a Comisiei Române de istorie ecleziastică comparată, la 14 decembrie 1935: Aethicus Histricus, filosof străromân de la Histria. Aethicus Histricus și opera sa aparține culturii noastre străvechi din epoca etnogenezei române. Filosoful a fost precedat și urmat de alte scrieri la Dunărea de Jos, în limba latină, care au purtat, în lumina cunoscută, faima ținuturilor pontico-danubiene.

Scriitorii străromâni au îmbogățit cu elemente ale vechii civilizații romanitatea orientală, dar și pe cea occidentală. Cînd nu au circulat scriitorii personal între cele două arii de cultură, au circulat operele lor.

Lucrarea înalt Prea Sfîntului dr. Nestor Vornicescu, pe lângă ceea ce aduce nou în vasta problematică abordată, realizează deschideri luminoase spre cultura străromână și română. I.P.S. Sa rezolvă probleme nedeplin elucidate și propune ipoteze noi, implicîndu-le „în spațiile albe ale cercetării”, acolo unde documentarea este în mod obiectiv, lacunară.

Cartea apare în condiții grafice demne de laudă la S.C. „Helicon” Banat S.A. Timișoara (hîrtie offset prin procedee de fotoculegere).

Prot. dr. MARCU BANESCU

„Șapte dimineți cu Părintele Stăniloae. Convorbiri cu Sorin Dumitrescu”, București, 1992.

Între 30 martie 1992 și 5 aprilie 1992 Părintele Dumitru Stăniloae a purtat un larg dialog privind probleme esențiale ale credinței.

În convorbirea purtată este vorba despre Dumnezeu, îngeri, sfinți, credință, Revelație, probleme eshatologice, despre libertate, egalitate, fraternitate, rădăre, sfintele Taine, ziua de odihnă, creșterea duhovnicească, relațiile interconfesionale, îndatoririle credincioșilor, misiunea preoțească etc. În convorbiri sînt evocate oameni reprezentativi ai Bisericii, pirinți și scriitori bisericești, precum și gînituri de prestigiu: Emil Cioran, Constantin Noica și alții.

La baza convorbirilor stă convingerea că „numai credința în Hristos ne poate reanima și ne-ar reda puterea pe care am avut-o. Altfel ne-am prăpădi ca neam. Panta necredinței ne-ar putea duce la prăpastia desființării noastre ca neam...”

Înnul național „Deșteaptă-te române”, inspirat de Andrei Mureșan, constituie în adaptarea Părintelui profesor Stăniloae, o însuflețită încheiere a convorbirilor:

Preoți cu crucea în frunte
Conduși de Duhul Sfînt
Căci oastea e creștină.
Și vom lupta împreună
Pe al nostru sfînt pămînt.

Versificarea cu care sfîrșește volumul convorbirilor a format încheierea logosului pe care Părintele profesor Stăniloae l-a rostit cu prilejul acordării titlului de „doctor honoris causa” al Universității din București, respectiv a intrării sale ca membru al Academiei Române.

E impresionant să constăți abilitatea cu care s-au pus întrebări esențiale și s-au dat răspunsurile cele mai adecvate acelor probleme, într-o logică impecabilă.

Și din acest prilej rezultă concluzia că Părintele profesor Săniloae se situează între cei mai prestigioși gânditori ai noștri, omul care poate aborda teme și poate face analiza problemelor asupra cărora s-a păstrat un fel de rezervă, pentru că sînt complexe și delicate, dar și pentru că se cere un talent și un fel de independență genială față de codul în vigoare al problemelor. Întreaga țesătură de convecțiuni tinde la salvarea eternului din om prin înfrînarea cu înfrînă dragoste a lui Dumnezeu.

Considerăm această admirabilă carte un fel de micro-vademecum al credinței și al puterilor ei.

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

Preot profesor SORIN COSMA, *Capitole ale dreptei credințe (Cateheze)*, Arad 1992, 572 pp.

Apariția unei cărți oferă un prilej fericit de dialog între oameni. Când aceasta se adresează conștiinței bucuria este deplină și devine o sărbătoare a spiritului...

Cartea părintelui profesor Sorin Cosma avem convingerea că, prin problematica abordată, face parte din categoria binchetelor solemne ale ideii și aceasta pentru că paginile ei au darul de a informa chiar și pe cititorul neavizat, sistematic, despre ce este creștinismul, despre fenomenologia creștină, despre rațiunea de a fi a creștinismului și despre cum trebuie modelată firea omului, sub lumina eticii, pentru a fi nimbă cu harul. Celui sub a cărui milă, bunătate și dragoste uminitatea poate să-și adăpostească destinul: Hristos Domnul.

Sub protectoratul unei discipline a artei de a învăța, Catehetica, preotul și profesorul de teologie numit mai sus îmbie atenției, dincolo de rigorile docimologice, lecții a căror discursivitate este introdusă în sistemul logic al expunerii științifice.

Prima parte a cărții ne întâmpină cu un categoric apel la rațiune pentru a se proba, în deplină cunoștință de cauză, temeiul credinței în Dumnezeu. Prin urmare, argumentarea demersului religios este fundamentată într-o manieră puțin mai pretențioasă, prin recursul la filosofie și psihologie. În continuare sîntem puși față în față cu Mărturisirea de credință a Bisericii dreptmăritoare. Simbolul de cre-

dință devine astfel axa care mișcă tot instrumentarul discursiv al cărții. Prin fire nevăzută, fiecare prelegere se leagă organic de acest centru de gravitate al credinței ortodoxe. În virtutea acestui fapt, natura lecțiilor are un pronunțat caracter doctrinar și moralizator, fără însă a fi neglijate și unele aspecte practice, care sînt: parca destinate să sensibilizeze adevărarile tainice ale teologisirii ortodoxe.

În centrul problematicii doctrinare se află învățătura despre Dumnezeu. Caracterul tripersonal al Ființei divine — Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt — și atributele ipostaselor dumnezeirii sînt înfățișate într-o dublă exprimare: ca fenomene în sine, sonde la nivelul Ființei ultime și ca expresii ale ființării, în relația lui Dumnezeu cu lumea. Odată surprinse aceste particularități ale sacralului, se trece la expunerea mijloacelor prin care lucrarea divină penetrează lumea fenomenală (cele 7 Taine și Providența) și la sublinierea mijloacelor care înlesnesc dialogul dintre sacru și profan, surprinse la nivelul firii omului, dar și în imediata lui vecinătate (conștiința morală, legea morală, virtuțile și datoriile creștinului). Fenomenul îmbunătățirii vieții persoanei umane este fin investigat. Recursul la observațiile psihanalizei este introdus în ecuația analitică și se încearcă astfel o evaluare justă și responsabilă a mijloacelor prin care omul poate să-și depășească condiția imediată de **ființă condamnată la libertate**, așa cum, eufemistic, i-a plăcut să se autodefinască. În acest exercițiu spiritual, cultul creștin ortodox are un rol precumpănitor. Astfel rugăciunea, laudele și liturgia Bisericii sînt privite ca forme concrete de normăzarea vieții în Dumnezeu, iar perceperea lor în spiritul dreptei judecăți creștine, la o vîrstă cînd dinamica conștiinței este dispusă la cele mai spectaculoase deschideri în planul Ființei, poate fi un început de drum pe calea Adevărului și a autenției vieții.

Nu lipsesc din acest cadru al expunerii învățăturii creștine ortodoxe nici opiniile paralele, concretizate în formulări doctrinare străine spiritului Tradiției Bisericii. Ele sînt însă tratate cu obiectivitate, fiind puse în lumina adevărului istoric și au darul de a susține realismul care caracterizează spiritualitatea ortodoxă, privită în plan interconfesional.

Partea a doua a lucrării — Anexa — are un conținut divers. Aci, sînt reunite

subiecte cu conținut exegetic și istoric, autorul vrînd parcă să nu lase neabordată niciuna din ramurile teologiei. Surprinzînd mesajul acestor lecții, ne vom întîlni cu același demers pentru meta-noizarea vieții, pentru punerea ei sub adăpostul unei rațiuni clarvăzătoare, pentru care modelele pot veni de oriunde: dintr-o pildă, dintr-un fapt istoric sau din avatarurile unei vieți...

În continuare: „Lecturate cu atenție...” utilizează treptele formale propuse de metodică psiho-pedagogică. Ceea ce reține atenția specialistului în materie este modul de îngemănare a categoriilor formale ale prelegerii: totul curge lin și liniștit, încît impresia finală a lecturii naște bucuria resimțită în față oricărui material lămuritor, convingător și instructiv.

Apelul la explicații, acolo unde cerințele dezbaterei o reclamă, nu este nesocotit, iar prezența digresiunilor se alătură acestei nevoi, ambele fiind înțelese în spiritul exigenței, ca respect al dascălului față de sine și de cei pe care îi îndrumă.

Stilul lucrării este dominat de sobrietate. Simetria proporțiilor este bine urmărită de-a lungul întregii cărți, fiecărei etape a lecției acordîndu-i-se un dozaj de timp adecvat pretențiilor pe care aceasta le reclamă. La rîndul lor, propozițiile sînt circumscrise în sfera logicii gramaticale, ceea ce dă armonie frazelor în ansamblul expunerii, chiar dacă uneori cursurile acestora este năvalnică, dar conformă ritmului impus de cadența ideilor.

Așadar, Catehezele răspund unei acute nevoi de orientare a păstorului de suflete — cum se pronunță în prefața cărții Prea Sfințitul Episcop al Aradului, Dr. Timotei Sevcicu, care trebuie continuu să-și adapteze supletea rostirii la pretențiile societății timpului său. Dar ele se adresează în egală măsură și celor ce fac apostolat în instituțiile de învățămînt sub consacrarea vredniciei mireanului responsabil de calitatea sa de mîntuitor al Bisericii, precum și bunului credincios, dornic de înduhovnicire și zidire în dreapta credință.

Pr. prof. NICOLAE MORAR

Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Editura Hyperion, Chișinău, 1991, 190-pp.

În cultura românească postrevoluționară a luat un deosebit avînt Cartea. Trezînd prin librării sau răsfoind revista „U-

niversul cărții” constăți cu bucurie numărul nou și mare de tipărituri care dovedesc că „arestarea cărților” rămîne doar o sintagmă metaforică a epocii despre care se poate vorbi la perfectul istoric: „A fost odată...”.

Astfel sînt actualizate prin preluarea lor postumă de Academia Română: *De bello galico*, *Introducerea lui Aron Densusianu și Dacia înainte de romani*, a lui Grigorie Tocilescu, iar acum avem prilejul să vorbim despre *Dacii* lui Hadrian Daicoviciu.

Ultimele descoperiri arheologice auncă o nouă lumină asupra civilizației și a istoriei Daciei. Datorită strădaniei arheologiei române a apărut o lume necunoscută și chiar nevăzută. Cartea de care ne ocupăm cuprinde fapte stabilite de cercetarea istorică, pentru că tratează despre cei mai vestiți și viteji dintre neamuri, ne arată calea către închegarea statului, vorbește despre Burebista, Dacia de la Burebista la Decebal; face o călătorie prin inima Daciei, arată cultura spirituală a geto-dacilor, ne dă portretul lui Decebal, primul război al lui Traian 101—102, al doilea război al lui Traian 105—106; tratează despre limba dacilor, despre cine au fost daco-geții; descrie viața celui mai mare și mai celebru rege al Traciei, originile puterii lui Burebista, caracterul statului dac, scorta statului dac transilvănean, cucerirea Dobrogei de tracii și romani, înainte de Decebal; arată dacă geto-dacii au fost monoteiști sau politeiști, zei și zeițe dace, ritualul de înmormîntare, ori de au cunoscut dacii scrisul, ce ne-a rămas din arta dacilor, Decebal în culmea puterii. Concluzia celor scrise este că:

Dacia a fost locuită de o populație romanică, care a vorbit latinește, nu latina lui Cezar și Cicero, ci o limbă latină populară vie, transformată și îmbogățită cu elemente ale limbii dacice.

Printr-un proces complex și îndelungat a luat naștere poporul român și din limba populară romanică, limba română.

Hadrian Daicoviciu a decedat, însă opera lui dăinuiește pentru că e scrisă cu talent istoric. Astfel se confirmă o vorbă din bătrîni care spune că: „Lătinitatea noastră este un fapt istoric atît de pozitiv, atît de bine stabilit pe baze științifice, încît n-are nevoie de a mai fi propusă...”.

Pr. prof. NICOLAE NEAGA

Ion-Bria, *Iisus Hristos*, București, 1992, 157 pp.

Autorul n-are nevoie să fie prezentat cititorilor nostri, pentru că e un veteran al scrisului. Aminte să ne fie doar lucrările sale din ultimul deceniu: *Iisus Hristos Dumnezeu adevărat și Om adevărat*, 1973; *Dicționar de teologie ortodoxă*, 1981; *Destinul Ortodoxiei*, 1987; *Mari teologi*, în care se ocupă de oameni de excepție.

Iată că între „biografiile” celebre ale lui Iisus Hristos se adaugă și distinsul profesor dr. Ion Bria, prin această monografie scrisă inteligent, documentat și în spirit critic.

Pentru cunoașterea țării străbătute de Iisus, pământul de dincolo și dincoace de Iordan, autorul insistă asupra localităților memorabile purtând pe cititori de la Dan la Betșeba și de la Betleemul Iudeii la Ierusalimul tuturor neamurilor. Prezintă etnografia și geografia țării, cultura trecutului și cea a epocii, obiectiv esențial fiind persoana lui Iisus, mesajul și misiunea mântuitoare a Lui.

Menționând titlurile problemelor, vom pătrunde mai ușor sensul lucrării. Cine este Acest Iisus Hristos? Sursele: Biblia și Evangheliile, Iisus din Nazaret fiul Mariei, situația religioasă-politică, Botezul lui Ioan, Vestea cea bună — Evangheliile, Fecundarea, Iisus se roagă: Apostolii, „Tu ești Petru!”, Parabole, Explicarea Evangheliilor, Minunile, Scoaterea demonilor, „Voi sunteți!”, „Iată omul!”, Convertirea, Simțul religios, Credința, Schimbarea la față, Istoria patimilor, Intrarea în Ierusalim, Ultima Cină, Procesul, Răstignirea, Știrea despre înviere, Înălțarea, Revărsarea Duhului Sfânt, Începutul Evanghelizării, Biserica este un popor, Poporul Noului Legământ, Așteptăm Împărăția lui Dumnezeu, Iisus Hristos: Etapele misiunii Sale, Domn și Hristos, Țara și Evangheliile, Iisus în sinul Treimii, Subiecte netratate, Iisus în afara Evangheliilor, Semnificația religiilor monoteiste, Din cauza mea, Viața și slujirea lui Iisus, repere cronologice.

Urmează partea intitulată: Note, care pentru importanța ei constituie tot un fel de tratare prin capitolul „Învățați de la Mine”. Glosarul are referiri la Părinți și scriitorii bisericești de o reală importanță pentru problemele puse în carte. Evorba de N. Căbasila, Chiril al Alexandriei, Clement Alexandrinul, Dionisie Exiguul,

Eusebiu al Cezareei, Grigorie al Nisei, Ignățiu al Antiohiei, Justin Martirul și filosoful, Origen, Polîcarp al Smirnei, Tertulian, Vasile cel Mare.

Glosarul finil constituie un adevărat dicționar biblic și teologic, Explică doar termenii de origine străină, dar al căror sens e necesar pentru pătrunderea în tainele învățturii creștine care sînt: agapă, amin, osana, canon, diavol, Decalog, Savaut, aleluia, Biblia etc.

Cartea de care ne ocupăm e mai degrabă o enciclopedie decît o scriere de rînd, pentru că aduce în discuție și lămurește, cu talentul critic care-l caracterizează pe autor, problemele esențiale ale creștinismului.

Este instructiv și capitolul: „Iisus în afară de Evangheliile” în care, referindu-se la Tacit, Suetoniu și alții, afirmă caracterul istoric al fenomenului Iisus, a Cărui misiune are o neasemuită superioaritate față de religiile monoteiste.

Universul spiritual al creștinismului este evident. În creștinism respiră eternitatea, care face parte din ființa organică a adevărilor care nu se trec.

Autorul acordă un loc important religiilor monoteiste care au o idee superioară despre mîntuire, cum sînt islamismul și mai ales mozaismul. Dacă unii teologi afirmă că între Coran (Biblia musu'manilor) și Vechiul Testament este raportul dintre roi și matcă, aceasta se bazează pe afinitatea ce există între Coran și Vechiul Testament.

Adîncind scrisul lui Ion Bria dobîndim convingerea că toate stau în Biserică sub puterea credinței, care înseamnă ascultare de glasul lui Dumnezeu, căci credința nu este numai un act intelectual ci și o faptă morală. Credința este aderarea la cele propovăduite de Hristos și capacitatea omului de a se ridica din lumea relativității spre zările desăvîrșirii. Credința îl ajută pe om să înțeleagă ce e frumos, să îndrepte urechile spre ceea ce este util, să umele unde i se cuvine. Credinciosul are inimă făcută pentru dragostea de Dumnezeu, de sine și de alții. Un credincios e soț ideal, tată iubitor de copii, prieten devotat, vecin bun, sârjtor la neceaz după principiul evanghelic „să nu știe stînga ce face dreapta”.

Fiul risipitor a trăit viața cum a vrut, pentru că n-a avut credință. Prin credință s-a întors și a reinnoit viața și atunci a revenit acasă. Credința a așezat

lucrurile așa cum trebuia. De aceea unii scriitori bisericești și părinți spun: „Fii tare în credință și fă ce vrei”, pentru că cine e tare în credință nu face ce vrea, ci face ceea ce se cuvine. Credința e o valoare universală. Hristos ne-a chemat să colaborăm cu El prin credință. Privind în jurul nostru vedem ce rol social poate avea credința. Un filosof credincios învață că e util să ai credință, prin credință funcționarul își inspiră conștiința dărilor împlinite, negustorul este cinstit, muncitorul stăruie pentru dreptatea socială, iar plugarul își întărește dreptul asupra pământului.

Dar credința, credința lucrătoare prin iubire, este o necesitate a mintuirii, așa cum au verificat ideea scriitorii noștri:

„Credința în viața de apoi

E singura nădejde în noi...”

Pentru credincioși cartea lui Ion Brin este o necesitate spirituală de prețios ajutor, mai ales că în Ortodoxie autorul acestei cărți (despre Iisus Hristos) a dobândit o ascendență valorică de talentul unei personalități creatoare.

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

Panaît Istrati, *Spovedanie pentru învinși*, Cluj-Napoca, 1991, 190 pp.

Scriitorul român de origine greacă din Brăila, Panaît Istrati (1884—1935), dezvăluie în opera sa traiul chinuit al țăranilor săraci și al muncitorilor care duceau o existență grea (vezi scrierea sa: *Ciulinii Bărăganului*). *Spovedanie pentru învinși* (în ediție postumă) este cartea de vizită a lui Panaît Istrati, combatant pentru libertate și dreptate socială, pentru că el a descoperit, printre primii, opiniei publice mondiale cangrena dictaturii comuniste pusă în slujba unei caste-nomenklatura, ce trăia în opulență în timp ce poporul era asuprit, înfomet și exploatat. Cartea de care ne ocupăm a apărut în prima ediție în anul 1929 în Franța. Era atunci o surpriză, căci Istrati și-a cîștigat un renume mondial în calitate de exponent al comunismului.

Adevărat că Istrati a scris sub influența

muncitorimii obidite, cu atitudine de caldă simpatie pentru cei în suferință și pentru țăranimea săracă. Dacă el a scris pentru dreptate și libertate el n-a fost însă legat de partid, ci de oamenii oproșiți. Cartea lui este între primele care desvăluie opiniei publice adevărul cu privire la exponenții comunismului, cu privire la cele petrecute în Uniunea sovietică, în calitate de om care „nu aderă la nimic”. În scrisul său, Istrati nu s-a uitat la ceea ce au spus oamenii, ci la ceea ce fac ei. N-a acceptat nici un „crez”, nici un partid. El n-a fost un om de partid, ci partizanul justiției.

Dacă ar fi trăit astăzi Panaît Istrati ar fi fost în fruntea luptei pentru decembrisți, pe barionda luptei pentru dreptate și libertate socială. La aceste convingeri ajungem și noi străbătînd împreună cu Istrati, orașe, sate, stepe și mări, munți și fluviu din U.R.S.S., dar și Atena, patria tatălui său, pentru a vedea suferințele și pentru a căuta tămăduirea lor.

Concluziile care se desprind din carte sînt:

Pe pămînt suflă vîntul rece al egoismului. Să subordonăm interesele individuale intereselor omenirii mai bune care trebuie să vină. Să nu aderăm la nici un „crez” și să nu ascultăm la ceea ce spun oamenii, ci la ceea ce fac ei. Să ajutăm să se deschidă sufletele noastre însetate de bine și frumos.

Panaît Istrati a „compătimit” cu țăranii din 1907 a aderat ideologic la revoluția rusească din 1917 și a crezut într-o viață nouă în Uniunea sovietică. Dar n-a fost înțeles. În România a fost urmărit și persecutat. Scrisorile îi erau controlate, un-ori confiscate. Comuniștii francezi sît înspăimîntați: „N-avea dreptul acest român să se atîngă de legenda stalinismului”, scria Roger Noel Mayer. Sovieticii, care-l adoraseră o vreme, s-au lepădat de el. Această carte interzisă în toate țările dictaturii comuniste a fost un gest de curaj și de sinceritate.

E o carte scrisă cu nerv și cu mare interes social, în care iubirea de oameni este ideea călăuzitoare.

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

LECTURI MORALE

MIRCEA ȘERBĂNESCU: Cîntecul ciocîrliei — — — — —	69
PAVEL BELLU: Ciclul „Golgota” (versuri) — — — — —	72

CRONICĂ BISERICESCĂ

Întrunire a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor: Sămăinar ecumenic la București. Dialog între Apostolii frați, Petru și Andrei, pe tema doctrinei sociale a Bisericii. Biserica Basarabiei între „îngenunchiere” fraternă și „oblăduire” moscovită — — — — —	76
---	----

NOTE ȘI COMENTARII

Biserica și românii dimprejurul României. Drumul care duce la ușa Bisericii (prof. Elias Liamis — Grecia) — — — — —	85
---	----

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Mitropolit dr. Nestor Vornicescu, Primele scrieri patristice în literatura română, Sec. IV—XVI , Editura Scrisul românesc, Craiova, 1992, (prot. dr. Marcu Bănescu); Șapte dimineți cu Părintele Stăniloae. Convorbiri cu Sorin Dumitrescu , București, 1992, (pr. prof. dr. Nicolae Neaga); Pr. prof. Sorin Cosma, Cuvînte ale dreptei credințe (cateheze) , Arad, 1992 (pr. prof. Nicolae Morar); Hădrian Daicoviciu, Dacii , Editura Hyperion, Chișinău, 1991, (pr. prof. dr. Nicolae Neaga); Ion Bria, Iisus Hristos , București, 1992 (pr. prof. dr. Nicolae Neaga); Panait Istrati, Spovedanie pentru învinși , Cluj-Napoca, 1991 (pr. prof. dr. Nicolae Neaga) — — — — —	91
---	----

800 lei

ISBN 1220-8388